

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**28 ŞUBAT SÜRECİ VE ANA AKIM MEDYANIN SİYASET
MÜHENDİSLİĞİNDEKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa ARSLAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mahmut AKPINAR**

Ankara-2014

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**28 ŞUBAT SÜRECİ VE ANA AKIM MEDYANIN SİYASET
MÜHENDİSLİĞİNDEKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mustafa ARSLAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mahmut AKPINAR**

Ankara-2014

Turgut zal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu niversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

03/06/2014

Mustafa ARSLAN

ONAY

Mustafa Arslan tarafından hazırlanan “28 Şubat Süreci ve Ana Akım Medyanın Siyaset Mühendisliğindeki Rolü” başlıklı bu çalışma, 03.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz Tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mahmut AKPINAR

Yrd. Doç. Dr. Farkhad ALİMUKHAMEDOV

Yrd. Doç. Dr. İkboljon QORABOYEV

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması ile Türkiye demokrasi tarihinin özel süreçlerinde biri olan 28 Şubat sürecinde ana akım medyanın rolü ve konumlanması analiz edilmiştir. Çalışma sırasında 28 Şubat süreci üzerinde pek çok akademik araştırma, kitap ve makale ile karşılaşmıştır. Türkiye tarihinde pek az dönem bu kadar irdelenmiştir. Bu çalışmaların neredeyse tamamına yakını istisnalar olsa da ordunun demokrasiye müdahalesini desteklememektedir.

Medyanın, 28 Şubat sürecinde aktif ve belirleyici bir rol oynadığı açıktır ancak tez çalışmasında karşılaşılan en önemli güçlük; medyanın siyaset mühendisliği aracı olarak kullanıldığına dair güçlü göstergeler ve medya patronlarının sonraki yıllarda sarf ettikleri açık sözlü beyanlarına rağmen bunun organik bağları ve neye hizmet ettiğine dair bilgilere net olarak ulaşamamasıdır.

Çalışmamın her aşamasında desteğini esirgemeyen Hocam Sayın Doç. Dr. Mahmut AKPINAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

ARSLAN, Mustafa. 28 Şubat Süreci ve Ana Akım Medyanın Siyaset Mühendisliğindeki Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014

Bu çalışma ile Türkiye demokrasi tarihinin özel süreçlerinde biri olan 28 Şubat sürecinde ana akım medyanın siyaset mühendisliğindeki rolünün araştırılması hedeflenmiştir.

İlk olarak, 28 Şubat sürecine bakışımızı netleştirecek kavramsal konuların tanımlanması yapılmıştır. Bu süreçte hükümete yapılan müdahale hiçbir demokrasi tarifi ile uyuşmamaktadır.

Çalışmada, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı öncesi gündeme damgasını vuran kilit olaylar irdelenmiştir. Sonrasında ise yaygın medya (tirajları yüksek) ve ana akım medyanın (farklı fikir akımlarını temsil eden) süreçteki rolünü ortaya koyacak analizler ve değerlendirme yapılmıştır. Seçilen gazetelerin darbe kavramına yönelik algı ve tutumlarındaki ideolojik farklar tespit edilerek bunu topluma nasıl sundukları analiz edilmiştir.

Gazetelerin, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı hemen öncesi ve sonrasında (18 Şubat-10 Mart 1997) yaptığı haberlerde, kullandıkları başlıklar ve dil incelendiğinde Zaman dışındakilerin; Hürriyet, Cumhuriyet ve Milliyet'in Refah Yol Hükümetinin uygulamalarına olumsuz yaklaştığı ve irtica tehlikesine karşı darbe yanlısı bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Ana akım medyayı temsilen dört farklı gazete ele alınmış olsa da iki farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. Farklı dünya görüşlerini temsil eden gazetelerin tümünün de aynı olaylara iki uç noktadan bakabilmesi ilginçtir.

Sonuç olarak gazetelerin (Zaman hariç) tutumuna baktığımızda MGK toplantısına neden olan gerginlikleri kabul eden, üstüne giden ve dolayısıyla darbeyi destekleyen bir görünüm sergiledikleri ortaya çıkmaktadır. Medya, demokrasi ruhunu yansıtacak bir tavır sergilemediği gibi cuntacıların toplumu yenide şekillendirmesinde yararlandıkları bir siyaset mühendisliği aracı olarak rolünü tamda istendiği gibi oynamıştır.

Anahtar Sözcükler: *28 Şubat Süreci, Siyaset Mühendisliği, Medya, Ordu, Darbe.*

ABSTRACT

ARSLAN, Mustafa. During the 28 February Process and The Role Of Political Engineering in the Main Stream Media, Master Thesis, Ankara, 2014

This study is one of the special processes in the history of democracy in Turkey with February 28, aimed to investigate the role of the mainstream media in the process of political engineering.

First of all, to clarify the conceptual issues, identification of the February 28 process is conducted. In this process, the Government contradicts with no intervention, democracy in the recipe.

In this study, the agenda before the meeting of the MGK dated February 28, 1997 marked the key events were discussed. Afterwards the analysis and evaluation have been executed which proves the role of mass media (high circulation) and mainstream media (representing the different currents of thought) in the process. Advocate for the concept of perception and impact of selected papers from the ideological differences are identified and how they offer to the community that has been analyzed.

Newspapers, dated February 28, 1997, the MGK meeting immediately before and after (February 18-March 10, 1997) examined the newspaper titles and language used in the news, except Zaman; Hürriyet, Cumhuriyet and Milliyet Prosperity Path against the danger of fundamentalism, the Refah Yol Government applications is approaching and the impact their attitude of a pro.

Representing the mainstream media has been addressed in four different newspapers, though two different perspectives emerged. Different world views the same events of the newspapers that represents the two end point in the exhibit is interesting.

Finally, looking at the MGK meeting, newspapers (except Zaman) stance, which causes tensions in the goes on top of that, and therefore accept a view that supports their impact. Media democracy reflect the spirit does not exhibit an attitude such as the junta of the society in shaping the benefit of a political engineering tool, as is the nature of the role played as requested.

Key Words: *February 28 Process, Political Engineering, Media, Military, Coup.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Kapsamı.....	3
Medya Analiz Yöntemi	4
Eleştirel Söylem Analizi	5
İçerik Çözümleme Yöntemi.....	6
Evren ve Örneklem.....	8
Araştırmanın Varsayımları	9
BÖLÜM I	10
KAVRAMSAL ÇERÇEVEYE İDEAL VE PATOLOJİK AÇIDAN GENEL BAKIŞ	10
1.1 Demokrasi.....	10
1.2 Modern Devlet ve Ordunun Konumu.....	12
1.2.1 Devlet Kavramının Tarihsel Seyri	12
1.2.2 Modern Devletin Tanımı ve Özellikleri	13
1.2.3 Modern Devletin İdeolojik Aygıtları.....	16
1.2.3.1 İdeoloji.....	17
1.2.3.2 Hegemonya ve Toplumda Rıza Üretimi.....	17

1.2.4	Ordunun Devlet Yapılanmasındaki Konumu ve Askeri Darbeler	19
1.2.5	Medya ve İşlevi.....	23
1.2.6	Haber	26
1.2.7	Gerçeklik	27
1.2.8	Medya Etiği	30
1.3	Siyaset ve Toplum Mühendisliği	32
1.3.1	Toplum Mühendisliği.....	34
1.4	Toplum ve Siyaset Mühendisliğinde Medyanın Rolü.....	36
BÖLÜM II.....		42
28 ŞUBATA DOĞRU.....		42
2.1	24 Aralık 1995 Genel Seçimler.....	42
2.2	İran Gezisi ve İran İle İlişkiler	45
2.3	Libya Gezisi ve Yaşanan Kriz	46
2.4	Susurluk Skandalı.....	49
2.5	Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri.....	52
2.6	Tarikat Liderlerine Verilen İftar Yemeği	54
2.7	Taksim Camii Projesi	55
2.8	Kudüs Gecesi ve Sincan'da Tanklar	56
2.9	Meydana Gelen Diğer Gelişmeler.....	59
BÖLÜM III.		61
28 ŞUBAT SÜRECİNİN OLUŞUMUNA YOL AÇAN ÖNEMLİ HADİSELERE DAİR YAYGIN MEDYA VE ANA AKIM MEDYA HABERLERİNİN SİYASET MÜHENDİSLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....		61
3.1	28 Şubat Sürecinde Gazete Haberlerinin Eleştirel Söylem Analizi.....	61
3.2	28 Şubat Sürecinde Gazete Haberlerinin İçerik Çözümlemesi.....	80

3.3	28 Şubat Süreci Sonrası Medyanın Öz Değerlendirmesi	82
3.4	Yorum ve Değerlendirme	89
SONUÇ.....		94
KAYNAKÇA.....		102
EKLER.....		109
	Ek-1 28 Şubat Sürecinde Gazete Başlıkları ve Haber Özetleri	109

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
BYEGM	: Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
D 8	: Developing Eight (gelişmekte olan 8 ülke), 8 ülkeyi ifade eden bir kuruluş. (Bu sekiz ülke Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
REFAH-YOL	: Refah Partisi, Doğru Yol Koalisyonu
RP	: Refah Partisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
Türk-İş	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TABLÖLAR DİZİNİ

TABLO 1: 1996 Yılı Gazete Tirajları	8
TABLO 2: Gazete Başlıkları Sayısal Değerlendirmesi	80
TABLO 3: Gazete Başlıkları Yüzelik Oran Değerlendirmesi.....	80
TABLO 4: 28 Şubat Sürecinde Gazete Başlıkları ve Haber Özetleri Tablosu.....	109
GRAFİK 1: Ana Akım Medya'nın 18 Şubat-10 Mart 1997 tarihleri arasında	
Refah Yol Hükümeti ile ilgili yaptığı haber başlıklarının Analiz Grafiği	81

GİRİŞ

Bugün ordular için savaş alanları değişmiştir. Aslında savaş alanlarının değişmesinden önce, savaşın biçimi değişmiştir. Tarihin ilk zamanlarında göğüs göğüse, arada mesafe olmayan savaşlar, sonra bedenlerin arasının biraz açıldığı kılıçla yapılan savaşlara, daha sonra ise mesafeyi biraz daha açan, ok, top, tüfek vs. ile yapılan savaşlara dönüşmüştür. Bugüne yaklaşırken, aradaki uzaklığı çok daha fazla açan, uçakların kullanıldığı savaşlardan, bu kez mesafenin bir başka biçimde yok sayıldığı, uzay teknolojisinin kullanıldığı savaşlara geçilmiştir. Şimdilerde, savaşın biçimsel değişimini getiren teknolojideki gelişmelerle birlikte, savaş alanları doğrudan insanların zihinleri oldu. Savaşlar seslerle, görüntülerle, sözlerle girilen ve zihinlerin fethiyle sonuçlanması hedeflenen mücadelelere dönüştü: İletişim savaşları (Yıldız, 2010: 1-2).

28 Şubat bir müdahalenin iletişim yönetiminin stratejik olarak hayata geçirildiği özel bir nitelik de taşır. Medyadan sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerine, üniversitelere ve bürokratlara kadar geniş bir kesimine brifingler verilerek, içinde bulunulan durum ve tehlikeler konusunda bilgilendirerek müdahale hazırlığı yapılmıştı. Hedef grupları içeren iletişim yönetiminin en ayrıntılı biçimde planlandığı 28 Şubat'ın spin etkisi oldukça güçlüdür, Refahyol [Refah Partisi, Doğru Yol Koalisyonu] Hükümeti istifa etmiş, sonraki süreçte de RP [Refah Partisi] kapatılmıştır (Yıldız, 2010: 278).

27 Mayıs ve 12 Eylül gibi ülke yönetiminin askere geçmesi, 12 Mart ve 28 Şubat gibi sürecin hükümetlerin istifasıyla sonuçlanması gibi müdahaleler dışında da, konumu nedeniyle siyasetin ordunun gölgesinde yapıldığı ortak görüşü söz konusudur. Türk ordusu için siyasete müdahale irtica yoluyla *rejimin tehdidi* ya da terör yoluyla *güvenlik tehdidinin* oluşmasıyla gerçekleşmiştir (Yıldız, 2010: 48).

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde; 28 Şubat sürecine bakışı netleştirecek kavramsal konuların tanımlanması yapılmıştır. Bu süreçte hükümete yapılan müdahale hiçbir demokrasi tarifi ile uyuşmamaktadır.

İkinci bölümde ise 28 Şubat 1997 tarihli MGK (Milli Güvenlik Kurulu) toplantısı öncesi gündeme damgasını vuran kilit olaylar irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise yaygın medya (tirajları yüksek 3 gazete) ve ana akım medyanın (farklı fikir akımlarını temsil eden) süreçteki rolünü ortaya koyacak analiz ve değerlendirme yapılmıştır. Ana akım medyayı temsilen dört gazete (Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Zaman) seçilmiştir. Seçilen gazetelerin darbe kavramına yönelik algı ve tutumlarındaki ideolojik farklar tespit edilerek bunu topluma nasıl sundukları analiz edilmiştir.

Gazetelerin siyasi gündeme ilişkin manşet ve haber içerikleri hem “Eleştirel Söylem Analizi” hem de “İçerik Çözümlemesi Tekniği”ne göre analiz edilmiştir. Eleştirel söylem analizinde haberlerin söylemleri analiz edilmiş, İçerik çözümlemesinde ise ölçek olarak Lasswell’in üç basamaklı (*olumlu- tarafsız- olumsuz*) değerlendirme ölçeği kullanılarak istatistiki sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada 28 Şubat sürecinde ana akım medyanın, bir siyaset mühendisliği enstrümanı olarak rolü analiz edilirken Ana Akım Medya'yı temsilen dört gazete (Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Zaman) seçilmiştir. Seçilen gazetelerin darbe kavramına yönelik algı ve tutumlarındaki ideolojik farklar tespit edilerek bunu topluma nasıl sundukları analiz edilmiştir. Medyanın bu süreçte araç olmaktan çıkıp nasıl aktör haline geldiği çeşitli uzman, yazar ve medya patronları tarafından da ifade edilmiştir. Araştırma kapsamında seçilen gazetelerin olaylar karşısında kullandığı dil ve haberi yansıtır biçimleri bu anlamda da incelenmiştir. 90'lı yıllarda Türkiye Gazeteciliği aile gazeteciliğinden çıkmış, başka sektörlerde yatırımları olan şirketlere dönüşmüştür. 28 Şubatta dair medya analizi yapılırken bu durum gözönünde bulundurulmalıdır.

Meslek ilkeleri çerçevesinde hareket ederek toplum lehine habercilik yapması beklenen gazete/cinin çoğunlukla *siyaset*, *sermaye* gibi güçlerin, politik ideolojilerinin taşıyıcısı (Mardin, 2006: 35–36) olması gazete/ci-iktidar ilişkisinde ahlak tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Fakat bu tartışmalarda asker bir özne olarak kabul edilmeyip gazete/ci iktidar ilişkisi daha çok siyaset ve sermaye bağlamında ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise *asker* başlı başına bir özne olarak kabul edilmekte ve Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlarda yaşadığı değişimle birlikte asker-gazete/ci ilişkilerindeki *sürekliliklerin ve değişimlerin* analiz edilmesi amaçlanmaktadır (Özkır, 2011: 92).

1990 sonrası medyada yaşanan çoğulculuk ise gazete sahibi olanların televizyon sahibi olabilmesi, medya sahiplerinin banka satın alabilmesi ve istediği kamu ihalesine girebilmesi, demokrasi için medyada gelişmişliği şart görenlerin beklediği sonucu sağlamamış ve medya demokratik bir mekanizma olmak yerine yeni bir iktidar alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde basın, reklam, özel ilan gelirleri ve teşvik kredileri ile mali açıdan güçlenince, sistem kendini yeniden düzenlemiştir ve medya-sermaye arasında bir bütünleşme sağlanmıştır. Medya sahip olduğu bu güçle 28 Şubat sürecinde, diğer darbelerden farklı olarak aracı rolü terk ederek aktör pozisyonuna geçmiş, bir başka deyişle, kendini iktidarlardan biri olarak

konumlandırmıştır. Gazetecilik ilkelerini ve etik kurallarını görmezden gelen bu yapının var olması medya ve demokrasi arasındaki ilişkinin geleceği konusunda ümitsizliği beraberinde getirmektedir. İki yapı arasındaki fiili ilişki durumunu aşan daha genel tehlike ise zihinsel bir örtüşmenin izlerini taşıyan ideolojik temastır. Asker-gazeteci ilişkisinin süreklilik sağlamasına dayanak oluşturan temel ilke de burada yatmaktadır. Bu ilke genellikle seçilmiş muhafazakâr-liberal iktidarlara karşı laik gazete/cilerin rejimin koruyucusu olduğuna inandıkları laik askerlerle işbirliği yapmasıyla görünür olmaktadır. Askerle yaptığı işbirliği sonucunda seçilmiş iktidar karşısında güçlü bir pozisyon elde eden medya bakan atayabilme, hükümet kurabilme, parti lideri seçtirebilme gibi rolleri elde etmektedir. Medya hem bu rolleri elde etmek hem de bu rolleri kaybetmemek için gazetecilik ilkelerini ve etik kurallarını dikkate almamaktadır (Özkır, 2011: 107).

Hürriyet Gazetesinin Aydın Doğan'dan önceki sahibi Erol Simavi verdiği bir röportajda basının yani medyanın ülke yönetiminde birinci güç olduğunu açıkça ifade etmiştir :

Şimdi şekerim, basın doğruyu yazdığı sürece, ona karşı her zaman tepki ve nefret vardır... Ben, basını çok seviyorum diyen insanların yüzde 99'u aslında sahtekardır. Sanki bizler birer umacı imişiz gibi, bizimle korkudan ahbaplık ederler. Halbuki hepimiz, onlar gibi insanızdır. Basın için dünyada, Beş büyük kuvvetten biridir... Dördüncü kuvvettir derler. Bu söz, Türkiye için geçerli değil... Hâkimiyet, elbette, Kayıtsız şartsız milletindir... O, başka... Ama birinci kuvvet, Türkiye'de ordu mu? Hayır... Basındır... İkincisi, ordudur... Çünkü orduyu, ihtilallere basın hazırlar. (Simavi, 1988)

Medya Analiz Yöntemi

Dönemin gazete haberleri iki yöntem ile analiz edilmiştir.

1. Eleştirel Söylem Analizi
2. İçerik Çözümlemesi Yöntemi

Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel Söylem Analizi Dijk'e göre; başat olarak toplumsal güç kullanımından kaynaklı suistimal ve tahakküm süreçleri ile toplumda cereyan eden ve her yeni gün yeniden üretilen toplumsal eşitsizliklere dair - bir yandan toplumsal diğer yandan da siyasal bağlam içerisinde-direnç göstermekte olan metin ve diyalogilerin incelenmesine yönelik bir çözümleme biçimi olarak tanımlanmaktadır (İnceoğlu, 2009:18).

Bakmak ve görmek arasındaki farkın bilimsel yöntemleştirilmesi olarak da düşünülebilecek Eleştirel Söylem Çözümlemesi, haberde yer alan ideolojik unsurların seçilen dil formları içerisinde yerleştirildiği ve kolayca görünemeyeceği noktasından hareket etmektedir (Büyükkantarcıoğlu, 2012: 167).

Görülebilen her şeyin denetlenebildiği ve sürekli denetime tabii tutulan bir toplumda iktidar tarafından üretilen normların dağıtımı ve yeniden üretimi için iletişim daha da önem kazanmış, iletişimsel akıl öne çıkmıştır. Normların dağıtımı için her şeyin her şey ile iletişim halinde olması gerekliliği, günümüz toplumunun ve bireyin iletişiminin denetim altında tutulduğunun da bir göstergesidir (Akay, 1995: 102). Bu da, medyanın egemen ideolojinin üretim alanlarından biri olduğuna göstermektedir.

Medya egemen iktidarın kurumsal ve ideolojik yeniden üretim merkezi olarak nitelendirilmektedir. Söylem çözümlemesi ile medya metinlerinin, haberlerin toplumsal iktidarın kurulmasındaki rolü sergilenmeye çalışılmaktadır. Söylem çözümlemesi ile yazılı, sözlü ve görsel metinlerin içindeki ideolojik unsurların ortaya konması sağlanmaktadır. Söylem çözümlemesi ile dilin ve temsilin nasıl üretildiğinin yanı sıra, temsil, anlam, iktidar arasındaki ilişkiler, kimlikler ve öznelliklerin oluşumu da incelenmektedir (Özer, 2001: 48, 49).

İçerik Çözümleme Yöntemi

Berelson göre, *İçerik Çözümlemesi Yönteminin* diğer tanımlarına temel oluşturacak bir tanımlama yapmıştır “İçerik Çözümlemesi, iletişimin belirgin yazılı/açık içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir.” (Gökçe, 2001: 7)

İçerik çözümlemesinin modern tanımı ise şu şekildedir. “İçerik çözümlemesi sosyal gerçeğin belirgin içeriklerinin özelliklerinden, içeriğin belirgin olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeğin araştırılması yöntemidir.” (Merten aktaran Gökçe, 2001: 25)

Peki, içerik çözümlemesi ne için yapılır? İçerik çözümlemesinin amacı kamusal alana yönelik metinlerin çözümlenmesidir. İçerik çözümlemesi sadece kitle iletişim araçlarında kullanılmaz aksine edebi eserleri, romanları, dini ve ilahi metinleri, arşivleri, tarihi eserleri, kamuoyu için üretilen her türlü söylevi analiz edebilmek amacıyla da kullanılmaktadır. Aynı zamanda içerik çözümlemesinde mevcut olan metinlerin nicel ve nitel boyutlarından hareketle, mevcut olmayan yönelik bazı çıkarımlara varma amaçlanmaktadır. İçerik çözümlenmesi elinde bulunan materyali inceleyerek, yorumlamakta ve bazı çıkarımlar elde etmektedir (Gökçe, 2006: 20).

İçerik çözümlemesi yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, keşfetme aşamasıdır. Bu aşamada araştırmacı, bu konuyu niçin araştırdığını sorgulamakta ve doğru yanıtı bulmaya çalışmaktadır. Daha sonraki aşama açıklama aşamasıdır. Bu aşamada araştırmacı, araştırmanın nasıl yapıldığını sorgulamaktadır. Araştırmacı; araştırmanın yöntemini, süreçlerini, ilkelerini ve standartlarını belirlemektedir. En son aşama ise değerlendirme aşamasıdır. Bu aşamada, araştırmacı elde edilen sonuçları değerlendirmekte ve araştırmanın sorusuyla örtüşüp örtüşmediğini sınımlamaktadır (Gökçe, 2006: 87).

Yönteme genel olarak bakıldığında, ilk olarak Harold D. Lasswell ve Arkadaşlarının 2. Dünya Savaşı sırasında yapmış oldukları basın ve propaganda analizleri öne çıkmaktadır. Lasswell ve arkadaşları, politika kuramları çerçevesinde

iletişim sorunların gözlemleyerek yeni konular, yeni yöntemler ve yeni kümelenmeler yaparak siyaset ve iletişim ilişkisini açıklamaya çalışmışlardır (Aziz, 1988: 39). Lasswell, analizlerinde belirli simgelerin sayısal olarak görünme sıklığının, eşdeyişle yoğunluğunun ölçümünün, bunların önemini belirlemede oldukça sınırlı ve yetersiz kalacağına; analize nitelik boyutunun mutlak suretle dahil edilmesi gerektiğine işaret etmiş ve bu doğrultuda simgelerin değerlendirme yönüne de, basit üç basamaklı (olumlu, tarafsız, olumsuz) bir ölçekle de olsa analiz etmiştir. Böylece Lasswell, içerik çözümlenmesinin amaç ve kapsamının belirlenmesinde de önemli ölçüde yön verici olmuştur (Gökçe, 2001: 3).

Seçilen dört gazetenin siyasi gündeme ilişkin manşet ve haber özetleri içerik çözümlenmesi tekniğine göre analiz edilmiştir. Burada ölçek olarak Lasswell'in üç basamaklı (*olumlu- tarafsız-olumsuz*) ölçeği kullanılmıştır. Şöyle ki;

“*Olumlu*” değerlendirme süreçte hükümeti ve uygulamalarını destekleyen,

“*Olumsuz*” ise hükümet ve uygulamalarını eleştiren,

“*Tarafsız*” değerlendirme ise herhangi bir yargı, eleştiri dili içermeyen haberler için kullanılacaktır.

Evren ve Örneklem

Tezin evreni Türkiye’de ulusal düzeyde yayım yapan yaygın medya ve ana akım medya gazeteleridir. *Eleştirel Söylem Analizi*, Refah-Yol hükümetinin 12 aylık iktidarı dönemindeki Hürriyet, Sabah, Milliyet gazetelerini yani en yüksek tirajlı gazeteleri kapsamaktadır. Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin 1996-1997 Çalışma Raporuna göre gazete tirajları aşağıda verilmiştir (Dördüncü Kuvvet, 2014).

Tablo 1- 1996 Yılı Gazete Tirajları (Dördüncü Kuvvet, 2014).

Gazete Adı	1996 Yılı Tirajı
Milliyet	629.283
Sabah	618.385
Hürriyet	599.619
Türkiye	549.275
Yeni Yüzyıl	269.939
Zaman	258.612
Bugün	160.516
Günaydın	110.675
Cumhuriyet	48.358
Tan	23.651

İçerik analizi örnekleme ise 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının on gün öncesi ve on gün sonrasını kapsamaktadır. Refah-Yol Hükümetinin 12 aylık iktidarı süresince çok fazla olay yaşanmıştır. 12 aylık süreç kısa görünse de haber yoğunluğu çok yüksektir. Tümünün taranması, analizleri daha karmaşık hale getireceğinden haberlerin ve tartışmaların en fazla yoğunlaştığı MGK toplantısı öncesi ve sonrası 10 günlük dönem ele alınmıştır. Bu tarihler arasında Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Zaman gazetelerinin manşet ve başlıklarında döneme ait spesifik olayları -sosyal ve siyasal haberleri- veriş biçimleri konusunda bir tarama yapılmıştır. Bu analizde özellik manşet ve başlık içeriklerinin incelenme nedeni ise;

ortalama bir okuyucuların manşetler dışında haber içeriğini okuma oranının azlığıdır. Ortalama okuyucunun konuyla ilgili fikri; genel olarak manşet, alt başlıklar ve spotları okuyarak şekillenmektedir.

İçerik Analizde, Ana Akım Medyayı temsilen incelenen gazeteler hitap ettikleri dünya görüşü ve tirajları dikkate alınarak seçilmiştir.

- Cumhuriyet Gazetesi sol siyaseti,
- Hürriyet Gazetesi resmi ideolojik söylemi,
- Milliyet Gazetesi de resmi ideolojiyi desteklemesine rağmen kendi tarihi içinde zaman zaman sosyal demokrat görüşü,
- Zaman Gazetesi ise sağ ve muhafazakâr görüşü

destekleyen yayınlar yapmaktadır.

Araştırmanın Varsayımları

Araştırma varsayımları, analizlerden sonra yorumlama ve değerlendirmeler için kullanılmak üzere oluşturulmuştur.

1. Araştırma döneminde Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinde *irtica tehlikesi* vurgusu fazlaca yapılırken Zaman Gazetesi aksine böyle bir tehlikeden bahsetmemektedir.
2. Ana akım medya içinde yer alan Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde muhalif haberler yer alırken, iktidar yanlısı olan medya kuruluşları ise hükümeti destekleyen haberler yapmıştır.
3. Araştırma döneminde darbeye neden olan, olabilecek ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) hassasiyetlerine yönelik haberlere fazlaca yer verilmiştir.
4. Askeri ve siyasi liderlerin demeçlerine sıklıkla yer verilmiştir.
5. Bu süreçte askeri kesimlerle ilgili haberlerde sürekli olarak, darbe sinyalleri verilmiştir.
6. 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı öncesi çıkan haberler MGK'ya dikkat çeken ve önemini artıran tarzdadır.
7. MGK'nın 28 Şubat kararlarından sonra çıkan haberler post-modern darbeyi destekler niteliktedir.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVEYE İDEAL VE PATOLOJİK AÇIDAN GENEL BAKIŞ

Bu bölümde; araştırmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacak olan bazı temel hususların ideal olarak kabul edilen modern demokrasi ve evrensel değerler açısından sunulması ve ardından da medya açısından patolojik ve anormal sayılan hususların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu açıdan modern toplum yapısı ve modern devlet aygıtının yapılanmasında ordunun yeri ele alınacak, medyanın sorumlu olduğu toplum karşısında asker ve siyaset kurumlarıyla ilişkilerinin çerçevesi etik hususlar dahil ideal açıdan göz önüne serilecek ve son olarak siyaset ve toplum mühendisliği faaliyetleri ve medyanın rolüne dair önemli hususlar paylaşılacaktır.

1.1 Demokrasi

Demokrasi, Yunanca halk zümresi ya da ahali anlamına gelen *dimos* ile egemenlik, iktidar anlamına gelen *kratos* sözcüklerinden oluşan *dimokratia* sözcüğünden türemiş ve halk iktidarı, halkın kendi kendini yönetmesi demektir. Türkçeye, Fransızca *démocratie* sözcüğünden geçmiştir (Saticı, 2013: 1).

Demokrasi tarihi eski Yunan site devletlerine kadar uzanmaktadır ve bu nedenle Eski Yunan, demokrasinin ana yurdu olarak kabul edilmektedir. Ancak bu dönemin demokrasisi, büyük bir ahalinin sadece az bir kısmını oluşturan özgür yurttaşları kapsayan sınırlı bir demokrasidir (Saticı, 2013: 1-20). Fakat Ortaçağ sonlarına doğru yeniden insanlık gündemine gelen demokrasi kavramı, İngiltere ve Fransa'daki ihtilaller sonrasında Batı Avrupa'da devlet yaşamına girmiş, ardından liberal değerlerin görkemli yükselişiyle birlikte demokrasi de Amerika Birleşik Devletleri'nde modern bir yönetim biçimi olarak uygulanmaya başlanmıştır (Yıldırım, 1998; 43-51). Halkın kendi kendini yönetmesi ise; bireylerin kendileri adına karar alacak kişileri seçmeyi sağlayan oy vermenin yanında yönetimi doğrudan etkileme yolu şeklindeki referandumlar veya bir kişi ya da kitleyi ilgilendiren

herhangi bir konu hakkında toplantı ve gösteri yapma şeklindeki dolaylı yollarla gerçekleşir. Ancak bazı Batılı düşünörlere göre, demokrasiye “halkın kendi kendisini yönetmesi” (tam olarak tarif etmek gerekirse, halk tarafından yönetim) anlamı yerine, demokrasiye seçim mekanizması aracılığıyla iktidarı kazanmak için rekabet eden elitler arasındaki bir mücadele anlamı verilebilir. Diğer bir ifadeyle bu yaklaşımda demokrasi, gelişmiş Batı’daki demokratik olarak adlandırılan siyasi sistemlerde olup bitenlerden ibaret bir anlamda ele alınabilir (Heywood, 2013: 35).

Demokrasinin bir kaç farklı tipi mevcut olsa da halkın egemenliği kullanım biçimlerine göre iki temel biçimi vardır; Doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi (Kabasakal, 2008: 48). Doğrudan demokrasi biçiminde tüm yurttaşlar, hükümetin karar verme süreçlerinde doğrudan ve aktif katılıma sahiptir ve bu kavram, kanunların bizzat halk tarafından yapılmasını ve kamu gücüne ilişkin kararların bizzat halk tarafından alınmasını ifade eder. Bu sistemde parlamento ve yöneten-yönetilen farklılığı yoktur. Doğrudan demokrasi, sadece yurttaş olanların katılımıyla eski Yunan sitelerinde uygulanabilmiştir. Bunun dışında İsviçre'nin bazı kantonlarında doğrudan demokrasi yöntemine başvurulmaktadır. Geniş coğrafi alan ve nüfus fazlalığı doğrudan demokrasiyi olanaksız kılmaktadır, ancak kitle iletişiminin gelişmesiyle tüm halkın kamu yönetimine katılması düşünülebilir (Yıldırım, 1998: 43-51). Modern demokrasilerin çoğunda ise tüm yurttaşlar egemen güç olmayı sürdürürler, ancak politik güç seçilmiş temsilciler aracılığıyla dolaylı olarak yürütölür. Buna temsili demokrasi denir. Temsili demokrasi fikri, büyük oranda Avrupa Ortaçağı, Reform Çağı, Aydınlanma Devri, Fransız ve Amerikan Devrimleri sırasında gelişen fikir ve kurumlardan kaynaklanmıştır (Saticı, 2013: 1-20). Temsili demokrasi sisteminde, siyasal kuralları yapma yetkisi yurttaşların görüş veya çıkarlarını temsil yükümlölüğü altındaki seçilmiş kişilere verilmiştir. Weber, Schumpeter ve Dahl gibi plüralist yazarlar, liberal demokratik geleneğin koruyucu ve temsili boyutunu vurgulayarak, liberal demokrasinin bireysel özgürlüklerin devlet iktidarına karşı korunması, yarışmacı siyasal partiler ve açık seçimlerle eşanlamlı olduğunu ileri sürerler. Burada demokrasi öncelikli olarak, seçmenlere kendilerini yöneten elitin iktidarı kullanım şekli üzerinde periyodik bir veto hakkının verilmesiyle tanımlanır (Kabasakal, 2008: 48).

1.2 Modern Devlet ve Ordunun Konumu

1.2.1 Devlet Kavramının Tarihsel Seyri

Devletin oluşumu hiç şüphesiz insanlık tarihindeki önemli olaylardan birisidir ve insanlık tarihinde devletin ortaya çıkışıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Dönmezer (1993) “toplum ve devletin ortaya çıkışıyla silahlı kuvvetler tarihinin paralel bir seyir gösterdiğini ifade etmiştir” (s. 5). Benzer bir görüşte ise devletin; insanlığın barbarlıktan uygarlığa geçişi sırasında bir tekamül süreciyle ortaya çıktığı fikri hakimdir (Coşkun’dan aktaran Agdag, 2010:7). Ancak bu konudaki temel görüşe göre, devlet, ilk üretimle birlikte belli bir değiş-tokuş ilişkisi ve ticaret imkanının ortaya çıkmasının yol açtığı toplum içindeki farklılaşma neticesinde doğmuştur (Agdag, 2010: 7). Sonuçta tarımın ortaya çıkması ve mülkiyetin oluşumu ve korunması ihtiyacının devleti ortaya çıkardığı esastır (Köktürk, 2011: 73).

Modern devletin bugüne kadar tarihsel olarak, geleneksel devletler ve imparatorluklar, feodalizm, zümreler, mutlakiyet ve modern devlet olarak beş aşamadan geçtiği ifade edilmektedir (Bağçe, t.y.: 1). Çağlar boyunca üretim ilişkilerindeki gelişim ve değişim yeni devlet şekillerini gerektirmiş, her yeni devlet ve üretim şekli kendisi ile uyumlu eğitim, hukuk ve askerlik gibi kurumlarını da beraberinde getirmiştir (Köktürk, 2011: 73). Böylece tarihteki farklı devlet modelleri, toplumların bir önceki krizlerinin üzerine inşa edilmiştir (Bağçe, t.y.: 1). Antik çağın köleci devletindeki bunalım feodal devleti, feodal devletteki krizler bir geçiş dönemi ile kapitalist devleti, kapitalizmin krizleri ise sosyalist ve liberal devleti yaratmıştır. Bütün bu kriz ve bunalımlar, üretim araçlarındaki gelişimin yeni bir birikim süreci oluşturması, ancak eski üretim ilişkilerinin bu yeni sürece uyum gösterememesi sebebiyledir (Köktürk, 2011: 74).

15. ve 16. yüzyılda Batı Avrupa’da bilhassa İngiltere, ithalatı kısip ihracatı artırarak değerli maden sahibi olmayı hedefleyen merkantilist (korumacı) bir devlet haline gelmiş, Akdeniz’den Atlantik kıyılarına kaymış olan ticaret yolları da bu

merkantilist politikaları desteklemiştir. Gelişen üretim güçleri önünde mutlak krallar engel teşkil ettiğinde mutlakiyet de sorgulanmaya başlanmıştır. Feodalizmin ilk çözüldüğü ülke olan İngiltere mutlak krallığın denetim altına alınma sürecinde de öncü rolü oynamıştır. Mutlak devlete ve ulusal devletlere geçiş döneminde kapitalizmin gelişimi ile kontrol edilebilir pazar ihtiyacı ulus devletleri ortaya çıkarmıştır (Köktürk, 2011: 90).

1.2.2 Modern Devletin Tanımı ve Özellikleri

Toplumsal yönetim organizasyonu ya da aygıtı olarak devletin, çok yönlü ve soyut bir olgu olması nedeniyle genel kabul gören bir tanımının yapılması güçtür. Bu nedenle her bir farklı bakış açısı, her disiplin ve her ideoloji kendi devlet tanımını yapabilecektir (Ağdag, 2010: 5). Böylece plüralist, kapitalist, Leviathan, patriarkal minimal, kalkınmacı, sosyal demokrat, kolektifleştirilmiş, totaliter devlet türlerinden bahsetmek mümkündür (Heywood, 2013: 123-143).

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda görülmeye başlanan modern devletleri geleneksel devletlerden ayıran en önemli özellik, onun sahip olduğu egemenlik ve meşruiyet anlayışıdır. Modern öncesi dönemde devlet iktidarının Tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Bu dönemde siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayanıyordu. Modern devlet anlayışına geçişle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmıştır. Böylelikle siyasal iktidarın/devletin kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur (Arslanel, 2011: 1).

Hem bir siyasi yönetsel aktör olarak hem de üzerinde siyasi faaliyetlerin ve mücadelelerin yürütüldüğü bir alan olarak devlet; yapısı, kurumları, işlevleriyle temsil ettiği iktidarın birey ve toplumla ilişkileriyle, insan hayatını doğrudan etkileyen kararları ve uygulamalarıyla siyasi tartışmaların odağında yer alır. Özellikle modern devlet, en demokratik olanından en otoriter ve totaliter olanına kadar, bireylerin üzerinde başka hiçbir kurumun sahip olmadığı ölçüde

belirleyiciliğe sahiptir ve varlığını hiçbir zaman unutturmayan bir güç olarak ayaktaadır (Agdag, 2010: 5). Benzer bir görüşte olan Heywood da, devleti Tom Paine'in ifadesiyle "zorunlu bir kötülük" olarak değerlendirir. Devlet, en azından düzeni ve güvenliği tesis etmesi ve sözleşmelerin uygulanmasını sağlaması anlamında *zorunludur*. Bununla beraber, topluma kolektif bir irade empoze etmesi, dolayısıyla bireyin özgürlüğünü ve sorumluluğunu sınırlaması anlamında *kötülüktür*. Bu yüzden klasik liberal idealde devlet, vatandaşın diğer vatandaşların tecavüzünden korunması rolüyle sınırlı olduğu minimal veya "gece bekçisi" devlet olarak kurgulanır (Heywood, 2013: 37).

Modern devleti meşrulaştıran ahlaki gerekçe güç kullanımının kişisellikten çıkması, böylece devlette gücün yasalar yoluyla ortaya konulmasıdır. Max Weber, modern devletin, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabileceğini, bu somut araçların da fiziksel güç ve şiddet kullanımı olduğunu ifade etmektedir (Hongur, 2006: 5). Nitekim, Poggi'de, devletin din ile ilişkisine, ordunun anayasal konumuna ilişkin soruları içeren anayasal konuları; ittifaklar, silahlanma ve sömürgeci yayılmayı içeren dış politika konuları, toplumsal sorun ve ekonominin yönetimi konularını modern devletin önemli siyasal konuları olarak göstermektedir (Aktaran, Hongur, 2006: 7).

Franz Oppenheimer'e (2005) göre; Devlet, oluşumu sırasında tümüyle, varlığını ilk aşamalarında ise özünde ve neredeyse, tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla dışta gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur. Bu egemenliğin sonul amacı, yenilenlerin yenilenler tarafından ekonomik alanda sömürülmesinden başka bir şey değildir (s. 38).

Çoban'a (2013) göre toplumsal sınıflar bağlamında bakıldığında devlet egemen sınıfın üstünlük kurduğu sınıf üzerindeki baskı ve zor aracı olarak onun bekasını sağlamaktadır (s. 20).

Tocqueville ise devleti iktisatçıların bakış açısı ile izah etmiştir. İktisatçılara göre, Devlet yalnızca ulusu yönetmek için değil, ama onu belli bir tarzda biçimlendirmek içindir de, yurttaşları kafasını daha önceden kararlaştırdığı belli bir model uyarınca biçimlendirmek ona düşer; onun görevi yurttaşların kafasını bazı

düşüncelerle doldurmak ve onların yüreğine zorunlu olduğuna inandığı kimi duyguları yerleştirmektir. Aslında, haklarının sınırı olmadığı gibi yapabileceği şeylerin de haddi hesabı yoktur; insanı yenide biçimlendirmez, onları dönüştürür; belki de onları başka türlü yapmak da ancak onun arzusuna bağlıdır! *Devlet, insanları ne isterse yapar* der Beadeau (iktisatçı). Bu söz onların bütün kuramlarını özetlemektedir (Tocqueville, 1995: 212).

Hegel'in devlet anlayışı tarih anlayışından çıkar. Hegel'e göre devlet, tarihsel yaşamın yalnızca bir parçası, özel bir alanı değil ama özü, asıl nüvesidir. O, başlangıç ve sondur. Hegel, tarihsel yaşamdan devletin dışında ve devletten önce söz edebileceğimizi yadsır (Cassirer, 1984: 266).

Theda Skocpol (2004) ise sosyolojik açıda ele aldığı devleti şöyle tanımlıyor: Uygun bir biçimde kavradığında devlet, sadece sosyo ekonomik mücadelelerin yapıldığı bir arena değildir. Devlet, daha çok yönetici bir otoritenin başını çektiği ya da az çok eşgüdümlediği bir kamu yönetsel, polisiye ve askeri örgütlenmeler kümesidir. Herhangi bir devlet, her şeyden önce toplumdaki kaynak çekip alır ve bu kaynakları baskıyı ve kamu yönetsel örgütlenmeler yaratmak ve sürdürmek için kullanır (s. 73).

Engels (2010) ise Devleti toplumsal gelişmenin bir aşaması olarak görür: Devlet topluma dışardan dayatılmış bir erklik değildir. Hegel'in ileri sürdüğü gibi, *ahlak düşünününün gerçekliği, akli imgesi ve gerçekliği* de değildir. Devlet, daha çok, toplumun, gelişmesinin belirli bir aşamasındaki bir üründür; bu toplumun, önlemede yetersiz olduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden, kendi kendisiyle çözülmez bir çelişki içine girdiğinin itirafıdır. Ama karşıtlıkların, yani karşıt ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu, kısır bir savaşım içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alan çatışmayı hafifletmesi, *düzen* sınırları içinde tutması gereken bir erklik gereksinimi kendini kabul ettirir; işte toplumdaki doğan, ama onun üstünde yer alan ve ona gitgide yabancılaşan bu erklik, devlettir (s. 217).

Bugün modern devlet terimi, siyaset literatüründe genellikle, Ortaçağın sonlarında ve Yeniçağın başlarında Avrupa'da feodalitenin çözülmesi ve kilisenin etkisinin kırılması sonucu ortaya çıkan siyasal iktidar yapısını ifade etmek için kullanılır (Arslanel, 2011: 1). Modern devlet, toprak bütünlüğü, tek bir para birimi,

tek bir hukuk sistemi, bir ulusal dili olan ve kendi topraklarında güç ve yetkilerin tek sahibi, tek karar organı olarak tanımlanmaktadır. Modern devletin en önemli kurumsal ve örgütsel özellikleri; şiddet araçlarının (tekel) denetimi, toprağı olmak, egemenlik, anayasallık, hukukun üstünlüğü veya kişisel olmayan iktidarın uygulanması, kamu bürokrasisi, otorite ve meşruiyet, yurttaşlık ve vergilendirme olarak ele alınmaktadır (Aktaran Hongur, 2006: 5).

Althusser'de devletin baskıcı yönü ve ideolojisi üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Althusser'e göre: "Devlet, devletin baskı aygıtı ile Devletin İdeolojik Aygıtlarının devlet iktidarının altında bir araya gelmesidir." (Althusser, 2003: 58)

Devlet tanımlarının tümündeki ortak nokta, bir grubun diğer insanlar üzerinde baskı kuran ve egemenliğini önce silah ve zorla, daha sonra ise hegemonya ve rıza üretme yoluyla kurduğudur.

1.2.3 Modern Devletin İdeolojik Aygıtları

Kapitalist toplumlar rızanın sağlanmasında ideolojik aygıtta önemli bir rol atfetmektedir. Bu anlamda Devletin İdeolojik Aygıtları sahneye çıkmakta ve görevini yerine getirmektedir. Medya, sermayenin kar elde ettiği bir sanayi ürünü olmakla kalmaz, egemen sınıfın ideolojik hegemonyasını kurmasının ve sürdürmesinin bir aracıdır. Bunun için egemenlerin, toplumsal anlamda sürekli değişen koşullara uygun olarak ideolojinin yeniden üretimini gerçekleştirmesi ve bu ideolojiyi toplumu oluşturan bireylere ileterek ve onların bu düşünceleri özümsemesine sağlayarak, ideolojik hakimiyeti ve denetimi sağlaması gereklidir. Üretim ve şiddet araçları tekeline sahip olmak egemenlerin sistemlerini sürdürmesine yetmez, egemen sınıf topluma kendi ideolojisini (yani kendi doğrularını ve gerçeklerini) benimsetmek zorundadır. Büyüklü küçüklü ve çeşitli görüşlere sahip sermaye gruplarının ve tekellerinin sahip oldukları güçle bütün kontrolü ellerinde tuttıkları medya sektörünün, devletle ve siyasi yapıyla da son derece karmaşık ilişkileri mevcuttur (Çoban, 2013: 35).

Devletin İdeolojik Aygıtları konusunda detaylara girmeden öncelikle İdeoloji kavramının kısa bir açıklamasını yapalım.

1.2.3.1 İdeoloji

Türk Dil Kurumu'nun Güncel Sözlüğüne göre İdeoloji; siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünüdür (TDK Güncel Sözlüğü, 2013).

Mardin (2002), ideolojinin günümüzde her ne kadar “nesnel olmayan bir fikir ürünü” çağrışımını getirse de, Batı Avrupa fikir tarihinde başlangıçta “doğru düşünme” bilimine verilen ad olduğunu belirtmektedir. İnsan zihninde fikirlerin belirme sürecinin nesnel olarak incelenmesinin mümkün olduğunu ve bundan dolayı istenirse “doğru” düşünceleri düşündürmenin bir yolunun bulunduğunu iddia eden, “ideologlar” olarak bilinen bir grup düşünür tarafından ortaya atıldığını söylemektedir (s. 20).

Erdoğan ve Alemdar (2005) ise ideolojiyi bir sınıf egemenliğinin akılcılığına ait olan işaretler sistemi olarak tanımlamaktadır. Bu işaretler sisteminin maharetinin halkın var olan toplumsal düzenin kökenini görmemelerinin ve bunu doğal bir düzen olarak kabul etmelerinin sağlanması olduğu yorumunu getirmektedirler (s. 274).

Toplumsal iktidarın uygulanması ve korunması ideolojik bir çerçeveye, bu ideolojik çerçeve de bir mecraya ihtiyaç duymaktadır. Bir toplumun genelinin, bir grubun üyelerinin veya iktidar sahiplerinin çıkarlarıyla ilişkili temel değerleri oluşturan çerçeve esas olarak iletişim ve söylem yoluyla kazanılmaktadır, onaylanmaktadır ve değiştirilmektedir (Van Dijk, 1999: 335).

Althusser'e (2003) göre, iletişim; eğitim, din, aile, hukuk, siyaset ve kültür ile birlikte devletin ideolojik aygıtlarından biridir (63-64).

1.2.3.2 Hegemonya ve Toplumda Rıza Üretimi

İdeolojiler, gerçeğin görülmemesini sağladığı iddia edilen örtüyü kitlelere yaydıkları iletilerle oluştururlar. Gramsci buna, hakkında çalışmalar yaptığı

“hegemonya” kavramı çerçevesinde yanıt vermektedir. Gramsci’ye göre egemen sınıf hegemonyasını kurabilmek için “kendi dünya görüşünün ve düşünme biçiminin toplumun üyelerine kabul ettirilmesi”, yani rıza alınmasına çabalamaktadır. Rıza alma işlemi kiliseler, okullar ve medya gibi kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Yaylagül, 2008: 98).

Siyasal hegemonya kazanma, rıza alma muharebesi, insanların sadece geçici itaatlerini ya da oy desteklerini değil kalplerini ve zihinlerini kazanma mücadelesidir (Barrett, 1996: 65).

Sürekli bir hegemonya yoktur. Hegemonya yalnızca somut tarihsel konjonktürde tesis edilebilir ve analiz edilebilir. Madalyonun öbür yüzü ise, hegemonik koşullar altında bile tabi sınıfların total bir içerilmesinin ya da massedilmesi söz konusu olmayacağıdır (Hall, 1999a: 223).

Hegemonya ve ideoloji kavramları birbirinden farklıdır, hegemonya daha geniş ve ideolojiyi içinde barındırır.

“Egemen sınıfın güç ve açık baskı kullanmadan rıza elde etmesine yaraya araç, Güreşçi’nin hegemonya dediği ideolojidir” (Oskay, 1980: 222).

Hegemonya, toplumdaki temel ekonomik süreçler üzerinde etkin bir üstünlük sağlamış olan hakim sınıf ittifakının ya da yönetici bloğunun toplumun hayat tarzı, anlayışı, biçimi, kültür ve medeniyeti düzeyi bir sınıfın dar çıkarlarına uygun olarak dönüştürme bile, bir bütün olarak hakim toplumsal ve üretim sisteminin gelişimini ve genişlemesine destekleyen bir yönde dönüştürebilecek ve yenide biçimlendirecek süreçlerdeki üstünlüğü kuşatır. Bu önderlik anlayışında önemli olan nokta, hegemonyanın hukuksal ve meşru ölçütlerden ziyade, tabi durumdaki sınıfları ve toplumsal grupların aktif rızalarının kazanılması yoluyla sağlanmasıdır (Hall, 1999a: 119)

Ekonomik anlamda az gelişmiş ya da geri bıraktırmış ülkelerde ideolojik hegemonyada zor ve rıza bir arada iş görür. Gelişmiş ülkeler ve kapitalizm için asıl önemli olan rızadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde hegemonya zora başvurmaksızın rıza yöntemleriyle sağlanır. Türkiye’de ise hegemonya rızayı dener ama en ufak bir kriz noktasında zoru devreye sokar (Çoban, 2013: 73).

1.2.4 Ordunun Devlet Yapılanmasındaki Konumu ve Askeri Darbeler

Hegemonyanın oluşturulması ve sürdürülmesinde kullanılan Devletin İdeolojik Aygıtları Althusser göre (2003: 63-64) iletişim, eğitim, din, aile, hukuk, siyaset ve kültür alanlarıdır. Bu alanlarda resmi ideolojiye uygun düzenlemelerin yapılması ve sürdürülmesinde tabi ki ordunun önemli rolleri olacaktır.

Tarım faaliyetleri ile birlikte insanın besin üreticisi haline gelmesi neticesinde toplumlar arasında belli bir farklılaşma oluşmuş ve bu farklılaşmaya bağlı olarak da toplumlar arası çatışmalar meydana gelmiştir. Böylece toplumun varlığını sürdürebilmesi için koruyucu kurumlara ihtiyaç olmuş ve bu da savunma amaçlı örgütlenmelerin doğmasına yol açmıştır. Söz konusu savunma örgütü de toplumun ve toplumlar arası ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak devlete dönüşecek olan kurumun temelini oluşturmuştur. Bu nedenle günümüz modern ordu kurumunun köklerinin tarihi süreç içinde tarım toplumunun başlangıcına kadar götürülmektedir (Ağdag, 2010: 9).

Ordu-siyaset ilişkileri bağlamında ortaya çıkan rejim tipleri, klasikleşen bir anlatımla Eric Nordlinger ve Morris Janowitz tarafından sınıflandırılmıştır. Buna göre her birinde ordunun şu ya da bu şekilde sivil otoriteye tabi olması ve kendisinin özerk bir siyasi güç uygulamaması anlamında pretoryen olmayan üç farklı asker-sivil kontrol ilişkisi modelinden söz edilmektedir: Birincisi geleneksel-aristokratik modeldir. Bu modelde askeri ve sivil güçler aynı aristokratik sınıf tarafından paylaşılır ve bu iki kesim arasında çatışmadan kaçınılır. Bu modelin modern devletlere uygulanamayacağı ileri sürülmektedir. İkinci model olan totaliter modelde ise askeri otorite siyasi otoriteyle uyum içindedir (Burak, 2011: 54-55). Parti-devlet sisteminin yürürlükte olduğu totaliter rejimlerde de, silahlı kuvvetler, siyasal güç tekeline elinde tutan kuruma tabidirler. Bu rejimlerde ordunun idari özerkliği zayıftır. Siyasi komiserler ordu içinde faaliyet gösterirler. Totaliter gücün kaçınılmaz olarak ana destek gücü olmak zorunda olan silahlı kuvvetler, aynı zamanda iktidar için en güçlü potansiyel tehlikedir. Totaliter rejimlerde, siyasal güçle silahlı kuvvetler arasında hem bir tamamlayıcılık ilişkisi hem de karşılıklı şüpheye dayalı bir yapısal gerginlik yaşanır. Bu gerginliğin tür ve yoğunluğuna

göre, totaliter rejimlerde ordu, kaynak tahsisi ve kullanımı konusunda, diğer kurumlara nazaran ayrıcalık elde edebilir. Ama bu ayrıcalık, totaliter yapının merkez güçleriyle yapılması gereken pazarlık sürecini ortadan kaldırmaz. Ancak totaliter rejimlerde ordu siyasal ve toplumsal olarak dilsizdir. Sovyetler Birliği ve Çin'in komünist rejimlerinde bu model gözlenmektedir (İnsel, 2004: 41-44).

Çağdaş modern devlet de liberal demokratik yoruma sahip olduğundan asker-sivil ilişkilerinde liberal tarz uygulanır. Genel olarak bir siyasal yapıda ordunun iki fonksiyonundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi dışarıya karşı yani devletler arası ilişkiler düzeyinde hükümlerlik hakkının fiziki garantisi veya teminatı, ikincisi ise toplumla devlet arasındaki ilişkilerde var olan meşruiyet anlayışıyla devlete karşı toplumdaki gelen devletin biçimini değiştirmeye yönelik hareketlere karşı bir fiziki güç kullanma hakkını ihtiva etmektedir. Buradan hareketle bir devlet idaresinde hem toplumun hem de siyasal rejimin tehditlere karşı korunmaya ihtiyacı olduğu açıktır. Silahlı kuvvetler, toplum ve hükümet tarafından bu amaçlarla kurulmuş ve idame ettirilmektedir ve bu görevlerini etkin olarak yerine getirebilmesi için güçlü olması gerekmektedir. Ancak güçlenen silahlı kuvvetlerin kendisi toplum ve siyaset için tehdit haline gelebilir (Ağdag, 2010: 11).

Dahl'a göre "Askerler ve polis güçleri, demokratik yollarla seçilmiş resmi görevlilerin tüm denetimi altında olmadığı sürece demokratik siyasal kurumların gelişmesi ya da varlığını sürdürmesi mümkün değildir." (aktaran Bayram, 2008: 23) Sonuç olarak daha ziyade Batılı ve demokratik ülkelerde ordu, devlete bağlı bürokratik bir kurum gibi işleyerek, sivil siyasal yönetime hizmet anlayışı ile hareket etmektedir. Bu ülkelerde temel prensip, sivil üstünlük prensibidir. Ordu; gerektiğinde harekete geçirilen askeri ve moral güç kaynağıdır (Bayram, 2008: 22). Böylece modernleşmeyle birlikte özellikle Batı dünyasında hem ulusal hem uluslararası düzeyde sorunların daha barışçıl yöntemlerle halledildiği bir dönem hakim olmuştur. Ancak silahlı kuvvetler, devletin bütünlüğü ve sürdürülmesi hususunda hala hayati bir kurum olmaya devam etse de modern devlette artık devlet kaynaklarının çok küçük bir kısmını tüketmektedir (Hongur, 2006: 8).

Buna karşın, diğer bazı ülkelerde, ordu, sivil siyasal yaşamı yönlendiren, baskı yapan hatta zaman zaman onun yerine geçebilen bir güce sahiptir ya da böyle bir güç elde etme arzusundadır. Bu ülkelerde henüz sivil üstünlük prensibi, hem

siyasal hem de toplumsal düzeyde yerleşik değildir. Başarılı veya başarısız hükümet darbelerinin, sivil siyasete açık ya da gizli baskı veya tehdit biçiminde gerçekleşen askeri müdahalelerin sık görüldüğü ülkelerin önemli bir kısmının ortak özelliği, siyasal ve toplumsal olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olmalarıdır (Bayram, 2008: 22). Bu ülkelerde kendi içinde yaygın bir ideolojiye sahip olan ve geri kalmışlık bilincinin yerleştiği ordu, devlet bürokrasisi ve aydın kesim, toplumu geri kalmışlığın pençesinden kurtarmak adına siyasal sisteme müdahale etmektedir. Ordu, toplumun “geri kalmış” yapısını değiştirmek isteyen ilerici bir güç olarak ortaya çıkmakta ve sosyal düzende değişim ve modernleşme çabalarında öncülük etmektedir (Ağdag, 2010: 12). Bu ülkelerde, gelişmiş ülkelere benzer bir burjuva sınıfının olmaması nedeniyle modernleşme ve demokratik anlayış yerleşmemiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu boşluk az sayıda eğitimli aydın, asker ve bürokrasi eliti tarafından doldurulacaktır. Öte yandan gelişmiş ülkelerde demokrasi tabandan yükselmiştir ve halk desteklidir. Böyle bir toplumda da ilerici bir güce ihtiyaç yoktur. Hâlbuki gelişmemiş ülkelerde bu elit kesim kaynaklı modernleşme süreci halk için, ancak halka rağmen yapılacaktır. Böylece modernleşme havarisi olan asker, aydın ve bürokratik elitin toplumla arasındaki mesafe açılarak, modernleşme hareketi yukarıdan aşağıya doğru, zaman zamanda baskı ile gerçekleştirilen bir sürece dönüşmekte ve bu elit de oligarşik bir hüviyet kazanmaktadır (Bayram, 2008: 23).

Darbe kavramı demokrasiye zıt bir kavram olup demokrasinin tarihsel gelişimine paralel bir tarihsel seyir gösterdiği söylenebilir. Darbe en genel tanımıyla, ordunun yönetimi ele geçirmesidir (Bayram, 2008: 19). Daha geniş anlamda ise askeri gücün zor kullanımı, veya bizzat silah kullanımı, veya silah gücünün kullanımının iması veya ihtarı suretiyle, toplumun niteliksel ya da niceliksel olarak önemli bir kısmının örtülü veya açıktan desteğiyle, bir devletin yönetiminin değiştirilmesi, yönetime el konulması ya da yönlendirilmesidir (Ağdag, 2010: 12). Darbelerde çoğu zaman iktidar ordu tarafından ya da ordunun desteği ile küçük bir grup tarafından ele geçirilir (Bayram, 2008: 19).

Ülkenin gelişmişlik düzeyi, ekonominin büyüme ya da bunalım döneminde bulunuşu, rejimin silahlı kuvvetlere verdiği önem ve onlara sağladığı koşulların yanında, özellikle subay kesiminin toplumsal kökeni ordunun siyasal eğilimlerinin

oluşmasında önem taşır (Agdag, 2010: 12). Heywood (2007), siyaset adlı eserinde; “Ordu Ne Zaman İktidara El Koyar?” başlıklı bir bölüm yazmış ve askerin müdahalesine yol açan durumları; iktisadi gerilik, sivil yönetimin meşruiyetini kaybetmesi, sivil yönetim ile ordu arasındaki anlaşmazlık ve çekişmeler, uluslararası şartların darbe lehine olması şeklinde sıralamıştır (s. 547-550). Samuel Finer ise, askeri müdahalelerin nedeni olarak; ordu mensupları kendilerini devletin ve kurulu siyasi rejimin asıl sahibi olarak gördüğünü, ülkenin siyasi ve ekonomik düzeni askerlerin çıkarlarını gözeterek kurulduğunu ifade ederek bu kurulu düzenin ve askerlerin çıkarına olan bölüşüm sisteminin bozulma ihtimalinin belirmesini askerlerin mevcut düzeni korumak ve daha sağlam esaslara bağlamak için siyasi rejime müdahale etmesine gerekçe saydıklarını söylemektedir (aktaran Agdag, 2010: 13).

Asker-sivil ilişkilerinin liberal ya da totaliter modellerle açıklanmadığı, ancak sivil kurumların göreceli zayıflığı ve buna bağlı olarak ordunun ekonomik, toplumsal ve siyasi değişime müdahil olduğu ülkelerdeki askeri rejimler yapıları, amaçları ve sivil gruplarla ilişkileri bakımından geniş bir çeşitlilik gösterirler. Bu rejimleri iktidarda kalma süreleri ve siyasi, toplumsal ve ekonomik yapılara müdahale etme dereceleri bakımından sınıflandırmak mümkündür (Burak, 2011: 55). Eric Nordlinger, askerlerin siyasi rejimin işleyişine müdahalesini, siyasi rejimin niteliğine göre hakemlik, bekçilik ve yöneticilik işlevi olmak üzere üç farklı nedenle açıklamaktadır (aktaran Agdag, 2010: 13-14). Buna göre; ordunun siyasi sistemle ilişkisinin hakemlik düzeyinde kaldığı ülkelerde, askerler, siyasi ve idari kararların alınmasında son sözü söyleyen organ değildir. Riyaset ya da veto rejimleri olarak adlandırılan bu tip rejimler, genelde statüko yanlısı rejimlerdir. Bu rejim türünde sivil siyasi kurumlar işlemeye devam eder. Ordu doğrudan meydana çıkmak yerine, perdenin arkasından kamu adına alınan kararların yönünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Ancak ordu pasif gibi görünen bu konumuna rağmen, kendi görev anlayışı ve siyasi ilgisine bağlı olarak, öngördüğü amaçları gerçekleştirmek ve çıkarlarını koruyabilmek için, iktidarların siyasi, ekonomik, kültürel karar ve uygulamalarını veto edebilmektedir. Bu veto da genellikle istenmeyen iktidarın yapılan bir darbeyle görevden uzaklaştırılmasıdır. Darbeci askerler, anayasal düzeni kurduktan ve düzeni koruyacak bir sivil iktidarı işbaşına getirdikten sonra

kışlarına çekilirler (Burak, 2011: 55).

Askerin, siyasi sistem üzerinde bekçilik işlevi gördüğü rejimlerde ordular, bekçiliğini yaptıkları kurumların tehlikede olduğunu görünce, siyasi rejime müdahale ederek sivil iktidarı uzaklaştırırlar. Siyasi iktidarı ele geçiren askerler genellikle 2-4 yıl süreyle yönetimde kalırlar; gerekli düzenlemeleri yapıp, siyasi önlemleri aldıktan sonra yapılan seçimlerle iktidarı sivillere terk ederler. Asker, bu muhafız rejim tipinde daha yoğun bir nüfuz elde eder ve sivil politikacıların yarattığı “pisliği temizleme”nin kendilerine düştüğünü iddia ederler. Askerlerin iktidarda kaldıkları kısa sürede aldıkları önlemlerin başlıcaları, yaşanan siyasi buhrandan sorumlu tuttukları yöneticileri görevden almak, bozulan bürokratik mekanizmayı yeniden düzenleyerek devletin işleyişine kendi arzuladıkları etkinliği kazandırmaktır. Bu önlemleri alırken yapılan düzenlemelerle mevcut plüralist yapı yok edilerek siyasi rejime otoriter nitelik kazandırılır. Ordunun siyasi rejimin işleyişinde bekçilik yaptığı rejimlerde, iktidarı kullananlar azınlıkta olsalar bile, kendilerinin dışındaki siyasi gruplara baskı uygulayarak sindirirler; basının faaliyetlerine, siyasi partilere, toplumsal hareketlere sınırlama getirirler. Askerler iktidarı sivillere terk ettikten sonra bile, bu düzenlemelerin normal demokratik düzeye getirilmesi yıllar alır. Sivil iktidarların acele dönüşümlere teşebbüs etmeleri, bekçiliğini yaptıkları değerlerin tehlikede olduğu gerekçesiyle askerlerin yeniden müdahalesine yol açabilir. Ordunun kışlasına çekilmesinden sonra göreve gelen sivil iktidarların, olağan siyasi düzene geçiş aşamasında çok dikkatli olmaları, askerlerin hoşlanmayacağı tutum ve düzenlemelerden kaçınmaları gerekir. Muhafız rejimler statükoyu korumak istedikleri fakat bunu yapmak için kötü uygulamaları ve eksiklikleri düzeltmeye de hazır olmaları anlamında ılımlı muhafazakâr olarak da adlandırılmaktadırlar (Burak, 2011: 55).

1.2.5 Medya ve İşlevi

Devletin İdeolojik Aygıtlarından iletişim dolayısıyla medya günümüz koşullarında toplumların etkilenmesi, değiştirilip dönüştürülmesinde çok önemli bir

rol oynamaya başlamıştır.

Bu bölümde “haber” ve “gerçek” pencerelerinden medyayı ele alıp, ardından “medya etiği” konusuna değineceğiz.

Bizim Türkçemizde medya olarak kullandığımız, İngilizce’deki media sözcüğü, araç, orta, ortam aracı, anlamlarına gele medium (Latince medius) sözcüğünün çoğuludur. Öte yandan, Türkçe’de media sözcüğünü karşılamak üzere, oldukça hantal kaçmakla birlikte, “kitle iletişim araçları” kavramı da kullanılmaktadır (Nalçaoğlu, 2003: 51).

Medya, sözlük anlamı olarak, “İletişim ortamı, iletişim araçları, kitle iletişim araçlarının tümü” şeklinde ifade edilmektedir. Medyanın haber ve bilgi üreten tüm araçları ve kurumları (gazete, dergi, radyo, TV, internet vs.) kapsadığı, başka bir ifadeyle, medya denildiğinde tüm kitle iletişim araçlarının kastedildiği anlaşılmaktadır (Ceylan, 2012: 46).

Günümüzde, genelde kitle iletişim araçlarının, özelde basının insan yaşamındaki önemi ve etkinliği giderek artmakta, böylece kitle iletişim araçları, günlük hayatın vazgeçilmez unsurları haline gelmektedir (Karahana, 2007: 7). Bu durumun asıl nedeni insanoğlunun merakıdır. Merak, yeni bilgiler öğrenmeyi, yeni bilgiler soruları, sorular merakı doğurmaktadır. İnsanın dar anlamda yaşadığı muhitte geniş anlamda evrende olup biten şeylerden haber alma istek ve merakı insanlık tarihinde bir haber sağlayıcısına olan ihtiyacı doğurmuş ve bu da geniş anlamda asıl işi aracılık etmek olan medyayı netice vermiştir. Nitekim modern insanın habere olan ihtiyacı ya da haberi tüketme talebi daha önceki çağlardakinden çok daha fazla miktardadır. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere medyanın ana gayesi, çevrede ve dünyada olup bitenlerin bilinmesini mümkün kılmak; yani olup bitenler hakkında kişinin kendi kanaatini oluşturma temel hakkını kullanabilmesine bir aracı ortam olarak katkıda bulunmaktır (Ceylan, 2012: 47).

Kitle iletişim araçları sayesinde birbirinden tamamen habersiz insanlar birbirlerinden haberdar oldular.

İnsanlık serüveni uzun zaman bazen birbirinden neredeyse tümüyle habersiz olan ayrı dünyalarda devam etti. Bu durum, görelî olarak yakın bir tarihte, insanlar kendilerini, iletişim, iletim, yayım ve yeniden yayımlanma araçlarındaki muhteşem gelişme sayesinde sıkı sıkıya yaklaşmış bulana dek sürdü (Dollot, 1991: 20).

Usluata (1994), kitle iletişim araçlarını toplumdaki temel belirleyeler bağlamında;

1. Tavrı ile düşünce değişiklikleri,
2. Ferdi ve toplu tepkiler,
3. Gündem belirleme,
4. Toplumsallaştırma,
5. Denetim,
6. Gerçeği tanımlama,
7. Egemen ideolojinin sürdürülmesi olarak sınıflandırır (s. 84).

Görülüyor ki medya ya da kitle iletişim araçları egemen ideolojinin sürdürülmesi ve yenide üretimi için kullanılmaktadır. Toplumsal yaşam, çatışmalar ve olaylar istenilen yöne çevrilebilmektedir. Hatta çok önemli sorunlar istendiğini an gizlenebilmektedir.

Dökmen'e (2001) göre; kitle iletişimlerinin topluma etkileri 3 grupta özetlenebilir; bunlardan birincisi topluma bilgi/haber iletmektir. İkincisi toplumdaki birtakım çatışmalarda taraf olmaktır. Üçüncüsü toplumdaki çatışmalar karşısında, uzlaştırıcı, yatıştırıcı yönde tavrı almaktır. Kitle iletişim araçlarının bu işlevleri, kişileri bilişsel, duygusal gelişimlerine katkıda bulunabileceği gibi, kamuoyunda birtakım yeni tutumların oluşmasına ya da mevcut tutumların değişmesine de önemli katkıda bulunabilir (s. 44).

Diğer taraftan kitle iletişim araçları insanları enformasyona boğmasına rağmen bilgilendirmekten çok bilgisiz bırakır.

Kitle iletişim araçları bireye hiçbir zaman elde edemeyeceği ölçüde ayrıntılı bilgi ve haber verir. Fakat bu ayrıntılı haber ve bilgiler verilirken, bunlar arasında gerçek bir bağlantının bulunup bulunmadığı hakkında açıklamalar getirmez. Aksine, bu gibi sunumlarda bireye ya şiddet ya da hiçbir şeyi ciddiye almaması telkin edilir veya önerilir (Mills'den akt. Baran 1997: 99-100).

1.2.6 Haber

Medyayı oluşturan öğelerin yeniden inşa yoluyla aktardığı yapay gerçeklik, gerçekliğin yalnızca aktaran tarafından tanımlanmış bir “temsili” olunca, ister istemez aktaranın (medyanın) “yeğlemelerini” de içerecektir. İçinde çok net şekilde “öznellik” barındıran bu “yeğleme” işlemi, bu işlemin nasıl yapılacağını belirleyen “profesyonellik” ilkeleri, aktarımı yapacak olanın “aldığı talimatlar” ve en geride de hegemonyaya göre biçimlenmiş genel anlayışlar, yaklaşımlardan oluşmaktadır. Bu aktarımın nasıl olması gerektiğini, kural ve ilkeleri önceden belirleyen bir takım “birinci tanımlayıcılar” ortaya koymaktadırlar (Kaya, 2008: 109). Bu da gösteriyor ki, haberin tanımı üzerinde medyayla ilgili pek çok konuda olduğu gibi fikir birliği henüz oluşmamıştır.

Evrensel olarak kullanılabilir bir haber tanımı hâlâ yoktur. Haberi tanımlamak, izlemekten daha zor olarak addedilmektedir (Tokgöz, 2000: 162). Gazetecilik profesyonellerinden olan Hasan Cemal (2005) ise çok yaygın ve eleştirilen “köpeğin insanı ısırması değil, insanın köpeği ısırması haberdir” (s. 542) deyişi üzerinden haberin uygulamasını eleştirmektedir.

Gazeteciliğin/haberciliğin pratiğinden yoksun tanımlar ise, “yeni olmuş bir olayın ilk duyurusu ya da bir olay hakkında verilen ya da alınan bilgiyi” (Büyük Larousse, 1986: 4891) de haber olarak tanımlamaktadır. Okuyucu ve dinleyici için öncelikle yeni gerçeklerle ilgili, doğru, anlaşılır bilgiler haber olarak değerlendirilmekte, önemlilik ya da ilginçlik haberin asli unsurları olarak nitelenmektedir (Schneider ve Raue, 2000: 40).

Bu tanımlar “haber” kavramını neredeyse insanlığın doğuşuyla başlatmakta, mesleki bağlantisından bağımsız tanımlamaktadır. Örneğin Adil (1991), günlük yaşantının vazgeçilmez bir parçası haline gelen haberin doğuşu insanlığın tarihi kadar eski demektedir, insanlığın varoluşundan bugüne kadar çevrelerinde meydana gelen her türlü olay ve gelişmeleri öğrenme ve diğer insanlara aktarma ihtiyacını haber alışverişi, iletişim olarak değerlendirmektedir (s. 23).

Tokgöz (2000) mesleki bağlamdan yoksun olarak yapılan haber tanımlarının *olayı* tanımladığını söylemektedir. Haberde olayı/olayları oluşturan olguların mahiyeti ve anlamının belirli bir yapı ve çevresi ile olan ilişkisinin kurulmasının

önemli olduğunu; yazılı, sözlü ve görüntülü basının gördüğü işlevin, olaylar hakkında bilgi vermenin yanı sıra olayların haber olarak şekil almasını sağlamak olarak değerlendirmektedir (s. 163).

Lippmann (1949 akt. Tokgöz, 2000) “Haber ile gerçek aynı değildir. Haberin işlevi bir olayı iletmek, gerçeğin işlevi ise, saklı kalmış olguları gün ışığına çıkararak, birbirleri arasındaki bağlantıyı kurarak, insanoğlunun iletişimine olanak tanımak için gerçeğin resmini yapabilmektir” (s. 165) demektedir.

Ayrıca bir muhabirin haber yapım aşamasında hissettiklerini, kendisini rahat bırakıp, sansürlediği anlar ve konuları, çalıştığı haber yapım mecrasını düşünürsek haberin ne olduğu konusunda net bir cevaba ulaşmanın ne kadar zor olduğu ortaya çıkmaktadır. Haber yapma süreci subjektif bir süreçtir. Haberi kutsallaştıran ve onu adeta herkes için son karar verici noktasına getirmeyi amaçlayan tarafsızlık, anındalık, doğruluk gibi belirleyiciler habere bu subjektifliği katmaktadır. Haber yapmak bir amacın ürünüdür. Bu amaç haberin tanımını tamamen etkileyebilmektedir. Ayrıca haberin ne olduğuna ilişkin tanımlar da ideolojik işleyiş süreciyle bağlantılı olarak oluşturulmaktadır (Dursun, 2001: 58).

Postman ve Powers (1996) haberin aslında toplanmaktan çok yapıldığını, bu yapıma sürecinin gazetecinin önemli bulduğu ya da ilginç bulunacağını sandığı konuların tercih edilmesinden ibaret olduğunu ifade etmektedir. Kısaca haber, onu anlatan kişinin bir yansıması, kapasitesi ve niyeti ölçüğünde tercihidir (s. 61).

1.2.7 Gerçeklik

Peki, topluma iletilen haberlerin üretim süreci nasıldır ve süreç sonunda ortaya çıkan ürünün-haberin *gerçekle* ilişkisi ne boyuttadır?

Haberin en temel ilkesi gerçeklik ilkesidir. Bu noktada haberi hazırlayan muhabirleri ve haber kaynaklarının güvenilirliği ve inandırıcılığı önem kazanmaktadır. Haberin ilk tanığı ve aktarıcısı konumundaki muhabirler öznellikten arındıkları ve etik değerlere bağlı davrandıkları müddetçe haberde gerçekliğe yaklaşılabılır. Bir haberin gerçekliğini savunabilmek için, haberi bir olaya

dayandırmak, haber içeriklerini onaylattırabilmek ve kesinliğinden emin olabilmek gerekmektedir. Türkiye’de uygulanmakta olan Basın Meslek İlkeleri’nin 6. Maddesinde bu konu, “Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın ya da doğruluğundan emin olunmaksızın yayımlanamaz.” cümlesi ile özetlenmiştir (Girgin, 2000: 80).

Haber üreticileri ve satıcıları yaptıkları haberlerin “gerçek ” olduğuna sürekli olarak vurgu yapar, katıksız gerçeği haber olarak sunduklarını iddia ederler. Ortaya konan haberleri dünya gerçekliğinin ekrana-gazeteye yansımış hali olarak görürler ve öyle görülmesini sağlamaya çalışırlar. Oysaki haber -satılmaya başlandığı günden itibaren- bir “tasarım” halini almıştır. Piyasadaki rekabet haberin daha cazip bir şekilde sunulmasını zorunlu hale getirmiştir. Belli bir cazibe kazandırmaya çalışmaksa haberin bazı niteliklerinde aşınmalara neden olmaktadır. Bu niteliklerden biri de, haberin tanımlanması, kesin, net sınırlarının çizilmesi en güç olan unsurlarından *gerçekliğidir*. Pek çok değişik referansa göre tanımlanabilecek *gerçekliği* etkileyen şu üç unsurdan bahsedilebilir.

1. Doğa ve toplumsal yaşamdaki dış gerçeklik
2. Haberi yapanların kendi gerçekliği
3. Haberle buluşan izleyicinin gerçekliği (Uğur, 2006: 47).

Bu tespit, haberin olayı olduğu gibi aktarmadığı; muhabirden, kullanılan teknolojiden ve haber kaynaklarına kadar pek çok dış etmen nedeniyle haberin aslında “kurgu” olduğuna işaret etmektedir.

Felsefenin ilgi alanında olan “gerçeklik” kavramının tanımı da bu alanın referanslarıyla yapılmaktadır. Hançerlioğlu (1993) gerçekliği “İnsan bilincinden bağımsız, somut ve nesnel olarak var olanların tümü” (s. 135) şeklinde tanımlamaktadır. Medya ve haber bağlamında gerçekliği medya kendisi üretmektedir. İlk elden tanımları yapma ve olayların adını koyma imkânı elinde olduğu için medya gerçekliğin sınırlarını da kendisi koyma olanağına sahiptir. Bennet (1988: 287-307 akt. Poyraz, 2002), medyanın gerçekliği tanımlayıcı rolünü üç farklı aşamada tespit etmiştir.

1. Medyanın propaganda özelliği: Her gazete desteklediği görüşe halkın desteğini sağlamak için, haber olarak belli bir politik görüşü sunmaktadır.

2. Medyanın hukuk ve düzene ilişkin ideolojik işlevi: Popüler basının hâkim toplumsal normları tehdit edici grupların, yani dışarıda kalanların eylem ve davranışlarına nasıl anlamlar yüklediğinden söz edilebilmektedir.
3. İletişim araçları haberleri sunarken egemen ideolojiyi yeniden üretmektedir (s. 18).

Dursun'da (2001) haberlerin gerçekliğe ilişkin seçilen ve yakalanabilen bir takım parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan kurgular olduğunu, bu kurgulu yapının toplumda başat iktidar kesimlerinin lehine olacak şekilde gerçekliği inşa ettiğini, var olan toplumsal düzeni destekleyerek statükoyu meşrulaştırır şekilde iş görmektedir. Haber asla basit ve saf “olgular”dan ibaret değildir, zorunlu olarak bir seçme, bir çözümlenme ve özellikle de gerçekliğin bir değerlendirilmesidir (s. 124).

Haber üreticilerinin sürekli olarak propagandasını yaptığı “haberlerinin en gerçek olduğu” savı aslında içi boş bir iddiadan başka bir şeye denk gelmemektedir. Çünkü haberi yapan muhabirden, redaksiyonunu yapan editöre, üst düzey yöneticilere kadar yapılan müdahaleler haberin gerçekliğini yerle bir etmektedir. Yaşanan herhangi bir olay bile gazetecilerin olay yerine varması ile o gerçekliğinden soyutlanmakta, gazeteciye oynanan bir “oyun” haline gelebilmektedir. Haberciler de çoğu zaman bir oyunun içinde olduklarının farkındadırlar ve bu bir yerde onların işine de gelmektedir (Arıkan, 2011: 38).

Olayların haber olarak sunumu, ideolojiyi temsil etmek için bilinçli bir biçimde düzenlenmiştir. Gazeteciler, yapımcılar ve habercilikte yer alan herkes, haberi anlaşılır ve anlamlı resmi bildirilere dönüştürmenin, iş koşulları ve kuralları olduğuna inanırlar (Berger, 1993: 145)

Öz bir şekilde anlatmak gerekirse haberi yapılan her olay ya da olgu, haber yapıcının çabasından kaynaklanan bir aşınmaya uğramaktadır. Haliyle de gerçek, haber yapıldığı zaman eski gerçeklik hüviyetini muhafaza edememektedir. Bu nedenle gerçek haberin hammadde olarak değerlendirilebilir. Haber haline dönüştükten sonra eski niteliğini yitirmektedir (Arıkan, 2011: 40).

1.2.8 Medya Etiği

Medyanın halkın sesi olması ve günümüzde en temel iletişim kaynağı olması hasebiyle etik kurallar çerçevesinde hareket etmesi çok büyük önem arz etmektedir. “Her gün herkese her konuda akıl öğreten” bir mesleğin düzenlenmesine ilişkin kaygı ve çabalar, elbette çok önemli olduğu gibi çok da zordur (Ceylan, 2012: 48).

Etik ya da “ahlak felsefesi” insan davranışlarını, yargılarını, davranış kurallarını ve ilkelerini ahlakilik temelinde araştıran, savunan ya da eleştiren bir felsefe dalıdır. Medya etiği de bu felsefe dalının bir alt kategorisidir ve temel alanı, medya çalışanlarının ya da gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkelerdir (İrvan ve diğ., 2003: 62).

Medya etiği, medyanın tüm kesimlere olmasa da birçoğuna daha iyi hizmet sunmasını sağlamak üzere tercihen medya kullanıcılarıyla işbirliği içerisinde meslek üyeleri tarafından belirlenmiş bir dizi ilke ve kurallar içerir. Medya etiği, kelimenin dar anlamıyla, yasal mevzuat, hatta ve hatta ahlakla ilgili değildir. Bu, dürüst ya da saygılı olma meselesinden ziyade önemli bir sosyal işlevi üzerine alma meselesidir. Aslında, olumsuz bir açıdan yapmadığımız müddetçe kaliteli hizmet kolay tarif edilebilecek bir kavram değildir (Bertrand, 2004: 10).

Medyada yaşanan ve genel kabul görmüş etik sorunlar şu şekilde ifade edilmektedir. Haberde doğruluk sorunu, haber ve yorum ayrımının yapılmaması, haberde reklamcı etkisi ve haber-reklam ayrımı, özel yaşama müdahale, kişilik hakları, eleştiri sınırının aşılması, ayrımcılık, haber kaynaklarıyla ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği, çıkar çatışmaları, trajik olaylar, armağanlar, bedava geziler, yanıltıcı yöntemler, paralı habercilik ya da çek defteri gazeteciliği... (İrvan ve diğ., 2003: 59).

Tüm bunların yanı sıra gazete/medya çalışanlarının sorumluluk anlayışını aşındıran öğeler şöyle sıralanabilir. Meslek ilkelerine karşı ilgisizlik, araştırma gazeteciliğine ilgi göstermemek, meslek içi eğitim yokluğu, özeleştiri yokluğu ya da sapması, haber kaynaklarıyla ilişkiler, TV’de kuralsızlık dönemi, habercilik anlayışındaki değişim, reyting tutkusu, dile özensizlik, örgütsüzlük, yanlış istihdam politikası, tekelleşme... (Gürel, 1996: 253-254).

Medya etiği toplumun kültürel ve ahlaki yapısıyla çelişmeyecek ve evrensel insani ve ahlaki değerleri göz önünde bulundurarak, medya kurumlarının ve çalışanlarının sorumluluklarını ve görevlerini belirlemeye yönelik bir çalışma alanıdır. Medya etiği medyanın toplum içerisindeki gücü ve etkisi göze alındığında son derece hassas ve önemli bir konudur. Bu nedenle, özellikle işlevleri ve görevleri açısından medya ürünleri arasında ayrı bir öneme sahip olan habercilik alanında çalışan kişiler, sorumluluk bilinciyle hareket ederek, etik değerleri göz ardı etmemeliler. Bu bağlamda mesleki örgütlenmeler güçlendirilerek özgür basın istemi öne alınmalı ve mesleki eğitimler artırılarak profesyonellik sağlanmalıdır (Çil, 2007: 47).

Medyada etik olmayan davranışlardan biri de medya iktidar ilişkilerinin içi içe geçmiş olmasıdır. İktidarlar basına yönelik olarak yasal ya da yasal olmayan bazı uygulamalarda bulunabilmektedirler. Bununla birlikte medya gücünü elinde bulunduranlar da devletin bazı imkânlarından yararlanabilmek için medyayı bu amaca yönelik olarak kullanabilmektedirler. Her iki durum da demokrasiyi olumsuz etkilemektedir. Çoğulculuğu sağlamak amacıyla medyadan yararlanması gereken siyasal iktidarların bunu kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları görülmektedir (Banar, 2013: 9).

Türkiye’de 1980’li yıllara kadar aile tipi işletmeler şeklinde çalışan gazeteler 1990’lardan sonra medya holdingleri altında şirketleşmiş ve dolayısıyla bu özelliklerinden uzaklaşmıştır. Aile isimleriyle anılan gazete adları örneğin, Karacan, Simavi, Nadi, Ilıcak gibi- günümüzde sahipliğinin kime ait olduğunun çok belirgin olmadığı basın işletmeleri haline gelmiştir. Bugün, gazetelerdeki mesleki etik ilkelerinin uygulanmasının önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Eskiden aile tipi işletmeler halinde çalışan gazete ve gazeteciler, o dönemde mesleki anlamda yanlış yaptıkları zaman bununla ailenin doğrudan bağlantısı olacağı ve yalan yanlış yapılan mesleki faaliyetlerden adeta aile adının kirlenmesine kadar varacak bir algıyla hareket ederken, günümüzde böylesi geleneksel mesleki bir ahlak algılaması kalmamıştır. Büyük ölçüde bunun nedeni ise, artık basın kuruluşlarının aile işlemleri biçiminde çalışmamasından kaynaklanmaktadır. Bugün artık basında mesleki etik ilkeler yazılı hale getirilmiş ve gerek meslek kuruluşları-Türkiye Gazeteciler

Cemiyeti, Basın Konseyi gibi- gerekse basın işletmelerinin kendi mesleki etik ilkeleri uygulanır hale gelmiştir (Banar, 2013: 37).

1.3 Siyaset ve Toplum Mühendisliği

Hegemonyanın sürdürülmesi yani devletin devamı toplumların yönetenlere ne kadar ihtiyaç duyduğuyla yakından ilgilidir. İktidarın sürdürülmesi için toplum rızasının sürdürülmesi, bilgi toplumuna doğru giden günümüz süreçlerinde zorlaşmış ve daha karmaşık hale gelmiştir.

Batı tarihinin özellikle son beş yüz yıllık siyaset ve ahlak felsefesi alanındaki tartışmalarının sonuçları özetlenirse; fiziki bilimlerin metotları, sebep ve sonuçları ispat edildiği gibi, sosyal ve beşeri bilimlerin de metotları tespit edilmiştir. Nasıl ki tabiatta hadiseler, tespit edebildiğimiz (fizik kanunları gibi) bir düzen içinde cereyan ediyorsa, insanî, tarihî, toplumsal tabiatın da hiç şüphesiz kendine göre işlediği, bu alandaki olguların tabi olduğu bir kısım yasalar vardır. Nasıl ki fiziki tabiat bilimlerine dayanan teknolojiler varsa ve icat edilmeye devam ediyorsa, insan bilimlerinin sonuçlarına dayanan teknolojiler, toplum, siyaset mühendisliği uygulamaları, kanun koyma sanatları da olacaktır (Kahraman, 2002: 5-6). Bu bağlamda, fizik kurallarının pratik sahaya (örneğin köprü yapımına) aktarıldığı, uygulandığı doğa bilimlerindeki mühendisliğe benzer olması nedeniyle sosyal bilimlerdeki prensiplerin bir toplumun sosyo politik ve ekonomik kurumları üzerinden yönergeler, yönetmelikler, kanunlar, kararnameler ve halk oylamaları aracılığıyla herhangi bir toplumda istenen bazı durumları elde etmeye yönelik olarak, özelde politikaya ancak genelde ve hedef olarak topluma uygulandığı, siyasi kurumların tasarlanması, düzenlenmesi, biçimlendirilmesiyle uğraşma kavramı, siyaset biliminde, politik mühendislik ya da siyaset mühendisliği (political engineering) şeklinde adlandırılmaktadır (Brams, 2005: 1).

Toplumlar kendilerini siyasi, ekonomik ve sosyal kurumlarla yönettiğinden dolayı siyaset mühendisliği bir toplumda özel bir takım hedeflere ulaşmak için bu kurumların kasıtlı olarak tasarlanmasına ve düzenlenmesine odaklanır (Reilly,

2007: 58). Demokratik sistemin olmamasına bağılı olarak siyaset mühendisliğı çabalarını, daha ziyade ve özellikle çatışmaya yatkın toplumlarda ve ayrıca ekonomik kriz gibi sosyal dokuda mühim tesirler icra eden durumlarda görmek mümkündür. Endonezya, Türkiye, Nijerya, Kenya, Tayland, Filipinler, Bosna, Kosova ve Papua Yeni Gine bu nitelikteki ülkelerdir (Reilly, 2006: 811) . En uç siyasal mühendislik denemesi ise siyasi rejimin işleyişinde yöneticilik işlevi gören orduların siyasete askeri darbeler ile müdahale etmeleridir. Bu tarz hükmedici rejimlerde, askeri darbe yoluyla ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında köklü değişiklikler yapmaları halinde ise askeri müdahale “ihtilal” niteliğı alır. Yönetime el koyan ordunun, siyasi partileri, dernekleri, meslek kuruluşlarını ve sendikaları ya tamamen kapatması ya da faaliyetlerini “ehlileştirerek” sınırlaması söz konudur. Aykırı sesler çıkaran medya susturularak sadece “devlet medyasının” konuşmasına izin verilir (Burak, 2011: 56). Anayasa ordunun istediğı mahiyette yeniden hazırlanarak bir vesayet rejimi oluşturulur, topluma neyi ne ölçüde ne zaman yapabileceğine dair sınırlı bir hak ve özgürlükler tanınır. Ancak darbecilerin, darbe destekçilerinin kamu düzeni; keza terör örgütlerinin etnik milliyetçilik veya din ögesini kullanarak ortaya koydukları toplum ve siyaset mühendisliğı, bu çerçevede halka rağmen komplo ve entrikalarla meşruiyetten yoksun dizayn çabalarıdır (Güntürk, t.y.: 4). Ancak bu tarz anti-demokratik faaliyetlere bile Şevket Süreyya Aydemir’in 27 Mayıs İhtilali için kullandığı ifadesinde olduğu gibi “toplum yararına, toplum için ama halkın üstünde ve halka rağmen bir harekât” olarak bakılabilmektedir (TBMM, 2012a: 23).

Askeri darbe gibi siyasal mühendislik projeleri özellikle daha önce demokratik bir geçmişe sahip ülkelerde uygulandıklarında yıkıcı sonuçlara da yol açabilir. Buna en iyi örnek olarak Yunan Askeri Cuntasının 1967 ile 1974 yılları arasında askeri darbe yoluyla ülke yönetimini ele geçirip Yunan demokratik sistemini ortadan kaldırmasıyla meydana gelen toplumsal felaketler gösterilebilir. Albaylar Cuntası, 1967’deki darbe sonrası beş günde on bin kişiyi tutuklatmış ve altı bin rejim karşıtıını Ege’de bir kayalığa sürmüştü. Yunanistan’da sağ, merkez ve sol olarak bilinen bütün siyasiler yurtdışına çıkmışlar, üniversite gençliğı ve tüm sanatçılar askeri darbeye karşı ayağa kalkmışlardı. Türkiye, 20 Temmuz 1974 günü sabaha karşı Girne’ye asker çıkartmaya başladığı zaman Yunanistan’da da cunta

sarsılmaya başladı. 19 cuntacı tutuklandı ve yargılanarak vatana ihanetten 1975’de idama mahkum oldular. Ceza müebbet hapse çevrildi. Cuntacıların on beşi 1990’ların başında Yunan halkından özür dileyince sağlık nedenleriyle serbest bırakıldılar. Özür dilemeyen dört darbeciden birisi hapiste öldü ve üç darbeci halen cezaevinde yatmaya devam etmekte (Altan, t.y.: 1).

Güntürk’e (t.y) göre “Siyaset mühendisliğinin sosyal alanda karşılığı ise toplum mühendisliğidir” (s. 3).

1.3.1 Toplum Mühendisliği

Modern dönem öncesinde, ulus-devletler değil, içinde birden çok etnik grup barındıran imparatorluklar vardı. Tipik olarak, tepede belli bir hanedanın bulunduğu, ancak ülkenin genelini adem-i merkezîyetçi bir anlayışla yönetildiği imparatorluklar, 1800’lü yıllardan itibaren yerlerini ulus-devletlere bırakmaya başladılar. Hanedanların ortadan kalktığı ya da yetkilerinin sınırlandırıldığı bu dönemde, milliyetçilik yeni devletler kuruyor, kurulan devletler de milliyetçiliği daha çok körüklüyor ve bu çerçevede uluslar inşa ediyorlardı (Kaya, 2011: 121). Nitekim, bu gelişmelerin sebebi olan kavram, yani ulusçuluk modern bir kavramdır ve en eski kullanımı da 18. yüzyılın sonlarında, Alman filozof Johann G. Herder’e aittir. Buna rağmen ulusçuluk kavramının 19. yüzyılın ilk dönemlerinde dahi çok az kullanıldığı, İngilizce’de *nationalism* teriminin ise ilk olarak 1836 gibi oldukça geç bir tarihte kullanıldığını görüyoruz. Ulusçuluk, tıpkı komünizm gibi kapsamlı bir ideoloji haline ise 19. yüzyılın ikinci yarısında gelebilmiştir. Başka bir deyişle karşımızdaki insanlığın ilk günlerinden beri var olan, kadim bir kavram değildir (Laçiner, 2013).

“Ulus-devlet fikriyle birlikte, ülkeler arasındaki sınırlar da eskisine göre çok daha belirginleşmeye ve seyahat özgürlüklerini dahi önemli ölçüde kısıtlayacak derecede yükseldi. Bir anlamda herkesi kendi ülkesine hapseden bu süreç, merkezîyetçiliğin de artmış olmasının yardımıyla insanları tek tipleştirmeye başladı. Farklı kimliklere sahip olan insanlar, tek bir “millî” kimliğe asimile edildiler”

(Kaya, 2011: 121). Endoktrinasyon ve Türkiye’de Toplum Mühendisliği kitabında Serdar Kaya (2011) bahse konu durum için nefis iki örnek verir, der ki; “Fransız İhtilali gerçekleştiğinde halkın yarısı dahi Fransızca bilmezken, Fransız devleti zaman içerisinde *dil birliğini* sağladı. Öte yandan çok sayıda küçük devletten oluşan bir yarımada durumunda olan İtalya (ve İtalyanca) için de durum bundan çok farklı değildi. İtalya'nın 1800’lü yıllar boyunca süren ve Risorgimento adı verilen birleşme süreci esnasında, “İtalya'yı ortaya çıkardık, şimdi de İtalyanları ortaya çıkarmamız lazım” demiş olan milliyetçi lider Massimo d’Azeglio’nun, bu sözlerle uluslaşma sürecinin ifade ettiği anlamı özetlediği söylenebilir” (s. 121-122).

Modernleşmenin ve Sanayi Devrimi’nin bir anlamda ruhu olan ulusçuluk, yeni olduğu kadar yapay da bir kavramdır. Başka bir deyişle ulusçuluk, Sanayi Devrimi’nin önemli icatlarından biridir. Kitleleri belli bir hedefe yoğunlaştırmak, birlikte hareket edebilmelerini sağlamak için kutsal ulus ve onun kutsal devleti kavramları icat edilmiştir. Bu açıdan baktığımızda ulus ve ulusçuluk, efsaneler üretilerek zihinlerde inşa edilmiştir. Bundan dolayıdır ki siyaset bilimciler; her milliyetçiliğin çok sayıda yalandan oluştuğunda mutabıktırlar. Aynı şekilde, eğer siyasi mühendislik olarak etnik gruplar veya bir millet, ulus seviyesine çekilebiliyorsa inşa edilmiş bir ulus ve ulus-devlet de pekâlâ yeniden parçalara ayrılabilir (Laçiner, 2013). İşte tam da burada, hem ulus inşası (nation building) hem de ulusal yapıyı parçalama işleviyle, toplum mühendisliği devreye girmektedir. Daha çok askeri ve istihbarat alanlarında kullanılan bir kavram olarak toplum mühendisliği, Karademir’e (2013) göre “toplumun demografisinde, sosyal dokusunda, tarihten gelen yapısında değişiklik yapmak, tepkilerini, nefretlerini, isteklerini, sevgilerini, tutkularını ve kitlesel şekilde ifade ettiklerini duygularını yönlendirebilmek, kontrol altında tutabilmek, paralize edebilmek gibi yetileri içeren iştir” (s. 1). Toplumun siyasal ve sosyal mühendislikle yeniden kurgulanması-kurulması olarak da ifade edilebilen Toplum Mühendisliği “egemen siyasal iktidar, erkler, politik ve bürokratik elitler, ideolojik gruplar veya örgütler, sivil toplum örgütleri ve benzerlerince toplumun sosyal dokusunda, sosyal ve siyasal tutumunda değişiklik yapmak, kitlesel tepki ve duygularını yönlendirebilmek, kontrol altında tutabilmek gibi özellikleri içeren çabalardan oluşur (Güntürk, t.y.: 3). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere toplum mühendisliğinin arkasında, genellikle alanında uzman

pek çok disiplinden gelen insanlardan oluşmuş bir ekip ve bu ekibe finansal destek, koruma, iletişim ve başka araçlarla yardımcı olan yerel ama daha çok global etkili devlet ya da kuruluşlar vardır (Karademir, 2013: 1).

Günümüzde Sosyal Mühendislik kavramı artık bilişim dünyasında da kullanılmaktadır. Bilgisayar güvenliği terimleriyle Sosyal Mühendislik, insanlar arasındaki iletişimdeki ve insan davranışındaki modelleri açıklıklar olarak tanıyıp, bunlardan faydalanarak güvenlik süreçlerini atlatma yöntemine dayanan müdahalelere verilen isimdir (Bican, t.y. : 4).

Bu da sosyal mühendislik çabalarının, aslında insan davranışlarını ve onu etkileyen tüm süreçleri yönetme arzusundan doğduğunu göstermektedir. Medya, insanları ve toplumu yönlendirmede kullanılan en temel araç olarak, gösterdiği gelişme ile önemini arttırmaya devam etmektedir. İnternet ve onun getirdiği *sosyal medya* sosyal mühendislik alanında çok canlı bir şekilde kullanıma hazır mecralardır. Ama bu çalışmanın odak noktası dışında alanlar olduğu için detaylı bir şekilde üzerinde durulmayacaktır.

1.4 Toplum ve Siyaset Mühendisliğinde Medyanın Rolü

Burada Toplum Mühendisliğinde medyanın rolünü tariflemeye çalışırken, sadece siyasi boyutu değil ekonomik boyutunu da unutmamak yararlı olacaktır. Çünkü medya bugün büyük sermaye gruplarının elinde işlev görmektedir.

Bugün kitle iletişim araçları birçok kişi, kurum ve kaynakça olumlu yönleri ile ele alınıyor. Bütün bu olumlu özelliklerine rağmen, kitli iletişim araçları ile ilgili şu soru daima sorulacaktır. Acaba kitlesel medya dürüst, akılcı ve nesnel bir biçimde kullanılabilir mi? (Becer, 1999: 27).

Yakın zamana kadar egemenlerin medya aracılığıyla insanların düşüncelerini belirlediği görüşüne saçmalık gözüyle bakıldı. Ancak artık birçok düşünür, araştırmacı ve medya konusunda çalışan insan, medyanın etkilerini daha net bir şekilde ifade etmektedir (Çoban, 2013: 119).

Medyanın etkileri uzunca bir süre görmezden gelindi; burada basit bir neden-

sonuç ilişkisi olduğu görüşü hakimdi. Medyadaki bir söylem neden olarak, okuyucular, dinleyiciler ve seyircilerin kanaatlerindeki değişimler ya da kanaatlerin pekiştirilmesi de sonuç olarak ele alındı. Medyanın etkileri iki insan arasındaki doğal konuşma süreci gibi görüldü; biri diğerine bir şey söyler öbürü de ya görüşünü pekiştirir ya da değiştirir. Oysa medya etkisinin gerçekliği çok daha karmaşıktır ve iki insan arasındaki konuşma modelinden tamamen farklıdır. Walter Lippman bize medya sayısız tekrarlarla nasıl stereotipler oluşturduğunu ve bu stereotiplerin *ara dünyanın* yapıtaşları olarak insanlarla nesnel dış dünya arasındaki *sahte gerçekliğe* nasıl hizmet ettiğini göstermiştir. Ayrıca Luhmann da medya tarafından beslenen kamuoyunun *gündem belirleme* işlevi gözler önüne sermiştir: Nelerin acilen ele alınması lazım? Herkes neyi tartışıp konuşmalı? Bütün bunlara medya karar verir (Noella-Neumann, 1998: 80).

Medya egemen ideolojiyi her gün yeniden üretmekte, onun hegemonyasını sağlamak ve oluşan hegemonik çatlakları onarmak için gereken her şeyi yapmaktadır. Kapitalizm günümüzde medyayı elinden geldiğince etkili kullanmaktadır (Çoban, 2013: 117).

Günümüzde halk hala kendi bireysel kararlarıyla hareket ettiğini sanır. Aslında davranışları sosyal mekanizmalar tarafından biçimlendirilir. Halkoyu deneyen şey egemen özel ve kamu bürokrasisinin ürünüdür (Horkheimer, 1986: 145).

Gündem (kamuoyu) oluşturma, her şeyden önce bireylere nasıl düşüneceklerini değil, ne hakkında düşüneceklerini belirtmektedir. (Işık, 2002: 78).

Medya konusunda uzman iki önemli düşünür Herman ve Chomsky medya ve propaganda konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) üzerinde yaptıkları çalışmada görmüşlerdir ki medyanın tarafsızlığı ve etik kurallara uygun davranması mümkün değildir.

Bir *Propaganda Modeli* kurduk ve bu modeli ABD'deki kitle iletişim araçlarının işleyişine uyguladık. Bu çalışma, medyanın işleyişi konusunda yıllarca süren incelemelerimize dayanan inancımızı yansıtmaktadır. İnancımıza göre, medya, devlete ve özel sektör etkinliklerine hükmeden özel çıkarlara destek sağlama işlevini yerine getirmektir ve medyanın yaptığı seçimleri, nelere önem verip neleri ihmal ettiğini en iyi biçimde anlamak ve olayın iç yüzünü bütün açıklığıyla görebilmek için medyanın bu çerçeveden çözülmesi gereklidir

(Herman ve Chomsky, 1998: 9).

Herman ve Chomsky (1998) hükümet ve medyanın birbirlerine göbekten bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Onlara göre, Kitle iletişim araçları çok zengin kişilerin mülkiyetinde bulunan kar amaçlı işletmelerdir, bu işletmelerin başlıca gelir kaynağı, yine kar amacı taşıyan ve reklamlarının destekleyici bir satış ortamında sunulmasını isteyen reklam verenlerdir. Medya, hükümete ve büyük şirketlere haber kaynağı olarak da bağımlıdır (s. 122).

Herman ve Chomsky (2006), medya'nın nesnel habercilik yapmasını engelleyen ve bir kısmı gerçekte var olmayan filtreler/süzgeçlerin bulunduğunu savunurlar. Ülkelere göre değişiklik gösteren bu filtreler/süzgeçler beş tanedir:

1. Medyanın büyüklüğü, medya organizasyonlarının sadece medya alanında değil başka pek çok sektörde de faaliyet göstermelerine yaramaktadır; böylece diğer sektörlerden elde edilen kâr medyada kullanılmakta ve aynı gruba ait pek çok gazete, dergi, televizyon kanalında aynı içerikte çok sayıda “haber” yayınlanmaktadır.
2. Medya için en büyük gelir kaynağını oluşturan reklamcılar ve onların arkasındaki sermaye sahipleri medya organlarının içeriğini belirlemede çok etkili rol oynamaktadırlar.
3. “Onaylanmış” haber kaynakları, belirli konularda görüşlerine başvurulana, ne dedikleri/diyecekleri merak edilen kişi ve kurumlar olarak yayınları yönlendirmektedirler. Ana-akım medya organlarına hep belirli isimler çağırılmakta, “uzmanlar” da istenmeyen, aykırı bir şey söylememektedir; bu yüzden onaylanmışlardır.
4. Medya organlarının istenmeyen bir içerik hazırlaması durumunda, medyayı disiplin altına almak için dava açan veya kişi, grup, örgüt veya kitleleri “tepki üretimi”ne zorlayan kişi ve kurumlar da nesnel haberciliğin önündeki en önemli engellerden/süzgeçlerden biri olarak çalışmaktadır.
5. Bir kısım ülkelerde ve dönemsel olarak çok başvurulana bir diğer süzgeç ise “anti-komünizm” süzgecidir: Medyaları “komünistlik yapıyor” diyerek korkutma ve sistem dışında bırakmanın ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişen biçimleri hâlâ çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Din, vatan, bayrak gibi değerler üzerinden insan/kurumların samimiyetleri

sorgulanmaktadır.

Bu beş bileşen birbiriyle etkileşime girmekte ve birbirini pekiştirmektedir. İşlenmemiş haldeki ham haberler, geriye yalnızca basıma uygun damıtılmış bir artık kalana kadar peşpeşe süzgeçlerden geçirilmektedir. Bu süzgeçler, neyin haber değeri taşıyıp taşımadığını tanımlamakta ve propaganda kampanyalarına dönüşen süreçlerin temellerini ve işleyişlerini açıklamaktadır. Bu süzgeçlerin işleyişinden kaynaklanan medya üzerindeki seçkinler hâkimiyeti ve muhaliflerin marjinalleştirilmesi öylesine doğal bir şekilde gerçekleşir ki, genellikle tam bir dürüstlikle ve iyi niyetle çalışan haberciler, haberleri “objektif” olarak seçtiklerine ve yorumladıklarına kendilerini inandırabilirler (s. 81-82).

Kitle iletişim araçları siyasal sistemlerin kendileri için çizdiği özgürlük sınırları içerisinde görevlerini yerine getirebilmekte ve bu özgürlük, siyasal sistemin özgürlük kavramına bakışıyla yakın ilişkili olmaktadır. Medya, faaliyet gösterdiği toplumların sosyal, iktisadi ve siyasal yapısına göre şekillenir ve ülkelerarası bazı paralellikler içerse de her bir ülkeye özgü nitelikler taşır. Aslında medyanın bulunduğu ülkedeki siyasal sistemle karşılıklı etkileşimi, medyayı o sistemin bir parçası ya da uzantısı olduğuna dair bir algıya neden olmaktadır. Bu nedenle de medyanın özgür olamayacağı, bulunduğu ülkenin siyasal sistemi ne olursa olsun sınırlamalara tabi olduğu ve böylece de rejimlerin politikalarını destekleyici bir rol oynadığı ifade edilebilmektedir (Bektaş, 2000: 9).

Medya örgütleri inandıkları ideolojiyi korumak ve devamını sağlamak için toplum üzerinde çeşitli şekillerde denetim uygulamaktadır. Bu denetim, hakim ideolojinin çıkarları doğrultusunda, toplumdaki bazı değer ve görüşlerin kabul edilmesi, bazılarının ise meşru olmayanlar biçiminde yansıtılması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Medya bu ideolojik gücünü durum tanımı yapma yeteneğinden alır (Shoemaker, Reess, 1997: 103).

Medyanın tanımlama yaptığı konulardan biri *sapkınlıktır*. Sapkınlık, çatışma yapısal ya da ideolojik ilkeler etrafında örgütlenmiş olarak kavranmayan belli grupların toplumsal uzlaşmadan sapmış olarak tanımlanmalarıyla ortaya çıkan bir olgudur. Uzlaşım ortamından sapmak, alternatif bir değer sistemi içinde yer almak değil, toplumsal normların dışında olmak anlamına gelir (Hall, 1999b: 88).

Medyanın sapkınlığı aktarma konusunda izlediği metot, Shoemaker ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmalar sonucunda belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar, gazete haber müdürleri tarafında sapkın olarak algılanan grupların diğer gruplara oranla daha az olumlu bir muameleye tabi tutulduklarını göstermiştir. Bu tür gruplar daha az ilgi görmelerine rağmen, meşruluklarının sorgulanması konusunda kolaylıklar sunmaktadırlar. Gazeteciler, haberlerinde meşruluk açısından farklılaşması mümkün olmayan gruplar arasındaki farklılıkları vurgulama metodu kullanmaktadırlar (Shoemaker, Reess, 1997: 117).

İşçi haberleri, büyük bir grev olmadıkça medyada son derece nadir olarak yer bulur. Haberi verilmesi gerekiyorsa, metin son derece kısa ve işverenden yana olmasına dikkat edilir. İşçiler, uzlaşmayı istemeyen taraf olarak sunulurken haberlerde işverenler *öneren, sunan, veren* taraf olarak gösterilir. İşçileri koruyan haberler verilmemesine rağmen, işvereni destekleyen haberler medyada sık sık yer bulur (Parenti, 1997: 141-143).

Medya, ideolojiyi korumaya yönelik olarak öncelikle mevcut yapıya yapılan tehditleri belirler. Bu süreçte medya, sapkın fikirleri dışlamak yerine, sapkınları vurgulayarak aşağılar, bu tür bir tutum ideolojik statükonun yenide onaylanmasına olanak sağlar. İdeolojik değerlere göre normal olan, sürekli olarak sapkınla yan yana gösterilerek medya tarafından yeniden onaylanır. Medya tarafında sapkın olarak yansıtılan siyasal grupların sapkınlıklarının derecesine medyanın bu gruplar hakkındaki düşünceleri belirler. Medyanın yüz çevirdiği gruplar daha radikal ve sert bir hale gelirler ve medya tarafında kendileriyle bağdaştırılan sapkın kimliklerini onaylamış olurlar (Shoemaker, Reess, 1997: 105).

Kapitalist ekonomik yapılanmanın hüküm sürdüğü toplumlarda medya da diğerleri gibi bir iş ve yatırım alanıdır. Dolayısıyla ticari şirket olarak örgütlenmiş medya kuruluşlarının birincil hedefi kazanç elde etmektir. Beklentiler diğer iş alanlarında olduğundan farklı olsa dahi iktisatçı Friedman'ın "şirketlerin kâr etmekten başka sosyal sorumlulukları yoktur" öngörüsü medya şirketleri içinde geçerlidir (Söylemez, 1998: 143).

Verimliliğin ve siyasal gerekçelerin yanı sıra sık sık örtüşen çıkarlar da hükümet, büyük medya kuruluşları ve öbür büyük iş şirketleri arasında belli bir dayanışmanın bulunmasına yol açar. Ayrıca hükümet ve medya dış büyük şirketler,

reklam vermeme, TV yayın ruhsatını iptal etme, hakaret davaları açma ve dolaylı veya dolaysız olarak başka tür saldırılarda bulunma tehdidiyle medya üzerinde kolaylıkla baskı uygulayabilecek konuma sahiptirler (Herman ve Chomsky, 1998: 122).

BÖLÜM II

28 ŞUBATA DOĞRU

Bu bölümde, 28 Şubat sürecinde 28 Haziran 1996 -30 Haziran 1997 dönemi boyunca 11 ay iktidar olan Refah-Yol Hükümeti döneminde yaşanan kilit olayları irdelleyeceğiz. Medya'nın yaklaşımını analiz etmeden önce gündeme damgasını vuran güncel siyasi olayların gözden geçirilmesinde yarar olacaktır.

Adını 28 Şubat 1997'de yapılan MGK toplantısından alan bu süreç aslında 24 Aralık 1995 genel seçimleri öncesinde başlamıştı. Bu dönemde siyasal İslamcı olarak nitelendirilen ve Refah Partisi'nde somutlaşan hareket yükseliş trendine geçmişti. Refah Partisi, 27 Mayıs 1994 yerel seçimlerinde aralarında Ankara ve İstanbul'un da bulunduğu 28 ilde belediye başkanlığı seçimlerini kazanmıştı. Kazanılan yerel yönetimler Milli Görüş'ün partisine yani Refah Partisi'ne genel seçimlerde başarıyı getiren en önemli saik olmuştur. 24 Aralık seçimlerinden RP yüzde 21, 4 oy oranı ve 158 milletvekiliyle birinci parti olarak çıkmıştı. Merkez sağın iki büyük partisi, Doğru Yol Partisi (DYP) ve Anavatan Partisi (ANAP) arasındaki büyük çekişme RP'ye yaramıştı (Baransu, 2012: 19).

2.1 24 Aralık 1995 Genel Seçimler

24 Aralık 1995 tarihinde yapılan Türkiye genel seçim öncesinde yapılan yasal değişiklikle kontenjan aday uygulaması ve seçim çevresi barajı kaldırılmıştır. Bunun yerine, ülke barajlı (%10) d'Hondt seçim sistemi getirilmiştir. Bunun yanı sıra, 1987 yılında 450 olarak belirlenen milletvekili sayısı 550'ye çıkarılmış, seçmen yaşı 18'e indirilmiş, ceza ve tutukevlerinde tutuklu olarak bulunanlara da oy kullanma hakkı tanınmıştır. Toplam 34.155.981 kayıtlı seçmenden 29.101.469'u, 79 ilde 83 seçim çevresinde oy kullanmıştır, seçime katılım oranı % 83, 3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2012: 4-5).

Seçime katılan 12 siyasi partiden ancak beşi Meclis'e girebilmiştir (TÜİK, 2012: 4).

Meclis'teki milletvekili dağılımı şu şekildedir (TBMM, t.y):

RP	: 158	(% 21, 38)
ANAP	: 132	(% 19, 65)
DYP	: 135	(% 19, 18)
DSP	: 76	(% 14, 64)
CHP	: 49	(% 10, 70)

Seçim sonuçlarına göre RP % 21, 38 ile birinci, % 19, 65 oy oranıyla Anavatan Partisi ikinci ve %19, 18 oy oranıyla da Doğru Yol Partisi üçüncü sıradadır (TBMM, t.y).

Bu sonuçlar bazında ortaya çıkan parlamento tablosu, toplumsal gerilimler ve krizlerin çözümsüz bırakılmasının, toplumun kendisini yeniden üretme kanallarının tıkanmasının, toplum ile siyaset arasındaki kopukluğun bir sonucudur (Bayramoğlu, 2007: 122).

Arslan'a (2003) göre, alınan oy oranı temel alındığında, ilk üç sırayı sağ partilerin paylaştığı bu seçimler, Türk siyaset ve toplum hayatında çok büyük bir önem taşımaktadır (s. 30).

Post modern darbe olarak da nitelendirilen 28 Şubat sürecini büyük ölçüde, seçim sonucunda ortaya çıkan siyasi tablo hazırlamıştır. Genel seçimlere giren 12 siyasi parti ve bağımsız adaylardan, 5 siyasi parti yüzde 10'luk genel oy barajını aşmış ve meclis çatısı girme hakkını kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 24 Aralık 1995 seçimlerinde barajı zor aşarak (% 10,70) büyük parti konumundan marjinal parti konumuna doğru gerilemesi Türkiye'de siyasi sistemin temelleri konusunda tek parti döneminin resmî ideolojisi çerçevesinde çözüm arama yolunun ciddi şekilde açmaza girdiğini ortaya koymuştur. Sol partilerin Avrupa'nın hem doğusunda hem de batısında kendilerini toparlama ve yükselme temayülü göstermeye başladığı bir dönemde Türkiye'de uca kayma sürecine girmiş bulunmaları artık klasik sol ideolojilerin evrensel bunalımı ile izah edilememiştir (Özgan, 2008: 60).

RP ise büyük ölçüde dışlanmışlardan oy almıştır. Refah Partisi, bu seçimlerde diğer seçmenlerden daha yoğun bir oranda İslami kimliği temsil eden bir siyasi parti görüntüsüne kavuşmuştur. RP'nin büyümesi yalnızca merkez partilerin zafiyetinden kaynaklanmamaktadır. Bu faktör olsa olsa bir hızlandırıcıdır. Çelik'e (2004) göre, Türkiye'de ezen ezilen ikilemi, emek kesimini önce sola, daha sonra da büyük ölçüde Siyasal İslam diye nitelenen siyasal akıma yönlendirmiştir (s. 98).

1995 seçimleri, sonuçlarıyla, toplumda yaşanan tıkanıklığın doğrudan doğruya siyasi temel mekanizmasına yansıdığını ortaya koymaktadır (Bayramoğlu, 2007: 91).

Bu seçimlerde bir birey üzerine kurulu siyasi parti projelerini dile getiren merkez sağ ve sol partiler küçülürken, kimlik hareketlerine ya da bu hareketlere gösterilen tepkilere endeksli siyasi partiler büyümüşlerdir. Bir başka deyişle, 24 Aralık seçimleriyle kök, köken, kimlik sorunları toplumsal sistemden sonra siyasal sistemi de kuşatmıştır (Özgan, 2008: 63).

Ancak 1995 seçimlerinden birinci parti olarak Refah Partisinin çıkmasına rağmen hükümeti kurma işinin ikinci parti olarak sandıktan çıkan ANAP'a verilmesi, 28 Şubat sürecinin REFAHYOL hükümetinin kurulmasından önce oluşmaya başladığı anlamına geldiği görüşünü hâkim kılmaktadır. Seçim sonuçları doğrultusunda ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığında kurulan ANAP-DYP koalisyonu 6 Mart 1996- 28 Haziran 1996 tarihleri arasında görev yapmıştır. Seçimlerden sonra, koltuk sayısı bakımından 2. parti olan DYP ile kurduğu ANAYOL hükümeti ancak 3 ay sürmüş, Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuru sonucunda ANAYOL hükümetinin güven oylaması iptal edilmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 7 Haziran'da kabineyi kurma görevini RP lideri Necmettin Erbakan'a vermiştir. Süleyman Demirel'in hükümeti kurma görevini, Meclis'teki en büyük grup olması nedeniyle 28 Haziran 1996'da Erbakan'a vermesi, Erbakan'ın da DYP lideri Tansu Çiller'le anlaşacağını belli olmasına bağlı bir olaydır (Özgan, 2008: 63).

Öztürk'e (2006) göre toplumun RP'nin Siyasal İslamcı ya da "Köktendinci" diye tanımlanan bir çizgiye sahip olduğu yolunda genel bir algılamaya sahip olması ve askerinin Türkiye'deki kendine özgü konumu ve hassasiyetleri nedeniyle, o dönemde böyle bir hükümetin kurulmasının oldukça sıkıntılı bir siyasal süreci beraberinde getireceği daha başlangıçtan bellidir (s. 46).

Refahyol Hükümetinin en önemli icraatı ekonomi alanında yapılan yatırımlar ve gelişmelerdir. Nitekim havuz sistemi ve kaynak paketleri ekonomiye rahat bir nefes aldirmiştir. Enflasyon %70'tir ancak asgari ücret %100'ün üzerinde arttırılmıştır, memur ve emekli zamları ile ilgili olarak bir yıllık resmi kayıtlardaki enflasyon % 75'tir. Memur emeklilerine verilen %110, işçi emeklilerine verilen % 125, Bağ kur emeklilerine verilen % 210'dur (Çelik, 2004: 47).

Hükümetin güvenoyu almasının üzerinden henüz bir ay geçmemişken dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın bir resepsiyonda meyve suyu değil de alkollü içki servisi istemesi (Öztürk, 2006: 78) asker-sivil krizinin belki de ilk ciddi somut işareti olmuştur.

Hükümetin ilk aylarında denk bütçe tartışmaları yaşandı. Erbakan denk bütçeyi "Cumhuriyet tarihinin en büyük olayı" olarak tanımlasa da muhalefete göre bu tamamen hayal mahsulüydü (Aksoy, 2000: 175). Bu dönemde denk bütçe tartışmaları yaşanırken asker ile Refah-Yol hükümetinin ilk anlaşmazlığı da boy gösterdi.

2.2 İran Gezisi ve İran İle İlişkiler

Refah-Yol'un kurulmasından sonraki ilk siyasi kriz iktidara geldikten iki ay sonra yaşanmıştır. Necmettin Erbakan ilk yurt dışı gezisini 1996 yılının Ağustos ayında ABD'nin terörist ülke ilan ettiği ve Türkiye'nin PKK sorunuyla ilgili aralarında husumet yaşadığı İran'a gerçekleştirdi. Refah Partililere göre bu ABD'ye karşı bir meydan okumaydı, ABD'li görevlilere göre ise bu bir hattaydı ve bunu diplomatik bir dille eleştirdiler. Erbakan bu gezinin amacını bölgedeki terörü boğmak ve ekonomik yatırımları artırmak olarak dile getirdi: "Türkiye, İran, Irak ve Suriye ile birlikte Ortadoğu'daki terörü temizlemelidir. Bu işbirliği ortamı sağlanırsa terörü Ortadoğu'da boğarız. Özellikle Suriye teröre destek vererek hiçbir fayda sağlayamayacağını bilmelidir. Ayrıca Müslüman ülkelerle ticari işbirliğimizi arttırmamız gerekiyor" (Tayyar, 2012: 29).

Erbakan askerinin ve bazı çevrelerin karşı çıkmasına karşın 10 Ağustos'ta İran

gezisine çıktı. Burada bazı temaslarda bulundular ve İran ile doğal gaz anlaşması imzaladılar ardından İran Devlet Başkanı Rafsancani ile Erbakan arasında şöyle bir diyalog gerçekleşti “ABD ile aranızın bozulmasını istemeyiz, bu bizim de işimize gelmez” dedi (Aksoy, 2000: 177).

Devletin bazı kurumları ile Erbakan arasında bir güven eksikliği olduğu bu gezide ortaya çıktı. Erbakan, İran’ın PKK’ya yardım ettiğine ilişkin Genelkurmay’ın ve Milli İstihbarat Teşkilatı’nın (MİT) raporlarına şüpheyle yaklaştığını ve istihbarat değerlendirmelerinde propagandanın ve ideolojinin etkisi altında kaldığını belirtti (Aksoy, 2000: 177).

Tabii Erbakan İran ile başladığı yurt dışı gezilerini yine Müslüman ülkelerle devam etti, İran gezisinden sonraki gezilerini sırasıyla Pakistan, Singapur ve Malezya’ya gerçekleştirdi. Gözlerin tamamen Erbakan’ın üzerinde olmasına yol açtı, askeri çevreler ve diğer güç odakları Erbakan’ın doğu seferinden dolayı eleştiri oklarını Erbakan’a yöneltiverdiler. Erbakan iktidara gelmeden öncede Müslüman ülkeler ve guruplarla iyi ilişkiler içindeydi, Erbakan İslam alemi ile uzun bir süreden beri iyi ilişkilere sahipti örneğin Suudi Arabistan Kralı Fahd bin Abdulaziz, Libya lideri Muammer Kaddafi, Ürdün Kralı Hüseyin bin Tallal ile “dost” oldukları ve birbirleriyle yakın bir ilişkide oldukları biliniyordu (Akin, 2000: 78). Erbakan, İran’a ziyaretinin temel nedenlerinden birinin de ticareti arttırmak olduğunu belirtmekteydi.

Necmettin Erbakan o dönem İran ile ticaretin sadece 200 milyon dolar olduğunu ve bu acıklı durumun düzeltilmesi gerektiğini belirtmektedir. İran’ın en büyük ticareti Avrupa ile yaptığını halbuki komşusu olan Türkiye ile ticareti geliştirmesi halinde her iki tarafında karlı çıkacağını belirtmektedir. Erbakan ticaretin mutlaka artırılması gerektiğini ve bunun için bakanlara talimat vereceğini söylemiştir (Donat, 1999: 246).

2.3 Libya Gezisi ve Yaşanan Kriz

Ekim ayının başında Türkiye gündeminde Erbakan’ın Libya’ya yapacağı

geziyle ilgili tartışmalar yaşandı. Libya gezisi öncesi Abdullah Gül ve Kemal Zeybek bu ülkeye giderek incelemelerde bulundu. Gül ve Zeybek, Türkiye'ye döndükten sonra Erbakan'a gördüklerini anlattılar ve Erbakan'ın Libya'ya davet edildiğini kendisine bildirdiler. Erbakan böyle bir ziyarete onay verdi. Gül'e ilk tepki Mehmet Ağar'dan geldi. Ağar Erbakan'ın Libya'ya gitmesine karşıydı nedenini ise şöyle açıkladı: “Kaddafi Türk düşmanıdır. Daha geçen günlerde MED TV'de yaptığı açıklamalar ortadadır. Türklerin Kürtleri kestiğini Güneydoğunun Kürdistan olduğunu söylüyor. Kürtlerin bağımsız devlet kurması gerektiğini söylüyor. Böyle bir insanın davetini olumlu karşılamak bize yakışmaz. Sayın Başbakana düşende bu geziye gitmemektir.” Erbakan ise tartışmayı alevlendirmemek için konuşmayı sessiz bir şekilde dinledi ve Ağar'a bunu daha sonra konuşuruz dedi (Aksoy, 2000: 179). Erbakan ve Çiller yani iki lider bu konuyu daha sonra tartıştılar ama Erbakan programını iptal etmedi ve 5 Ekim'de Libya'ya hareket etti.

Çelik (2004), Libya gezisiyle ilgili olarak Erbakan'ın birçok arkadaşı tarafından uyarıldığını belirtmiştir. Aynı şekilde dış tepkilerden de endişe duyulmaktaydı, bu gezi gereksiz bir gerilime ve tartışmalara yol açacaktı. Başbakana bu konuyla ilgili özellikle Abdullah Gül tarafından uyarılarda bulunulmuştu. Çelik'e göre müteahhitlerin alacakları gerekçesiyle bile olsa bu gezi konjonktür bakımından tehlikeliydi. Özellikle İran gezisinin hemen ardından Libya gezisinin gelmesi istismara açık bir konuydu ve özellikle de o dönemde D 8 teşkilatına olan yoğun ilgi bu istismarı ve eleştirilerin dozajını artırıyordu (s. 107).

Erbakan ilk görüşmesini dönemin Başbakanı Abdülmecid El Gaud ile yapmıştır. Bu görüşmede Türk müteahhitlerinin alacaklarının ödenmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Aynı zamanda bu görüşmelerde iki ülke arasında “imanbağı ve derin muhabbet bulunduğu” belirtilmiştir. Batı tarafından terörist ilan edilen ve dışlanan Libya ile iyi ilişkiler kurmak gerektiğine vurgu yapılmıştır (Akpınar, 2001: 104).

Müteahhitlerin 160 milyon dolar alacağı paralar Libya Hükümeti tarafında uzun süredir ödenmemişti. Mütteahitlerimiz Erbakan'dan bu paraların tahsili için Libya'ya gitmesini istemişlerdi (Yıldırım, 2010: 96).

Daha öncede belirtildiği gibi Erbakan'ın Libya gezisinin temel amacı Türk

müteahhitlerin alacaklarını tahsil etmekte. Erbakan'ın Kaddafi ile görüşmesi Başkent Trablusgarp'ta yapılmamış onun yerine 400 km. uzaklıktaki Sirte kentinde yapılmıştır. İkili görüşmelerden sonra Kaddafi, Erbakan'ı bedevi çadırına davet etmiştir ve burada olay yaratacak açıklamalarını yapmıştır. İlk sözü Kaddafi almış ve Türkiye tarihini ikiye ayırmıştır:

Birinci dünya savaşından önceki şanlı ve büyük tarihi ve birinci dünya savaşından sonraki “kendi iradesini kaybetmiş tarih” diye. Kaddafi'nin konuşması şöyledir: “Türkiye asırlar boyunca İslam'a hizmet etmiştir. Batı bu yüzden Türkiye'yi cezalandırmıştır. Türkiye'nin İslamiyet'e kazandırdığı Balkanlar'daki Müslümanlar üzerinde tarihi sorumluluğu vardır. Türkiye İslam dünyası için büyük fedakârlıklar yapmıştır. İslam tarihini ondan alırsak geriye (Türkiye'nin) tarihi kalmaz. Türkiye'nin tarihinin başlangıcı Birinci Cihan Harbi'dir deniliyor. Ama büyük Türkiye Birinci Cihan Harbi'nden önce de mevcuttu. Selçuklu, Osmanlı, Birinci Selim, Kanuni Sultan Süleyman... Bunlar nereye gittiler? Türkiye Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bunları inkâr etmiştir. Türkiye tarihini inkâr etti. Bir tek Refah Partisi inkâr etmedi. Türkiye Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra iradeyi kaybetmiştir. Türkiye, ABD üslerinin işgali altındadır. Bu üsler Irak'a karşı kullanılmaktadır. Türkiye'nin iradesi hürriyetine kavuşuncaya kadar mücadele etmemiz gerekir. Türkiye'nin geleceği Araplardadır.” (Aksoy, 2000: 180)

Siyasi alandaki memnuniyetim, sadece değerli kardeşim Erbakan'ın hükümete gelmesiyle birlikte ortaya çıktı... Tek tesellimiz Refah Partisinin iktidarda olmasıdır. Türkiye'de tarihini inkâr etmeyen tarihin vefa duyan Refah Partisidir. Tarihine saygılı olan Türk insanları Refah Partisine katılmalıdır. Kürtlerin Libya'da, Irak'ta, İran'da her yerde bağımsız olmaları doğaldır. Kürtlerin de Araplar gibi özgürlüğe ihtiyaçları vardır. Araplarda Kürtler gibi bölgelerinde böyle bir savaşa girmiş ve bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ortadoğu güneşi altında bu millet yerini almalıdır. Kürtlerde Müslümandır, İran ve Araplarla kardeşdir.” (Akpınar, 2001: 108)

Çelik'e (2003) göre Kaddafi düşüncelerini ardı ardına sıralarken Erbakan buna müdahale etmeli ve gereken cevabı vermeliydi. Çelik Erbakan'ın olaya müdahale etmemesini siyasi nezaketine, beyefendiliğine vb. gibi etkenlere veya dünya çapında dini bazı organizasyonlara birlikte katılmaları gibi meselelere bağlamaktaydı. Ama Erbakan'ın oradaki sıfatının Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olduğu ve bu ithamlar karşısında sesiz kalmaması gerektiği apaçık ortadaydı. Erbakan Libya gezisinden pişman değildi, Çünkü Erbakan ve ekibi bu güne kadar hiç özeleştiri yapmamıştı. Çelik bu konuda da RP'lilerin bir öz eleştiri yapmalarını beklemiyordu (s. 108-109).

Bu hatayı kabullenemeyen Erbakan'ın aksine o dönemin Manisa Milletvekili

Bülent Arınç bir süre sonra bunun bir hata olduğunu itiraf etmiştir (Aksoy, 2000: 183). Bu tip konularda eleştiri yapmayan Refah Partisi belki de yaptığı birçok hatayı görmezden gelmiş veya bilerek üzerini örtmüştür. İktidara gelmeden önce eleştirdiği yönetim tarzını o dönem kendileri uygulamaya başlamıştır.

Bu skandalın haberi Türkiye'ye ulaşınca yer yerinden oynadı. Muhalefet eleştiri oklarını iktidara yöneltmeye başladı ve bu olay Türkiye gündemini uzun bir süre oyaladı. Örneğin yıllar sonra gündeme gelen “Genç subaylar rahatsız” sloganı bugünlerde “Asker rahatsız” diye gündeme gelmekteydi. Özellikle ANAP’lı lider Mesut Yılmaz tarafından söylenen “Asker, Başbakanın Libya gezisinden çok rahatsız oldu” demesi o dönemde çok konuşuldu. Aynı dönem Çiller, Yılmaz’ı “Askeri tahrik etmekle” suçluyordu oysaki asker çoktan harekete geçmişti (Tayyar, 2012: 36).

Haber Türkiye'de de, dünyada da tepkilere yol açmıştır. CHP bu gezi ile ilgili olarak gensoru vermiştir. MHP'lilerden koalisyon ortağı DYP'lilere dek herkes ayaklanmıştı. Bir darbe ihtimalinden ilk kez o günlerde söz edilmeye başlanmıştır (Yetkin, 2007).

Muhalefetten gelen eleştirilerin yanı sıra koalisyon ortağı DYP'den de eleştiriler ve sert çıkışlar geldi. Koalisyon ortağı da bu geziden ve yaşananlardan memnun değildi. Örneğin Ağar'ın tepkisi “Türkiye Cumhuriyeti, müteahhit alacaklarının peşinde koşacak kadar küçük bir devlet değildir” oldu (Aksoy, 2000: 183).

Bu diyalog o dönemin kargaşasına ve irtica geliyor seslerine bir nevi tuz biber oldu kamuoyunda bunlar tartışılırken ve yorumlanırken başka bir skandal ortaya çıktı : Susurluk Kazası ve Skandalı

2.4 Susurluk Skandalı

3 Kasım 1996 da Susurluk'ta meydana gelen trafik kazasında yıllardır gayri resmi kaynaklarca dile getirilen fakat bir türlü ispatlanamayan devlet-mafya-

siyasetçi üçgeni açığa çıkmıştır. Bir kaza ülkenin tüm gündemini değiştirmiş, ortaya çıkan çarpık ilişkiler birçok kişiyi hayretler içinde bırakmıştır. Peki, bu kazaya karışanlar kimlerdi, görevleri nelerdi ve bu kaza nasıl gerçekleşmişti. 20 RC 721 plakalı bir kamyonla 06 AC 600 plakalı bir Mercedes, Balıkesir-Bursa yolunun Susurluk güzergâhı üzerinde saat 19.25 sularında çarpışmıştır. Bu çarpışmada Mercedes'in içinde Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak, Emniyet Müdürü Hüseyin Kocadağ, Abdullah Çatlı ve İzmirli manken Gonca Us vardı. Bucak ağır yaralanırken diğerleri olay yerinde hayatlarını kaybettiler (Tayyar, 2012: 38).

Erbakan'a bu konuyla ilgili yöneltilen soruları büyük bir ustalıkla geçiştirerek olayı küçümsemiştir, hatta Susurluk olayını bir "fasafiso" olarak nitelmiş ve rantiyeci medya hizmetlerimizi örtmek için kullanıyor diyerek olayı saptırmıştır. Daha sonra olayı MİT'in ve devletin araştırdığını, daha ne yapabileceklerini söyleyerek üzerlerindeki yükü azaltmaya çalışmıştır. Erbakan'ın bu sözleri iktidarın bu çarpık ilişkiye bakış açısını ortaya koymaktadır. Adalet Bakanı Şevket Kazan soruşturmayı savsakladı ve hafife aldı, Sedat Bucak ve Mehmet Ağar'la ilgili fezlekeler sümen altı edildi. Bu şekilde inkâr ve ret politikalarıyla olayın unutulması sağlanmaya çalışıldı (Aksoy, 2000: 184).

Aralarında Mehmet Ağar ve Korkut Eken gibi kişiler dâhil 59 kişinin adları Susurluk skandalına karıştı. Konuyla ilgili Mecliste Araştırma Komisyonu kuruldu ve Başbakanlık Teftiş Kurulu rapor hazırladı. Ama bu sürecin tek siyasi sonucu Mehmet Ağar'ın istifası oldu. Ağar istifasını Erbakan'a sununca Erbakan bunu pek kabullenmek istemedi fakat bu davranışı ilerde ona itibar kaybettirecekti.

Susurluk olayına o zaman bulaştırılmayacak tek siyasi hareket Refah Partisi idi. Ama Erbakan ve kurmayları DYP'ye yöneltilen saldırıların hükümeti yıpratacağı tezinden yola çıkarak bu olayı küçümsemiş ve üzerine yürümemiştir. Susurluk olayında baş aktörler DYP'lilerdi. Ama bu olayların üzerine gidildiğinde Tansu Çiller dâhil birçok DYP'linin suçlanmasının mümkün olacağı görülmekteydi. Bundan dolayı Refah Partisi iktidar ortağının ve dolaylı yoldan da hükümetin yıpratılmasını istemediğinden veya olayın vahametini anlamadığından örtbas yoluna gitti. Aynı şekilde Refah Partisi iktidarda kaldığı sürece parti üyelerinde kim ne derse desin biz bildiğimizi yaparız anlayışı hâkimdi (Çelik, 2003: 132).

Peki, Erbakan gerçekten de bu durumun ciddiyetini anlamış mıydı? Aksoy'a

göre bu sorunun cevabı evet, anlamıştı. Erbakan, Susurluk'un gerçek boyutunu, altında nelerin yattığını o dönem bir milletvekili ile paylaştı. Bu milletvekili Susurluk Komisyonu Üyesi Gaziantep Milletvekili Bedri İncetahtacı'ydı. Erbakan, İncetahtacı'dan komisyonla ve olayla ilgili bilgileri aldıktan sonra ona şöyle söyledi: “Yıllardır parti olarak bunları söylüyoruz. Bu işin içinde uluslar arası bağlantılar var. Kontrgerilla var. NATO var, Gladyo var. Bunları yıllardır söylüyoruz, ama şimdi söyleyemiyoruz” (Aksoy, 2000: 186-187).

Bu olay Refah Partisi içinde de çalkantılara ve tartışmalara neden oluyordu. Milletvekilleri çeşitli toplantılar yaparak bu konuyu enine boyun tartışıyorlardı. Bu toplantıların birinde Diyarbakır Milletvekili Seyit Haşim Haşimi yanlış bir yol seçildiğini belirterek şunları dile getirdi:

“Susurluk konusunda izlediğimiz politika yanlıştır. Kamuoyunda bizim bilerek bu meselenin üzerine gitmediğimiz imajı oluştu. Parti olarak bu imajı silmedik. 1 dakika karanlık eyleminin Refah Partisiyle ilgili hiçbir yanı yoktu. Çetelere bulaşmamış tek parti Refah Partisi idi. Bundan gocunması gereken tek parti vardı, o da ortağımız Doğru Yol Partisi idi. Karanlık eylemine katılan, Refah Partili olmayan, ancak Refah Partisine de karşı olmayan çok önemli bir kitleyi karşımıza aldık. Oysa toplumun isteği doğrultusunda bu olayın üzerine daha ciddi ve kapsamlı gidilmeliydi” Susurluk Komisyonu Başkanı Mehmet Elkalkmış bu soruşturma için şu yorumda bulunmuştur: “Bu işi götürebildiğimiz yere kadar değil gittiği yere kadar götüreceğiz. Türkiye bu konuya kitlendi. Kamuoyu sonuç bekliyor.” (Donat, 1999: 354)

Tabi bu olaylar yaşanırken Tansu Çiller ağır yaralı Sedat Edip Bucak'ı hastanede ziyaret etti ve çok konuşulacak olan sözlerini sarf etti. Çiller, Bucak için “teröre karşı kahramanca mücadele eden biri” dedi ardından da TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Grup toplantısında Çatlı için “*Devlet için kurşun atanda yiyende bizim için şerefli*dir” dedi (Akpınar, 2001: 128).

Bu konu Bakanlar Kurulu'nda neredeyse hiç sorgulanmadı bunun asıl nedeni Doğru Yol Partililerin sanık sandalyesine oturma korkularıydı. Bu yüzden olayın esasına girilmemiştir, girilmemesi içinde özen gösterilmiştir. Susurluk olayına kararlı müdahale derin devletle çatışmak anlamına geliyordu bu yüzden o dönem hiç kimse bu olayın üzerine gidemedi. Hatta hükümetin büyük ortağı Refah Partisi bile bu olayın sonunun iyi olmadığını görüp, bu olaydan uzak durmaya çalışmış, olayı fasa fiso olarak değerlendirmiş veya bu olayın üzerinin kapatılmasını

hükümetin selameti için doğru bulmuştur (Çelik, 2003: 135).

Tabii bu olay aynı zamanda MGK'da da dile getirilmedi. Bu konu devlet içinde de susarak ve konuşulmayarak hallolmuştu, aslında herkes neyin olup bittiğini çok iyi bir şekilde biliyor ve idrak ediyordu. Ama bunu dillendirmeye korkuyor veya bu işin bir ucunun kendilerine de varacağından korktuklarından konuşulmasını engelleniyordu. Örneğin, (Çelik, 2003: 135-136) Mehmet Ağar suçlanırken daha sonradan ne yaptıysam devlet için yaptım ve devletin bunlardan haberi vardı demiştir. Devletten cesaret ve güç almazsanız bu tip eylemlerde bulunamazsınız çünkü bunun ağır bir bedeli olur. Terörü önlemek adına onlarca faili meçhul cinayet işlenmiştir. Onlarca hakla, hukukla izah edilmeyecek faaliyet ve girişimlerde bulunulmuştur. Bunlar o dönem tamamen terörle mücadele adı altında gerçekleştirilmiştir. Zor kullanılarak, vurarak, kırarak hukukun dışına çıkılarak terörle mücadele edilemez. Bunun savunmasında ise bu eylemlerin tümü devlet için devlet adına ve devletin bilgisi dâhilin de yapılmıştır şeklinde olamaz. Terörle mücadele diye kötünün yanında iyilerde zarar görmüştür. Bu söylemle insanlar kanunsuz bir şekilde katledilmiş veya cezalandırılmıştır. Tabii bunun ne devletimize ne de halkımıza bir faydası olmuştur. Yönetim ile halk arasındaki uçurumu artırmış ve halkın devletine olan güvenini sarsmıştır.

Susurluk olayına duyulan tepki, Refahyol'a duyulan tepkiyle 10 Kasım Atatürk'ü anma günü yürüyüşünde birleşmiştir. “Ankara sokakları yüz binlerce kişilik bir protesto yürüyüşüne tanık olmuştur. 10 Kasım günü, Refahyol'un etkili isimleri Abdullah Gül ve Salih Kapusuz'un seçim bölgesi Kayseri'de yaşananlar, tepkinin kurumsal boyutlara tırmanmasına neden olmuştur. Kayseri'nin RP'li Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, Atatürk anıtına çelenk koyduktan sonra yaptığı konuşmada, vatandaşlardan kendisini laik sanmamalarını istemiştir (Yetkin, 2007: Radikal).

2.5 Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri

Susurluk kazasında ortaya çıkan ilişkilerin üzerine gidilmiyordu. Araştırma ve

soruşturmaların ağır yürümesine toplum tepki vermiştir. O döneme kadar yapılmamış olan Türkiye’ni en pasif ama en yaygın, geniş kitlelerin katılımı ile etkili bir protesto süreci yaşanmıştır.

İstanbullu avukat Ergin Cinmen önderliğinde başlayan bağımsız yurttaşlar girişiminin çağrısıyla, aydınlık için 1 dakika karanlık eylemleri Susurluk kazasıyla aydınlanan devlet içindeki çeteleşmenin ortaya çıkarılıp cezalandırılmasını isteyenleri, şubat ayı boyunca her akşam saat 21.00’da bir dakika boyunca evlerinin ışıklarını kapatarak pasif protestoya çağırmıştır. Eylem, daha başladığı gün yalnızca Susurluk’un açığa çıkarılması değil, Refahyol dönemindeki tüm uygulamaları protestoya dönüşmüştür. Protestonun RP ile bir ilgisi yoktur. “Ancak Erbakan’ın ortağı Çiller’i koruyabilmek için eylemleri eleştirmesi askeri lojmanları da eylemlere müdahil eden ve bir anda eylemin mecrasını değiştirip tepkileri RP’ye döndüren bir gelişme halini almıştır.” (Opçin, 2004: 82)

Bağımsız Yurttaş Girişimi tarafından organize edilen “1 dakika karanlık eylemi” hak, hukuk, demokrasi, özgürlük, zulme karşı mücadele söylemleriyle iktidara gelen RP’ye daha doğrusu bu kirli ilişkileri açığa çıkaramayan sisteme karşı düzenlenmişti (Aksoy, 2000: 185). Bu İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde başlayıp tüm yurda yayılan bir eylem haline gelmişti, elinde siyasi bir gücü olmayan ve sistem karşısında her zaman ezilen kesimler bu pasif ama etkili eylem yoluna gitmişlerdir. Fakat Erbakan bu eylemi “çocukça” bir davranış olarak nitelemiştir. Böylece devletin içine sinmiş bu çetelerle uğraşılmayacağını ilk sinyallerini vermiştir. O dönemdeki konuşması şöyledir: “Denizde damla bile değiller. Akli başında insanlar böyle şeyler yapmaz. Bir insan hasetten yapacak bir şey bulamazsa elektriği kapatır. Birkaç nasipsiz insanın yapacağı bu tür şeylerden etkilenmeyiz. Etkilenenler zayıf insanlardır. Bunun etkisinde kalıp farfarayla bunu yaymak, aynı şekilde hata ve suçtur. 70 milyonluk Türkiye böyle fesatlarla yerinden oynamaz.” O dönem Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın partisinin Gebze il Örgütünde yaptığı açıklamalar da gündeme bomba gibi düşmüştür. Kazan’ın “Muhalefet çocukça şeylerle uğraşılıyor. Elektrik söndürerek mum söndü oynuyorlar. Elektrik anahtarlarını kapatmakla Türkiye temizlenmez.” sözleri özellikle Alevi vatandaşlar başta olmak üzere birçok kesim tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır (Aksoy, 2000: 185-186).

RP'de bu olaya farklı yaklaşımlarda vardı, Çelik (2003) bu eylemi tamamen demokratik bir eylem olarak görmekteydi. Ona göre RP bu sivil eyleme karşı çıkacağına bunu desteklemeliydi. Böylece daha şeffaf bir yönetim ortaya çıkacaktı ve RP'nin söylemleri ile uygulamaları uyuşacaktı. Çelik önünü görmeyen siyasetçilerle siyaset yapılırsa bir gün kayaya çarpılacağını belirtmektedir. Bu yolla o dönem Susurluk olayını doğru bir şekilde yorumlamayan ve üzerini örten kendi partisine mensup olan milletvekillerini ve çalışanları eleştirmektedir. Ona göre mum söndü söylemi bir dil sürçmesi değildir. Düşünmeden konuşulduğu için bu sözler sarf edilmiştir. Hiç ilgisi olmadığı halde yanlış söylemlerle ve tutumlarla ışık söndürme eylemi RP'ye yönelmiştir. Tabi bu tip söylemlerle bu gibi olaylara neden olanlar parti tarafından ihraç edilememiştir ve bu söylemler tüm partiye mal olmuştur (s. 134).

Susurluk komisyonu 5 Mart 1997 yılında toplanmıştır, aralarında Veli Küçük'ün de bulunduğu sekiz kişiyi dinleme kararı Çiller'in muhalefeti nedeniyle, Erbakan'ın devreye girmesiyle gerçekleştirilememiştir. Bilgileri alınmak için komisyona davet edilen ve bu daveti reddeden MİT eski Müsteşarı ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Teoman Koman, Genelkurmay eski Başkanı emekli Orgeneral Necdet Ürü ile Başbakanlık Teftiş Kurul Başkanı Osman Nuri Oduncu'ya karşı siyasi bir tavır alınmamıştır (Tayyar, 2012: 40).

2.6 Tarikat Liderlerine Verilen İftar Yemeği

O dönem Ramazan ayının başlamasıyla birlikte hükümet, kamu kurum ve kuruluşlarının çalışma saatlerini yeniden düzenledi. Yayınlanan bir genelgeyle çalışma saatleri iftar vaktine göre ayarlandı. Daha sonra Ramazan genelgesi bir vatandaşın Danıştay'a yaptığı itiraz sonucu iptal edildi. Daha sonra gelişen olay kamuoyunda bazı çevreler tarafından tepkiyle karşılandı. Bu girişimle, Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Başbakan tarikat şeyhlerine Başbakanlık Konutu'nda iftar yemeği verdi. Bu yemeğe yaklaşık yüz kişi katıldı. Erbakan bu yemekte söz aldı ve şöyle dedi: "Hükümeti zarara uğratacak davranışlardan herkesin kaçınması gerekir.

Ülkemizde birlik ve bütünlüğü tehlikeye sokacak davranışlardan uzak durulmalıdır (Aksoy, 2000: 193).

İftar yemeğinin gayesi ülkedeki anarşik olayların kesilmesi için din adamlarının ne gibi katkılar sağlayabileceğini öğrenmekti. Aynı şekilde Yıldırım'a (2010) göre Üniversite hocalarının dışında Erbakan'ın yemeğe katılan din adamlarından haberi yoktu, listeyi o hazırlamamıştı (s. 109).

Erbakan hükümetin Başbakanlık Konutu'nu kullanmadığını düşünmekteydi. Bundan dolayı din âlimlerine bir yemek vererek burayı hükümetin aktif kullanımına açmak istedi. Erbakan'a göre Türkiye'nin âlimlerini, tarikat önderlerini, cemaat önderlerini toplayarak burada bir yemek verilebilirdi. Erbakan, Hasan Hüseyin Ceylan'a bu yemeğe davet edilecek kişilerin listesini hazırlaması için emir vermiştir. Ama daha sonra bu konuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesine yapılan savunmada listenin Başbakanlık Protokol Müdürlüğü tarafından hazırlandığı söylenmiştir, bu ifade doğru değildir. Başbakanlık Protokol Müdürü bu olayı yalanlayınca daha sonra Erbakan yemek listesinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlandığını duyurmuştur. Fakat yine olmamıştı, Diyanet İşleri Başkanlığı bu olayı yalanlamıştır (Çelik, 2003: 123-124).

Yüksek yargı da bu konudan rahatsız olmuş ve isimsiz demeçlerle kamuoyuna ve RP'ye mesajlar iletilmiştir. Bu süre zarfında toplumsal gerilim iyiden iyiye tırmanmış, bu olay daha sonra askerlerin "düğmeye basmasının" gerekçesi olarak gösterilmişti (Baransu, 2012: 32).

2.7 Taksime Camii Projesi

Refahyol Hükümeti'nin kurulmasından sonra kamuoyunun gündemine taşınan ilk tartışma konularından bir tanesi İstanbul'da Taksim Meydanı'na Camii yaptırma tartışması olmuştu. Taksim Meydanı, İstanbul'da son yarım yüzyılda öne çıkmış bir meydandı. Burada yapılan gösteriler özellikle sol grupların meydana siyasal bir anlam yüklemesine neden olmuştu. 12 Eylül 1980 darbesi öncesinde yaşanan 1 Mayıs 1977 Katliamı Taksim'i sol siyasal gelenek açısından son derece önemli bir

nokta haline getiriyordu. Ayrıca Taksim, İstiklal Caddesi, Sıra Selviler Caddesi gibi İstanbul'un sosyal hayatında olmazsa olmaz yerlerin bulunduğu meydandı. Toplumsal algı açısından Batılılaşmış, bohem İstanbul'un simgesiydi. Bir meydana böyle bir anlam yüklemek tuhaf olsa da Taksim adeta laik kesimin dokunulmaz kalesiydi (Baransu, 2012: 23).

Taksim'e Camii projesinin geçmişi Adnan Menderes'in iktidarda olduğu 1950 yılına kadar uzanmaktaydı. Sağ kesimin o dönemden günümüze kadar hayalinde Taksim'e Camii yapma projesi vardı ama her seferinde bu proje muhaliflerin tepkisine neden olmuştur. Bu projenin en çok tartışılıp, gündeme taşındığı dönem hiç kuşkusuz Refah-Yol dönemi idi. Bu dönemde Camii projesi yine ülkenin gündemine oturmuştu. Refah Partisi'nin Taksime Camii projesi büyük tartışmalara neden olmuştu. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun isteği doğrultusunda Refah Partili Kültür Bakanı İsmail Kahraman Taksime Camii projesini onaylamıştır. Daha sonra Refah Partili Beyoğlu Belediye Başkanı Camii temelinin yılsonunda bizzat Necmettin Erbakan tarafından atılacağını duyurmuştur. Bu konuyla ilgili tartışmalar sürerken Erbakan bu projeye karşı çıkanlara "Sen kimsin yüzde üçsün konuşamazsın..." diye gönderme yaptı (Akpınar, 2001: 96). O dönem Taksime Camii bir siyasi yatırım ve politik tartışma olarak algılanıyor ve yorumlanıyordu (Donat, 1999: 368).

Meydana yakın noktalarda birkaç görkemli kilise olmasına rağmen bir Camii'nin bulunmayışı zaman zaman Türkiye'nin gündemine gelir, bir süre tartışılır sonra da unutulur giderdi. Refahyol Hükümeti ile birlikte Taksim Camii projesi de raftan indirildi... Bu konunun gündeme gelmesi bile ortalığı ayağa kaldırdı. Ülkenin en laik meydanına yapılacak bir Camii'nin ülkenin İslamlaşmasının simgesi olacağı düşünülmüş olacak ki kıyamet koptu. Sonrasında gelişen olaylar bu tartışmanın bir anda unutulmasına neden olmuştu (Baransu, 2012: 24).

2.8 Kudüs Gecesi ve Sincan'da Tanklar

Hiç şüphesiz 28 Şubat'ın en önemli simgelerinden bir tanesi ve "bardağı

taşıran” olaylardan biri de Refah Partili Sincan Belediyesi tarafında yapılan bir kutlama gecesi idi. Kudüs Gecesi ve sonrası yaşananlar, hafızalara kazınmış, bu olay sonrasında ordunun gösterdiği tepkiyi dönemin en kuvvetli ismi Org. Çevik Bir “Balans ayarı” diye nitelendirmişti (Baransu, 2012: 32).

Sincan olayı 28 Şubat MGK toplantısının ve Refah Partisi’nin kapatılma davasının temel unsurlarından biri olmuştur. Refah Partili Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın Kudüs’ü anmak için tertiplemediği Kudüs’ü Anma Gecesi büyük yankı uyandırmıştır. 31 Ocak 1997 günü düzenlenen gecede “şeriat isteriz” gibi sloganların atıldığı basına yansdı (Tayyar, 2012: 50).

Bu geceye İran Büyükelçisi Rıza Bagheri de katılmıştır ve konuşma yapmıştır. Peki, Kudüs gecesi ilk ne zaman ve kim tarafından tertiplenmiştir? İran Devrim Lideri Ayetullah Humeyni işgal altındaki Kudüs’ü anmak için 17 yıl önce bu etkinliği başlatmıştır. RP’nin siyasi şovuna dönüşen gecede diplomatik kuralların dışında katılım gösteren İran Büyükelçisi, Refah Partililere “size fundamentalist denmesinden korkmayın” diye seslenerek ardından İsrail’i eleştirmiştir. İran Büyükelçisi daha sonra konuşmasına İsrail ile ilgili olarak şöyle devam etti: “İngilizler gayri meşru çocuğu doğurdular ve Amerikalılar onu büyüttüler. Hala büyütmeğe güç vermeye çalışıyorlar. Araplarla yaptıkları savaşlarda hem Batı ülkeleri, hem de Amerika himaye etmeselerdi bu gayri meşru çocuk yaşayamazdı.” dedi (Aksoy, 2000: 198)

Ardından sözü Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız aldı ve Refah-Yol koalisyonunda krize neden olan türban ve karayolu ile haccı savundu. Ardından da kendisine sürekli “şeriatı getirmek için çalışıp çalışmadığımı soruyorlar” dedi ve şöyle cevapladı “ Bence yüzde 99’u Müslüman olan bir ülke zaten şeriatıdır.” gecede yasa dışı İslam örgütü liderlerinin fotoğrafları bulunmaktaydı, bunlar daha sonra medyada birçok kez yer alacaktı. İran Büyükelçisi Bagheri konuşmalarından dolayı Türkiye ile İran arasında diplomatik bir krize yol açtı ve istenmeyen adam ilan edildi, bir süre sonra Türkiye’yi terk etti (Aksoy, 2000: 198).

Son derece gerilimli bir ortamda gerçekleşen etkinlik Refah-Yol hükümeti için bir anlamda sonun başlangıcı oldu. Medya bu gecede düzenlenen etkinlikleri ve canlandırılan tiyatro oyununu yüzlerce defa gösterdi veya yazdı. Sonrasında Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız görevinden alındı ve hakkında Devlet Güvenlik

Mahkemesi'nde (DGM) soruşturma açıldı.

Bu olaydan sonra Erbakan'ın ve bazı Refah Partililerin de Bekir Yıldız'a tepkileri ağır olmuştur. Generaller, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı Başkanlığında olağanüstü toplanmışlardır. Bu toplantıda konuşulanlar ve kararlaştırılanlar bir gün sonra hayata geçirilmiştir. 4 Şubat günü sabah saatlerinde Sincan'ın içinden tanklar, kariyer ve diğer askeri araçlar Sincanlıların şaşkın bakışları arasında ilçeyi boydan boya geçmişlerdir. Fakat Erbakan tankların geçmesi olayını ciddiye almamıştır ve "Cumhuriyet Bayramında 240 tank geçiyor" demiştir (Aksoy, 2000: 199).

Peki, Sincan'da tankların yürütülmesi fikri kime aitti. Bunun cevabı Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hikmet Köksal idi. Köksal toplantıda şöyle bir konuşma yapmıştır: "Hükümetin bir şey yapacağı yok. Bizim bir şey yapmamız lazım. Bunu halk bizden beklemektedir. Genelkurmay Başkanının emrini alıp bir planlama yaparım. Tatbikata katılacak tank birliklerini Sincan'dan geçirerek eğitim alanına oradan gönderirim" Köksal "Emir alırım" demişti fakat daha sonradan anlaşıldı ki tankların yürütülmesi olayı Karadayı'nın bilgisi dışında gerçekleştirilmişti. Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, emekli olduktan sonra Sincan olaylarını "bardağı taşıran son damla" olduğunu dile getirmiştir ve şöyle demiştir: "Sincan Belediye Başkanı 1997 yılbaşıma doğru hindi ve içki satışların yasaklamıştır. Daha sonra Belediye Başkanı düzenlediği Kudüs Gecesi de irticayı hortlatmanın, şeriatı geri getirmenin adeta provasını yapıyor. İran Büyükelçisi de dini ihtilal rejiminin sembolü olarak başmısafir. Bütün bunlara sebebiyet veren adam hakkında soruşturma başlatılınca Adalet Bakanı ziyaretine gidiyor." (Tayyar, 2012: 49)

Bu olaydan sonrada hükümetin umursamazlığı devam etmiştir. Her şeye rağmen Refah Partililer, Yıldız'a sahip çıkmışlardır. Yıldız'a yönelik eleştirilere eleştiriyi karşılık vermişlerdir. Daha sonra Yıldız, Erbakan'ın talimatıyla Ankara DGM'ye giderek ifade vermiş ve tutuklanmıştır. Dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan, Yıldız'ı cezaevinde gizlice ziyaret etmiştir. Daha sonra bu olay ortaya çıkınca Kazan kendini şöyle savunmuştur "Kendi özel arabamla cezaevine gittim ve Bekir Yıldız'a geçmiş olsun dileklerimi ilettim. Bu benim vazifemdir. Ben partinin halkla ilişkiler başkanıyım." Kazan'ın bu sözlerinden sonra Kazan'a yönelik büyük

bir tepki oluştu koalisyon ortağı olan Dođru Yol Partisinden de Kazan'a eleştiriler yöneltildi. Nahit Menteēe, Kazan'ın ziyaretini dengesizlik olarak niteledi. Yalım Erez ise Őevket Kazan'ı istifaya çağırdı. Fakat Refah Partililer istifa isteklerine karşı duyarsız kaldılar ve Őevket Kazan istifa etmeyi dūřunmediđini açıkladı (Aksoy, 2000: 200).

Kudūs Gecesinde yankıları medyada uzun süre devam etti. Sincan'da ki tankların yürütülmesinden iki hafta sonra Amerika'ya giden evik Bir, Türk-Amerikan Dostluk Konseyi toplantısında "Sincan'da demokrasiye balans ayarı yaptık. Atatürk ilkeleri ve laiklik konusunda taviz vermeyiz." dedi (Tayyar, 2012: 49)

Yılbaşında hindi ve içki satışını yasakladığı iddia edilen ve bu nedenle tepkiyle karşılaşan Sincan Belediyesi tarafından ile meydanında, Kudūs'teki Kubbetüs Sahra Camii'ne benzeyen bir çadır kurulmuştur. 1 Őubat 1997'de Belediye'ye ait bir salonda yapılan, Hizbullah ile İslami Cihad gibi radikal örgüt liderlerinin posterlerinin duvarlara asıldığı Kudūs Gecesi'nde, Filistin intifadası ve başka benzeri öğeler içeren bir tiyatro oyunu sergilenmiştir. RP'li Belediye Başkanı Bekir Yıldız yaptığı konuşmada "Bařörtüsü bizim için Őeref sancağıdır. Biz kimliğimizi Kur'an'dan almak mecburiyetindeyiz" demiştir. Ondan sonra konuşan İnan Büyükelçisi Muhammed Rız Baghari "Bize köktendinci denmesinden korkmayalım. Köktendinci, Őeriatçı, Hizbullahı insanlar en akil insanlardır. Zafer Müslümanların olacaktır" Őeklinde ülkenin o günkü konjonktüründe ses getirecek sözler sarf etmiştir (Arıkan, 2011: 116).

2.9 Meydana Gelen Diğer Gelişmeler

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararlara giden yolda yukarıda ayrıntıları verilenler dışında başkaca birçok olay ve gelişme de yaşandı. Refah Yol döneminde yaşanan bu olaylar medyanın gündemini uzun süre meşgul etti. Özellikle medyatik hale getirildiği düşünülen bazı olaylar uzun süre medya tarafından gündemde tutuldu ve farklı farklı yorumlarla topluma sunuldu. Yaşanan

diğer olayların ayrıntısına girmeden hatırlamak gerekirse, bunlar;

- Erbakan'ın D-8, İslam Ortak Pazarı manevraları
- Cezaevlerinde İsyân
- Başörtüsü Meselesi
- Fadime Şahin Olayı
- İmam Hatip Liseleri'nin Kapatılması
- Kayseri'de 10 Kasım depremi
- Arşivlerden çıkan kasetler (Şevki Yılmaz'ın Refahyol Hükümeti kurulmada önceki yıllarda yaptığı konuşmalar)
- Kurumlarda "İrtica" Tehlikesine Karşı Gelen Tepkiler (Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay gibi.)
- Aşırı Uç Grup Gösterileri (Özellikle Cuma Namazları sonrası cübbeli, asalı gruplar)
- Sivil Toplum Kuruluşlarının Eylemleri (Atatürkçü Düşünce Derneği, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) vb.)
- MGK öncesi Demirel'in Erbakan'a Uyarı Mektubu (Mektup 27 Şubat 1997 tarihinde yani 28 Şubat MGK toplantısından bir gün önce Uğur Dündar'ın sunduğu Arena programında yayınlandı.)

BÖLÜM III.

28 ŞUBAT SÜRECİNİN OLUŞUMUNA YOL AÇAN ÖNEMLİ HADİSELERE DAİR YAYGIN MEDYA VE ANA AKIM MEDYA HABERLERİNİN SİYASET MÜHENDİSLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, 28 Şubat sürecinde yaygın medya ve ana akım medyanın siyaset mühendisliği açısından analiz ve değerlendirmesi yapılacaktır.

Ayrıca yine Refah-Yol döneminin ardından medyanın öz eleştiri/değerlendirmesine yönelik detaylar bu bölümde irdelenecektir.

3.1 28 Şubat Sürecinde Gazete Haberlerinin Eleştirel Söylem Analizi

Refah-Yol Hükümetinin 12 aylık iktidarında yaşanan olayları ikinci bölümde özetlemiştik. Şimdi, 28 Şubat sürecinde özellikle yaygın medya olarak tanımlanan 1996 yılının en yüksek tirajlı 3 gazetesi; Hürriyet, Milliyet ve Sabah'ın manşet ve haber içerikleri Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle değerlendirilecektir.

Erbakan'ın ilk dış ziyareti İran'a ve daha sonra Libya'ya olmuştu. Medya yansımaları aşağıda verilmiştir.

Hürriyet Gazetesi: ABD: İran'a Gitme (07 Ağustos 1996: 4).

Haberin hem başlığında hemde alt başlık ve girişinde ABD'nin İran gezisi ile ilgili endişesi dile getiriliyor. ABD Dışişleri Sözcüsü, Türk Hükümetini İran'ın yalnız bırakılması gerektiği konusunda uyararak "Bu ilişkinin akla uygun olmadığını" belirtiliyor. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın akla uygun davranmadığını açıkça ifade ediyor ama "karar sizin" diyerek şüphe ve büyük dikkatle izleyeceklerini ekliyor. Çiğdem Toker'in aynı sayfadaki yazısının başlığı ise *Erbakan'ın tehlikeli dansı*. Erbakan'ın İran'la ticaret hacmini arttırmaya yönelik tavrı medya tarafından da aynen ABD Dışişleri Sözcüsü gibi şüphe ve kaygıyla karşılanıyor.

Milliyet Gazetesi: Ankara'ya yine İran uyarısı (08 Ağustos 1996: 17).

“Ankara'nın Tahran'la enerji işbirliğine girmesinden kaygılandığını belirten ABD yönetimi, yeni yaptırımların Türk devletine karşı da uygulanabileceğini bildirdi.” Milliyet gazetesinin, ABD'nin Türkiye'ye yaptırımlar uygulayabileceğini dile getiren kaygı verici bir dil kullandığı görünür.

Hürriyet Gazetesi: 70 Yıllık İmajımız Güme Gidiyor (14 Ağustos 1996:1).

Erbakan'ın İslam ülkeleri ile sıcak ilişkiler ve ekonomik işbirlikleri geliştirmeye çalışmasının ülke imajını sarsacak konusu manşet yapılmış. Ayrıca dünya basınının özellikle İran'la yapılan doğalgaz anlaşması ve ticari boyutu ele aldığı görülüyor. Türk medyası imaj sorunu ile ilgilenirken Dünya basını daha gerçekçi yaklaşarak olayların ekonomik boyutunu yorumluyor.

Sabah Gazetesi: Karadayı'dan Humeyni dersi (01 Eylül 1996: 1).

Haberde İran rejimi hatırlatılarak kamuoyuna ülke rejimi için Refah-Yol hükümetinin tehdit oluşturabileceği mesajı veriliyor.

12.08.1996, Milliyet, Sayfa 14

Erbakan'ın istihbarat kuşkusu

TAHRAN - MİLLİYET

BAŞBAKAN Erbakan, terörle ilgili temaslarında İran makamlarının çok samimi davrandıklarını belirterek “Ortak askeri hareket dahil her türlü işbirliğine hazırız” dedi.

Erbakan, Türkiye'nin PKK'yla ilgili iddialarını en üst düzeyde ilettilerini ancak İran yetkillilerinin “İstediginizi yapmaya hazırız, gelin siz bakın” karşılığını verdiklerini vurguladı. Erbakan, “Size Ankara'da detaylı bilgi ve belgeler verildiği yazıldı. İranlıların samimiyet ve açıklıkla ‘yok’ dediklerini söylüyorsunuz. Bunu nasıl mütalaa ediyorsunuz?” sorusuna şu karşılığı verdi: “Onu da siz mütalaa edin. İşte şu-

rasi, şu ev terörist evidir. İşte şurada köy vardır. İstihbarat böyle. Onlar da ‘Öyle mi diyorsunuz buyrun gelin bakın. Halep ordaysa arşın burada’ diyor, söyledikleri bu.”

Erbakan, İran'ın Şam üzerinde etkisi olduğunu belirtirken terörle mücadelede Suriye'nin de katılımı gerektiğini belirtti. Başbakan, “Tahran Apo'nun Suriye'de olduğunu kabul ediyor mu?” sorusunu yanıtlarken şöyle konuştu: “Onlar, bu zat ordamı değil mi konusuna girmiyor. Suriye makamları bu iddiaya bu zat hareketli diye cevap veriyor. Bu zatın korkudan sürekli yer değiştirdiğini Güney Kıbrıs'a, Rusya'ya, Yunanistan'a gittiğini söylüyorlar. Hatta Türki-

ye'ye girip çıktığını, Türkiye'de de yaşadığını belirterek ‘Türkiye’de kaldığı yeri gösteririz maçup olursunuz’ diyorlar.”

Erbakan'ın Tahran ve Şam'a dönük iddiaları bu şekilde yanıtlaması ve İran'ın çok samimi olduğunu vurgulaması “Hoca Ankara'dan mı, Tahran'dan mı kuşku duyuyor?” yorumunu gündeme getirdi.

Erbakan, bu kuşku üzerine kendisine yöneltilen, “Bu sözleriniz MİT'e güvensizlik olarak yorumlanabilir mi? Bu konuyu açar mısınız?” sorusunu “Onu nereden çıkarıyorsunuz. Sözlerim yeterince açık. Açıklamaya gerek yok. Nasıl yorumlarsanız öyle yorumlayın” diye yanıtladı.

İran gezisi sonrası ülke gündemini İran ile olan doğalgaz anlaşması yerine Erbakan'ın MİT'i İran Devlet Başkanı Haşimi Rafsancani'ye şikâyet ettiği iddiaları meşgul etti (Tayyar, 2012: 29).

Aslında Erbakan İran gezisinde PKK'nın İran içinde faaliyet gösterdiğini ve

buradan Türkiye'ye giriş yaparak terörist eylemlerde bulunduğunu İranlı yetkililere bildirdi, fakat İranlılar bunu kesin bir dille reddetti (Donat, 1999: 248).

İran gezisine özel konuk olarak katılan Sabah Gazetesi yazarı Yavuz Donat (2011) yıllar sonra köşe yazısında tekrar bu geziyi hatırlatmıştır;

Gezinin “ilk ayağı” İran’da, Necmettin Erbakan “İran yönetimine” PKK, terör, İran’daki PKK yuvaları konusunu açınca.. İranlılar “hayır” dediler: Olamaz... Yok, böyle bir şey. Erbakan Hoca, tıpkı Demirel gibi, cebinden bir kağıt çıkarıp, İranlılara uzattı: Alın, bakın... İşte İran’daki PKK’lıların adresleri.. Tek tek yazılı (Donat, 2011).

Sabah Gazetesi: Utanç Gecesi (07 Ekim1996).

Milliyet Gazetesi: Libya Faciası (07 Ekim 1996).

Sabah ve Milliyet Gazetelerinin Libya Gezisine eleştirel yaklaştığı görünüyor. Ancak yıllar sonra Aktüel Dergisi yazarlarından Gayberi aynı şekilde düşünmediğini yazıyor.

Aktüel Dergisi yazarlarından Gayberi'ye göre; Merhum Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Refahiyol hükümeti'nin Başbakanı iken, siyasi hayatının en büyük itibarsızlaştırma operasyonunun da hedefinde idi. Erbakan'ın Türk iş adamlarının ricası ile rehin paralarını kurtarma amacıyla yaptığı Libya gezisini medya *Çadır tiyatrosuna* çevirmişti (Gayberi, 2013).

Sabah Gazetesi: Erbakan Devre Dışı (04 Eylül 1996).

ABD'nin Irak operasyonu ile ilgili olarak Başbakan Erbakan yerine Çiller ile görüştüğünü iddia eden Sabah Gazetesi, bu haberi ile Erbakan'a *istenmiyorsun* mesajı veriyor. Ayrıca bu duruma, yani Başbakanın muhatap alınmamasına eleştirel yaklaşılıyor.

Milliyet Gazetesi: CIA: Saddam'ı Hoca kurtardı (21 Eylül 1996).

Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatının Refah'ın Irak politikasından şikâyetçi olduğu ve Erbakan Hükümetinin Saddam'la açıkça ilişki kurmasından duyulan rahatsızlık dile getiriliyor. Bu konuda hükümet kanadının ne düşündüğü ve ne yapmak istediği ise haberde yer almıyor.

Sabah Gazetesi: Bu ne rezalet (02 Şubat 1997), Tanklar Sincan'da (05 Şubat 1997).

Milliyet Gazetesi: Sincan Manevrası iktidarı sarstı (05 Şubat 1997).

Cumhuriyet Gazetesi. Sincan'da tanklı protesto (05 Şubat 1997).

Tayyar'a göre (2012) Sabah muhabirlerinin tankların geçişinden önceden haberi vardı. Muhabirler bir gece önceden gidip Sincan'da sabahlamışlardı ve tank geçişini görüntülemişlerdi. Bu olayın fotoğrafları sadece Sabah Gazetesinde bulunmaktaydı ve 2 Şubat'ta Sabah Gazetesi *Kudüs Gecesi'nde Şeriat Çağrısı* başlığıyla çıktı. Sabah Gazetesi bu fotoğrafları diğer yayın kuruluşlarına vermek istemiyordu. Bunun üzerine diğer medya kuruluşları bazı komutanlara baskı yaparak tankları görüntülemek için, Sincan'da aynı gün saat 16.00 sularında tanklar ikinci kez sokaklarında yürütüldü. Fakat bundan en çok sıkıntı duyan Sabah Gazetesi muhabiri Cemal Doğan oldu. Bir komutana yaklaşarak neden tekrar tankların yürütüldüğü sorduğunda "Sizin büyük başlarınız aramış. Döndük" cevabını aldı (s. 48-51).

Hürriyet Gazetesi köşe yazarı Ertuğrul Özkök ise Milat Gazetesi'ne yıllar sonra verdiği röportajda şunları söylemektedir. *“Bula bula üç manşet çıkarıyorlar. Bir de Şamil Tayyar'ın iftirası var. Güya Sincan'daki tankların geçişini Hürriyet kaçırmış ve biz telefon edip “Tankları tekrar geçirin” demişiz. Yok böyle bir şey.”* (Milat Gazetesi, 2014)

Bu olaylar sırasında sadece medya TSK'yı kullanmıyordu aynı zamanda TSK'da medyayı kendi çıkarları için kullanıyordu. O dönem TSK tarihinde ilk kez medya ile bu tarz bir ilişki kurmuştu, yani medyayı kendi amaçları için kullanmış ve toplumun bazı katmanlarını harekete geçirerek medya aracılığıyla gergin bir atmosfer oluşturulmuştur (Bayramoğlu, 2001: 105).

Medyanın yazılıdan, görselliğin ağır bastığı döneme geçmesiyle birlikte, haber bilgi ve görüntünün birleşiminden oluşan bir yapıya kavuşmuştur. Görselliği yeterince güçlü olmayan haberler hem yazılı basında hem de televizyonda ilgi görmemekte, çok zorunlu olmadıkça tercih edilmemektedir. Hatta sadece “görüntüsü” güzel olduğu için bazı konuların haber olarak tercih edilmesi durumu çok kereler söz konusu olmaktadır... Sincan Belediyesi'nin düzenlediği Kudüs Gecesi ve sonrasında bu olayın yansıması olarak Sincan'da tankların yürümesi de verdiği görsel malzeme olarak bu kıstaslara uygundur. Bir yanda “şeriatçı” gösterilerin yapıldığı ve adeta Cumhuriyet rejimine karşı “cihat” ilan edilen “Kudüs Gecesi”, bir yanda da askerin buradaki duruma tepkisini Sincan'dan tanklı birlik geçirerek göstermesi gibi iki unsur burada mevcuttur. Kudüs Gecesi'ne ve tankların Sincan'dan geçirilişine ilişkin o dönemde medyada çok yer alan görüntüler somut görsel malzemeyi oluşturmuşlardır (Arıkan, 2011: 115-116).

Medya ve diğer etkin kurumlar “din devletine” karşı çıktıkları kadar “laik tanklara” da karşı çıkılabilsen devlet içindeki çeteler günümüzde bu kadar ileri gidemezdi ve belkide devletin içinden temizlenebilirlerdi. Fakat bu yol seçilmedi, bunun yerine bu tip çeteler ve kanunsuz olaylar hasıraltı yapıldı, görmezden gelindi. Bu Türkiye demokrasisine büyük bir darbeydi. O dönem “din devleti” tehlikesi kadar, Sincan'da meydana gelen “tank geçirme” olayı da hukuk devletinde suç sayıldığı söylenebilseydi, devletin ve TSK'nın içindeki kirli ilişkiler çok daha kolay bir şekilde açığı çıkabilir ve engellenebilirdi. Ne yazık ki hukuk da sürekli “balans ayarı” yapanların elinde oyuncak oldu (Altan, 2007: 31).

Milliyet Gazetesi: Laiklik uyarısı (17 Ekim 1996:1).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden irtica tehdidine yönelik uyarılarının haberde yer aldığı görünüyor.

Sabah Gazetesi: Darbesiz indiririz (21 Eylül 1996: 1).

Sabah gazetesi yazarı Fatih Çekirge'nin görüştüğü Mesut Yılmaz'ın *Darbesiz İndiririz* derken geliştirdiği söylemin demokratik bir söylemden çok meydan okuma dili olduğu görülmektedir.

Hürriyet Gazetesi: Sivil Toplum Ayakta (22 Kasım 1996).

Sivil Toplum örgütleri süreçte ortaya çıkan yolsuzluk vb. olayların açığa çıkartılmasını ve hükümetin bu konuda duyarlı olmasını istemektedir. Sivil toplum hareketlerini aktaran haberlerde darbe yanlısı bir tutumdan ziyade demokrasi söyleminin öne çıktığı görülmektedir.

Milliyet Gazetesi: Demokrasi Korosu (02 Ekim 1996:1).

Alt başlık: Karadayı güvencesi (02 Ekim 1996:1).

TBBM'nin açılışında Cumhurbaşkanı Demirel'in laikliğe vurgu yapan konuşması Milletvekilleri tarafından büyük alkış aldığı ve Komutanlar tarafından da dikkatle izlendiği belirtilmiş. Haber başlığında Demokrasi vurgusu yapılsa da alt başlık ve haber içeriğinde komutanlara ve onlarla yapılan diyaloglara da geniş yer verilmiş.

Sabah Gazetesi: Ordu rahatsız (13 Aralık 1996).

Haber içeriğinde Türkiye Cumhuriyetini yıkmak isteyen bazı basın yayın organları ve dışardaki temsilcilerinden söz edilmektedir. Bu bilginin kaynağı ise "Askeri çevreler" olarak verilmektedir. Ülkeyi tehdit eden bir tehlikeden söz edilmesine rağmen haber kaynağı ve detayların bu kadar ciddi ve ikna edici açıklanmadığı görünüyor.

Milliyet Gazetesi: Köşk'e 5 görüş (31 Ocak 1997).

Hükümetin uygulamaları ile ilgili uyarılarını Askerlerin Cumhurbaşkanıya ilettikleri görünüyor. Uyarılan 5 konuda toplumun inanç değerleriyle ilgili olduğu görünüyor. Muhalefet lideri Ecevit ise "ordu ve halkın darbe istemediğini" belirterek uyarılarda bulunuyor.

Hürriyet Gazetesi: Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin (20 Aralık 1996).

Haberin kaynağı üst düzey bir komutan olarak verildiği görünüyor. Ayrıca başka bir komutanda Cumhurbaşkanı'nın önemli rol oynayacağını mesajını vermiş. Askerlerin darbe yanlısı olmadığı mesajı veriliyor olsa da, mesajlar belli ölçüde uyarı niteliği içerirken demokratik tavır vurgusunun eksik bırakıldığı görünüyor. "Silahsızlık" ve "kuvvet" sözcükleri birbiri ile çelişik görünmektedir. Silahsızlık belli anlamda bir kuvvetsizlik, güçsüzlük imajı oluştururken, "kuvvet" belli karar verici, güç odaklarını çağrıştırmaktadır. Haber içeriği ne olursa olsun, genel olarak insanların okuduğu ve etkilendiği bölümler manşet ve alt başlıklardır. Ortalama bir okuyucu haber içeriklerini çok az okuyarak yorum yapar.

Haberin üst başlığı her ne kadar demokratik tavır eksikliği taşısa da içeriğinin öyle olmadığını manşetin yanlış anlaşıldığını manşeti seçen ve haberi yapan Ertuğrul Özkök, Darbeleri Araştırma Komisyonu görüşmelerinde açıklamıştır. Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya'ya geçmiş olsun ziyareti yapan Hürriyet muhabirleriyle yapılan görüşme sonrası manşetlere taşınan olayı şöyle aktarmıştır:

Son günlerde Ankara kulislerinde yayılan hatta yurt dışına kadar ulaşan söylentiler, *Asker huzursuz*. Böyle olunca kulislerdeki şu soru akla geliyor: *Silahlı kuvvetler bir darbe hazırlığı içinde mi?* Sorulabilecek en katı şekliyle soruyu soruyoruz. Üst düzey komutan hafifçe gülüyor ve şu cevabı veriyor: *Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin*. -tırnak içinde bunlar- *Bu defa* vurgusundan kastettiği şey açık, 12 Eylül'den önceki durumu kastediyor. Arkasından devam ediyor: "Toplum büyük bir atalet içinde, herkeste, işler çok kötüye giderse nasılsa Silahlı Kuvvetler bu işi çözer rahatlığı var. Ana Muhalefet Partisi Başkanı bile bu havada. Ama siyasi sorunların çözümünü Silahlı Kuvvetlerden beklememek gerekir. Öyleyse adres kim? Sivil güçler, milletvekilleri, Meclis... Bir daha tekrar ediyorum: Sivil güçler, milletvekilleri, Meclis yani bir toplumdaki demokrasinin, çoğulcu demokrasinin temel unsurları. Bu güçler bu platformlarda çözüm aramalı, bu defa işi silahsız kuvvetler halletmeli. Ülkede sorun var ama bunun çözümünü bizden beklemeyin." Şimdi, ben bunları duyunca -ben bunları size bütün kalbimle söylüyorum, bütün kalbimle söylüyorum- bir askerin ağzından duymaktan dolayı mutlu oldum. Çünkü benim hayatım askerî dönemlerle mücadeleyle geçti. (TBMM; 2012a: 6)

Radikal Gazetesi Ankara temsilcisi İsmet Berkan ise Yeni Şafak gazetesine verdiği röportajda Ertuğrul Özkök'ün attığı manşet konusunda farklı düşündüğünü beyan ediyordu.

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın 22 Aralık 1996'da Hürriyet'in Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'e verdiği demeçte söylediği; "Bu kez sivil kuvvetler halletsin" cümlesi kilit cümledir. Bu cümle, Genelkurmay Psikolojik Hareket Dairesi'nde planlanan darbe girişiminin bir parçası idi. Bu açıklamadan kendine vazife çıkaran başta bazı Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve sendikalar oldu. Yargı, düzenlenen brifinglere katıldı. Ve bence 28 Şubat'ta en büyük rolü hiç kuşkusuz medya üstlendi. Üstelik özellikle merkez medya buna neredeyse gönüllü oldu. (Yeni Şafak, 2012)

Sabah Gazetesi: Refah'a 3 uyarı (01 Şubat 1997).

Haberin benzeri Milliyet Gazetesinin 31 Ocak 1997 tarihli manşeti ile benzeşiyor. Milliyet “Köşk’e 5 Görüş” derken Sabah Gazetesi “Refah’a 3 Uyarı” olarak başlık yapmış. Ancak Sabah’ın alt başlığından anlaşılıyor ki 4 ayrı konudan dolayı Refah Partisi uyarılıyor. Neden böyle bir üst başlık atılmış anlamak mümkün değil. İki haberde Askerin aynı konulardaki hassasiyetlerinden söz edilmektedir.

Hürriyet Gazetesi: Sokakta hiddet var (24 Şubat 1997).

Cumhurbaşkanı Demirel, darbe yanlısı değil aksine siyasal çözümden yana mesajlar veriyor. “Eğer Millet rahatsızsa asker de rahatsızdır” diyerek Erbakan’ı uyardığı görünüyor.

Nazlı Ilıcak yıllar sonra, 11.03.2013 tarihinde CNN Türk Televizyonunda yayınlanan *Aykırı Sorular* programında verdiği mülakatta; “Süleyman Demirel’de karşı durabilirdi mesela, hedefte o değildi, Erbakan hedefti, Siz bir Yeltsin olabilirsiniz Gorbacov hedefteyken.. Yeltsin tankların üstüne çıktı ve demokratik bir tavır koydu.. Hedefte olanlar değil olmayan insanlar direnebilir...” (Ilıcak, 2013)

Milliyet Gazetesi: Sivil dayanışma (26 Şubat 1997).

Sendika ve esnaf örgütleri Cumhurbaşkanı ve Çiller ile görüşerek “şeriat ve darbe arasında sıkışık kalmak istemediklerini” belirttiler. Sivil toplumun söyleminin demokratik unsurlar içerdiği görünüyor.

Taraf Gazetesine yıllar sonra röportaj veren Cengiz Çandar sivil toplum örgütlerinin de askerler tarafından yönlendirildiğini iddia ediyordu: “28 Şubat soruşturmasının çok ciddi yapılması gerekiyor. Çünkü hâlâ çok itibarlı bir sürü ismin dâhil olmasını gerektiren bir içeriğe ve doğaya sahip bu darbe. 28 Şubat’ın yıldızı Çevik Bir’di ama beyni, düşünen adamı dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya’ydı. O dönemde Hürriyet’e, “Sıra sivil kuvvetlerde!” demişti.” (Taraf Gazetesi, 2012)

Milliyet Gazetesi: Koalisyon sallanıyor (08 Şubat 1997).

Haberde koalisyon hükümeti Bakanlarından Aktuna'nın istifasının nedeni açıklanarak, koalisyonun tehlikeye girdiği bildiriliyor. Bu arada köşe yazarı Fikret Bila'nın yeni hükümet için formüller üzerinde yazı aynı sayfada yayınlanıyor. Tek bir bakanın istifası ile koalisyon hükümetlerinin bozulmayacağı aşikârdır, medyanın bu konuda habercilikten çok yorum yaptığı gözlenmektedir.

Sabah Gazetesi: Muhtıra gibi (23 Şubat 1997).

Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in Washington'da yaptığını konuşmadan söz edilerek ayakta alkışlandığı belirtiliyor. Haber manşetten verilmesine rağmen çok küçük detaylar veriliyor. Özellikle Abdullah Gül'ün Çevik

Bir'i önce oturarak sonra ayakta alkışladığı detayı hemen alt başlıklarda veriliyor. Burada, Hükümet yetkililerinin küçük tavırları üzerinden büyük sonuçlara varacak yoruma açık habercilik yapıldığı görünüyor.

Hürriyet Gazetesi: Şok Mektup (27 Şubat 1997).

Cumhurbaşkanı'nın Erbakan'a uyarı mektubu yazdığı ve rejim konusunda endişelerini dile getirerek uyarıda bulunduğu görünüyor. Hürriyet Gazetesi ise bunun şok edici, şaşırtıcı bir olay olarak yorumluyor.

Nazlı Ilıcak yıllar sonra, 11.03.2013 tarihinde CNN Türk Televizyonunda yayınlanan *Aykırı Sorular* programında verdiği mülakatta;

28 Şubatta Demirel'in mesuliyeti var. Yeltsin olabilirdi Demirel. O şöyle düşünüyor "Parlamento açık kalsın, siyasi partiler kapatılmasın, daha sıcak bir darbe gelebilir" Eylül 1996 itibaren MİT ve Genelkurmay brifing veriyor. O brifinglerden aldığı bilgileri düzenliyor ve ona göre Erbakan'a mektup yazıyor. Şurası aksıyor, şunu düzelt, böyle bir şey olmamalıydı. Demirel'e sevgim saygım var ama 28 Şubat duruşunu onaylamadığımı her zaman söylüyorum. (Ilıcak, 2013)

Milliyet Gazetesi: En uzun gün (28 Şubat 1997).

Milliyet Gazetesi: 9 saatlik zirvede rejime ince ayar (01 Mart 1997).

Sabah Gazetesi: Tarihi toplantı 9 saat sürdü, Zehir Zemberek (01 Mart 1997).

Gazetelerin tümü hükümetin MGK toplantısında sıkıntıya gireceğini ve girdiğini belirtiyor. Manşet, alt başlık ve haber içeriklerinde ise hükümetin tutumunu sürdürmesi durumunda askerlerin yeni yaptırımlara gidebileceği belirtiliyor. MGK toplantısındaki tartışmaların Refahiyol'un kaderini etkileyeceği belirtiliyor. Seçimle gelmiş bile olsa hükümetin üstünde başka karar verici kurumların olmasının doğal karşılandığı görünüyor. Bu da demokrasi kültürünün medya tarafından da tam olarak algılanmadığını gösteriyor.

Milliyet Gazetesi: Refah bunalımı (02 Mart 1997).

Hürriyet Gazetesi: Hoca direniyor (03 Mart 1997).

Sabah Gazetesi: Paşa paşa imzaladı (06 Mart 1997), İşte 18 madde (19 Mart 1997).

Haber başlık ve içeriklerinde Erbakan'ın MGK kararlarının yumuşatılması isteğinin yerine getirilmemesi nedeniyle bir süre imzalamadığı belirtiliyor. Hangi maddelerin neden yumuşatılması istendiği konusuna bir açıklık getirilmiyor.

Hürriyet Gazetesi: Gerekirse silah bile kullanırız (12 Haziran 1997).

Sabah Gazetesi: Hoca devri bitti (19 Haziran 1997).

Milliyet Gazetesi: Erbakan istifa etti (19 Haziran 1997).

Refah-Yol Hükümetinin Başbakanı Erbakan'ın istifasından önceki süreçte uyarıların başladığı görünüyor. Hürriyet Gazetesi köşe yazarları da "hala ne bekliyorsunuz", "irticanın resmini gördük" başlıkları ile yazılar yazarak koalisyonun bir an önce bitirilmesi gerektiği mesajını veriyorlar.

Sert başlıklarla Erbakan tekrar uyarılıyor. Daha önce darbe yapmak istemediğini belirten asker gerekirse bunu yapabileceği mesajını veriyor.

Erbakan'ın istifası "Hoca devri bitti" olarak veriliyor. Medyanın Erbakan'a sürekli olarak "Hoca" olarak hitap ettiği burada da görünüyor.

Ertuğrul Özkök, Bugün Gazetesi'ne verdiği röportajda manşetleri şöyle açıklamıştı:

28 Şubat'ta attığım "Gerekirse Silah Kullanınız" manşeti, 5 ayrı gazetede var o gün. Sadece benden soruyorlar. Direkt o lafı tepeye koydum da ondan. Diğerleri spotta kullanmışlar. "Bu Defa Silahsız Kuvvetler Halletsin" manşeti de öyle. Ak Parti milletvekili bana soruyor manşeti; ama yazıyı okumamış. Yazıyı okuyup, "Bu yazıda katılmadığımız cümleyi söyleyin" dedim. Bir şey diyemedi. Yalçın Akdoğan, Diyarbakır'da "Bu defa Silahsız Kuvvetler çözsün" dedi. Ertuğrul Özkök manşete taşıyınca kötü. Çünkü adam kötü! (Bugün Gazetesi, 2014)

3.2 28 Şubat Sürecinde Gazete Haberlerinin İçerik Çözümlemesi

18 Şubat-10 Mart 1997 Tarihli Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet ve Zaman Gazetelerinin haber başlıkları analiz edilerek aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

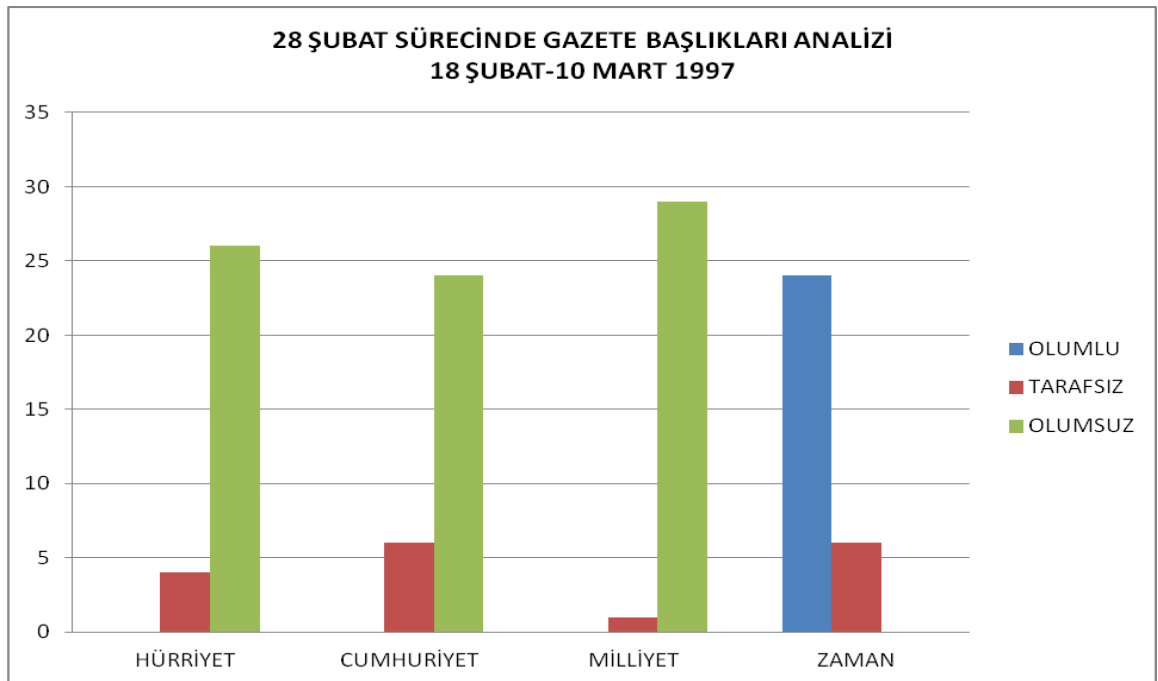
Tablo-2: Gazete Başlıkları Sayısal Değerlendirmesi

(Adet)	Olumlu	Tarafsız	Olumsuz	TOPLAM
HÜRRİYET	0	4	26	30
CUMHURİYET	0	6	24	30
MİLLİYET	0	1	29	30
ZAMAN	24	6	0	30
GENEL TOPLAM	24	17	79	120

Tablo 3: Gazete Başlıkları Yüzdeler Oran Değerlendirmesi

(Yüzde)	Olumlu	Tarafsız	Olumsuz
HÜRRİYET	0	% 13,33	% 86,67
CUMHURİYET	0	% 20,00	% 80
MİLLİYET	0	% 3,33	% 96,67
ZAMAN	% 80	% 20,00	0

“Olumlu” değerlendirme süreçte hükümeti ve uygulamalarını destekleyen,
 “Olumsuz” ise hükümet ve uygulamalarını eleştiren,
 “Tarafsız” değerlendirme ise herhangi bir yargı, eleştiri dili içermeyen
 haberler için kullanılmıştır.

Grafik 1-Ana Akım Medya'nın 18 Şubat-10 Mart 1997 tarihleri arasında Refah Yol Hükümeti ile ilgili yaptığı haber başlıklarının Analiz Grafiği

3.3 28 Şubat Süreci Sonrası Medyanın Öz Değerlendirmesi

Medya'nın 28 Şubat sürecinden yıllar sonra yaptığı öz eleştiri ve itiraflara geçmeden önce, medyanın siyasetle ekonomik bağlarından söz etmek gerekmektedir. Medyanın tarafsız ve özgür olması gerektiği söylemini bizati geliştirilen ve dile getiren gazete ve gazetecilerin iktidarlarla girift parasal ilişkilere girdiği görülmektedir.

Medya siyaset ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte, ekonomik sonuçlarının önemi nedeniyle, Türkiye'de medya ekonomi ilişkileri bağlamında ele alınabilecek bir boyut da medyaya verilen teşviklerdir. Teşvikler, siyasal iktidarların medya ile ilişki kurma biçimini simgeleyen “havuç ve sopa” söyleminin *havuç* boyutunu oluşturmaktadır. Zaman zaman dile getirilen; kârlı bir girişim olmadığı, hatta zararda olduğu söylemlerine karşılık medyanın devletten önemli ekonomik ayrıcalık ve çıkarlar sağladığı görülmektedir. Türkiye'de 1980-2000 yılları arasında, teşvikler adı altında medyaya sağlanan bu olanakları konu edinen bir çalışmada (Tellan, Yazıcıoğlu ve Yanardağ, 2000: 124-125) ileri sürülenlere göre, medya yirmi iki ayrı başlık altında belirlenen 787 teşvik belgesi kullanmıştır. Bu teşviklerin tutarları hakkında fikir edinmeyi kolaylaştıracak rakamlar daha kısa süreli bir dönemde, 1983-1997 yılları arasında, basın için 918 milyon dolar olarak telaffuz edilmektedir (Reyizoğlu, 2003: 237).

Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın 26 Kasım 2012 tarihli “Değerlendirme Cevaplarım” başlıklı, Meclis Araştırma Komisyonuna hitaben kaleme aldığı açıklamada medyanın siyaset mühendisliği yaptığını belirtmiştir:

Müdahaleler sürecinde medyanın rolü elbette inkar edilemez. Demokrasinin 4'üncü kuvveti olması beklenen medya, ne yazık ki ülkemizde müdahale zeminlerinin hazırlanmasında önemli roller üstlenmiştir. 1960 müdahalesi öncesinde olduğu gibi, diğer müdahaleler öncesinde de medya, kışkırtıcı, kaosa sürükleyici, tedirgin edici kampanyaların içinde yer almıştır. Basın özgürlüğü, basın ahlakı, demokrasi, tarafsızlık ilkeleriyle asla bağdaşmayacak şekilde, medya kişileri ve kurumları hedef almış, sivil siyasetin alanının daraltılmasında etkin sorumluluk üstlenmiştir. Müdahale süreçlerinde medyanın bazı kurumların etkisi altına girdiği, yönlendirildiği ve tehdit yoluyla belli istikametlere zorlandığı bugün artık somut örneklerle açığa çıkmıştır. Medya sadece siyasi iktidarlara değil, kendi içindeki demokrasi savunucularına karşı

da “andıçlar” üzerinden saldırılar gerçekleştirmiş, vesayetçi kurumların tetikçiliğini yaparak medya ve siyaset mühendisliğine soyunmuştur. (TBMM, 2012a: 1142)

Cengiz Çandar, Taraf Gazetesi’ne 2012 yılında verdiği röportajda medyanın diğer sektörlerle olan ilişkileri konusunda ilginç açıklamalarda bulundu:

O dönemde gazeteler banka ve ihaleler alıyorlardı. 28 Şubat’ın en ayıp yönlerinden biri budur. *Sabah*, o sırada Etibank’ı alıyordu. Türkiye öyle bir yer ki, iktidarda olan size imkân veriyor ya da vermiyor. O sırada iktidar askerdeydi. Dolayısıyla bazı işlerin yapılabilmesi için askerlerin onayı gerekiyordu. Zaten askerle iyi geçinebilmek için bütün şirketlerin yönetim kurullarında askerler vardı. (Taraf Gazetesi, 2012)

Sabah Gazetesinin o dönemdeki sahibi Dinç Bilgin’de Türkiye Gazetesine (2013) verdiği röportajda, “*bankacılık yapmaya başladıktan sonra gazete olmaktan çıktıklarını*” belirterek medyanın ticari hayatla ve diğer sektörlerle olan iş ilişkisini açıkça ifade ediyordu.

Medya yazarları ve yöneticilerinin yıllar sonra 28 Şubat süreci ile ilgili değerlendirmelerine geçmeden önce Genelkurmayın raporlarında medyanın nasıl yer aldığını görmek açısından Değirmenci’nin tespitleri önem arz etmektedir.

Genelkurmay Harekât Başkanlığı’na bağlı olan Psikolojik Harekât Dairesi Faaliyetleri Raporu, 28 Şubat döneminde TSK’nın yasadışı çıktığını belgeliyor. Faaliyet raporunda yer alan “Yasal Olmayan Faaliyetler” başlığı TSK’nın kendini deşifre etmesine yetiyor. “Yasal Olmayan Faaliyetler” başlığı altında Genelkurmay Harekât Başkanlığı’na bağlı olan Psikolojik Harekât Dairesi’nin malum medya ile derin ilişkisi de ortaya çıkıyor. Raporda, Genelkurmay’da Refah Partisi aleyhine masa başı üretilen haberlerin malum Medya’ya verildiği ve yayınlattırılmasının sağlandığı belirtiliyor. Genelkurmay’a yakın gazetecilere sipariş üzerine yazılar yazdırıldığı da açıkça ifade ediliyor. En fazla yararlanılan gazetecinin ise Fatih Çekirge olduğu belirtiliyor. İşte faaliyet raporunda öne çıkanlar: Refah Partisi aleyhine bazı haberler hazırlayarak basına vermek yayınlanmasını sağlamak. Şu ana kadar bu dairede hazırlanan 20’den fazla haber gazetelerde yayınladı.” Genelkurmay’a yakın olarak görülen bazı gazetecilere konu verilerek “yazın” ricasında bulunuldu. RP’nin kapatılmasını destekler mahiyette yazarlara kullanabilecekleri psikolojik harekât temaları verildi. Fatih Çekirge, her hafta bir gün mutlaka Genelkurmay’a uğruyor. Kesinlikle Genelkurmay’ın sözünden çıkmıyor. Ayrıca Sabahattin Önkibar’da Genelkurmay’a yakın olarak biliniyor. (Değirmenci, 2012: 40)

Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığı döneminde Basın Halkla İlişkiler Müşavirliğini ve resmi konutun müdürlüğünü yapan Nezih Yıldırım anılarında Refah Yol hükümetinin bitirilmesi için ABD ve Avrupa ülkelerinden müdahale edildiğini belirtmektedir:

Aslında ABD'den ve Avrupa ülkelerinden de Refah Yol hükümetinin yıkılması için baskılar oluyordu. Örneğin Paris'teki Masonlar Derneği Yüksek Konseyi 14 Şubat 1997 tarihinde bir tavsiye kararı almıştı ve "Refah Partisinin tutumu kafi derecede açık" diyerek "Türk basınındaki ve ilgili kuruluşlardaki biraderleri örgütleyin ve Refah Partisi'nin iktidarı bırakmasını mecbur edin" ve "Refah Partisi'nin seçmen gözünde itibarını yok edin", "bu çalışmaların son derece gizli ve dikkatli yürütülmesi" konusunu da içeren kararın localara tebliği edildiği de duyulmuştu. (Yıldırım, 2010: 126)

21 Aralık 1996 tarihli Akşam Gazetesi'nde İhtilal Kuvvetleri başlıklı yazısında *Behiç Kılıç* şunları yazmaktadır: Çiller'in Rusya gezisine katılan bazı işadamları ile Moskova da sohbet ettik. Önceki hafta Atina'da düzenlenen geziye de katılmışlardı. Bir para babasının liderliğinde bu geziye katılan medya patronlarının bir araya geldikleri ve üç ay içerisinde hükümeti devirme kararı aldıkları anlatılıyor. Aynı gazetede yazan Can Aksin ise: tam anlamıyla bir provokasyon gazeteciliği yapmaya başladılar. Ne oluyorsa her şeyi hükümete mal ederek, bir yandan koalisyonun iki ortağının arasını açmaya, diğer yandan da Refah, Yüksek Askeri Şura'dan intikamını alıyor şeklinde yayınlarla, Ordu'nun Refah'a ve bazı gelişmelere tahammülsüz olduğunu yayınlamaya çalışıyorlar. Gördüğümüz gibi, bütün yayın politikasını Refah-Yol hükümetini yıkmaya yönelten Tüketici Sermaye, Kartelci Basın ve beceriksiz siyaset üçgeni, üç kuruluşluk çıkarları için Türkiye'yi bu ateşin ortasına atacak kadar gözlerini döndürmüş durumdalar... (Aktaran Kocabaş, 1998: 117).

28 Şubat sürecinden yıllar sonra olayın başkahramanları diyebileceğimiz medya mensupları birbirleriyle tutarlı ve belli siyasi mühendislik planları destekleyen unsurlar içeren açıklamalar yapmışlardır.

Sabah gazetesinde yazarlık yapan Can Ataklı da 18 Ekim 2009 tarihinde Zaman gazetesinden Birol Aydın'a verdiği röportajda, o dönem medya üzerindeki etkinin birkaç üst düzey asker tarafından sağlandığını söyledi: "... 28 Şubat süreci içerisinde özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı haberlerin yüzde 90'ı yalandır. Biz yazdık, biz okuduk. 28 Şubat'la birlikte bir düşman ilan edildi. Endişesi

içerisinde bir savunma mekanizması çalıştı. Çok bilinçsizce bir sürece girdik” (Baransu, 2012: 63).

28 Şubat sürecinden yıllar sonra dönemin aktörlerinden bazıları o günlerle ilgili açıklamalar yaptılar. Dinç Bilgin’in 8 Mart 2010 tarihinde Taraf Gazetesinde Neşe Düzel’e söyledikleri dikkat çekiciydi:

Medya, o dönemde, bu ülkede hiç olmadığı kadar güçlü oldu. Hem asker güçlendi, hem medya. Hükümetler ise çok zayıftı. Medya o dönemde askerle ve yargıyla ittifak yaptı. Bu ittifak, hükümetler karşısında tek başına sahip olmaması gereken bir güce sahipti. Şu da var tabii. Bugün görüyoruz ki, manipülasyonlar da doğrusu ustaca yapılmış... Medya 28 Şubat’ta karşı çıkabilirdi ama çok zordu bu. Başına elli tane bela gelebilirdi. Türkiye 28 Şubat sürecinde çok sevimsiz günler geçirdi. Çevik Bir’le yardımcısı Erol Özkasnak’ın Genelkurmay davetleri başladı. Ben birkaçına gittim. Bir defasında Erol Özkasnak’ın elinde “Dinç basını” diye bir liste vardı. Bu listede yazarları klasifiye edip, değerlendirmişti. 28 Şubat’ta gazeteler ortak başlıklarla çıkıyordu. Çünkü aynı yerden besleniyorlardı, haberler aynı kaynaklardan geliyordu. Söz gelimi, Aczmençilerle ilgili haber, bize, Hürriyet’e, Milliyet’te, ATV’ye, Star televizyonuna aynı yerden servis yaparlardı. (Baransu, 2012: 58)

Dinç Bilgin Türkiye Gazetesine verdiği röportaj da 28 Şubat sürecinin perde arkasını şöyle özetliyor: Ordu karşı olmasa belki biz de Refah'a karşı olmayabilirdik. Aydın Doğan'ın paşası var. Dinç Bilgin'in paşası var. Cavit Çağlar'ın paşası var. Bizim paşamız Vural Beyazıt'tı. İşimizi kolaylaştırdı mı? Hiçbir iş yapmadı! (Türkiye Gazetesi, 2013).

Dinç Bilgin 28 Şubat sürecinde gazetelerin ortak kaynaktan beslendiğini ve bu kaynağın asker olduğunu ima etse de Hürriyet’in o günlerde Genel Yayın Yönetmenliği yapan Ertuğrul Özkök, Meclis Araştırma Komisyona ile görüşmesinde aksini savunmuştur: “28 Şubat süreci boyunca hiçbir askerden şu ya da bu yönde bir manşet yapmamız, haber yapmamız yolunda ben bir talimat almadım, bunu size bütün kalbimle söyleyebilirim. 28 Şubat sürecinde -artık hafızam çok iyi değil ama- Genelkurmay Başkanına bir kere gittim, son brifingde benimle beraber 70-80 gazeteci vardı” (TBMM, 2012c: 5).

Ergun Babahan da yıllar sonra konuyla ilgili açıklama yaptı. 16 Mart 2010 tarihinde Taraf’ta Neşe Düzel’e “Andıç iftirası bilerek atıldı” diyecekti:

Türkiye’de gazetelerin Ankara bürolarının askerle ilişkisi zaten hep vardı. Çünkü asker, politik hayatın bir gerçeğiydi. O sıralar, Genelkurmay’a davet edilmek, bir asker, general tanımak çok önemliydi. Hürriyet Grubu ise zaten o dönemde Çiller’le kanlı bıçaklıydı. İşte o sırada Doğan Grubu’yla Sabah Grubu arasında kartel ilişkisi kuruldu. O sırada Sabah’ın Ankara temsilcisi olan Fatih Çekirge, “Şu paşayla konuştum” diye bizi telefonla arardı. Fatih’in bizimle yaptığı konuşmalardan anlardık askerlerin ne isteyip ne istemediklerini. Askerler hoşlanmadıkları bir şey yayımlandığında Fatih’i telefonla arıyorlardı. O da bize, “çok rahatsız oldular, köpürdüler” diye haber veriyordu. Bildiğim kadarıyla Ertuğrul Özkök, askerlerle yakın bir gazeteci. Zaten Hürriyet devlet gazetesidir. Dolayısıyla onların askerle ilişkisi bizimkinden çok farklıydı. Askerlerle iç içe gibidir onlar. Ama şu var. Biz o dönemde Tansu Çiller’e, Necmettin Erbakan’la koalisyon kurdu diye çok öfkelenedik. Sabah Grubu olarak kendimizi ihanete uğramış olarak gördük. (Baransu, 2012: 62-63)

28 Şubat ve medya başlıklı yazısında *Nazlı Ilıcak* medyanın 28 Şubat’taki rolüne ilişkin ayrı bir soruşturma açılacağı belirtmiş ve “Eğer Star’ın haberi doğruysa bu dava da, çok büyük tartışmalara, itirazlara yol açacaktır. Gazetelerin 28 Şubata destek verdiğini biliyoruz. Ama medya mensupları doğrudan talimat alarak mı süreci desteklediler? Yoksa Refahyol’u laikliğe bir tehdit olarak gördükleri için mi 28 Şubat kararlarına ve hükümetin düşmesine arka çıktılar? Bunu bilmek kolay değil.” (Ilıcak, 2013)

Taraf Gazetesi muhabirlerinden Neşe Düzel’in Cengiz Çandar’la yaptığı röportajda Çandar’ın çarpıcı açıklamaları oldu.

28 Şubat soruşturması ve davası, sadece askerlerin soruşturulmasıyla ve sınırlı kalabilir mi?

Tarihimize ilgili ciddi bir soruşturma ve yüzleşme yapılacaksa askerlerle sınırlı kalmaz. Mesela 28 Şubat darbesine çok önemli bir katkısı var Demirel’in. Zaten 28 Şubat’ın özelliği post-modern darbe olmasıdır. Yani bunu, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül’den ayırt eden bir özelliği var. Arkasında askerin olduğu, fakat siviller tarafından icra edilmiş bir darbedir bu.

Siviller kim?

İş dünyası, siyasetçiler, yargı, üniversite camiası, üniversite öğretim üyeleri, kitle örgütleri, sendikalar, odalar ve en önemlisi medya! Medya bu ülkede her zaman darbelerin meşrulaştırıcısı, savunucusu olmuştu ama yürütücüsü olmamıştı. 28 Şubat’ta yürütücüsü oldu. Önceki darbelere Ankara ve İstanbul Radyoevi’ne ve Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne tankları gönderir, iktidara el koyardınız. 28 Şubat böyle olmadı.

Nasıl oldu?

28 Şubat, zamana yayılarak yapıldı. Adına onun için 28 Şubat süreci deniyor zaten. Bu sürecin her aşamasında medya kullanıldı. Darbe, toplumun beyni yıkanarak hazırlandı ve icra edildi. Biliyor musun? Post-modern darbe sözcüğünü ilk ben yazdım. O dönemde bir köşe yazımın başlığı olarak “post-modern darbe” kullandım. Ondan sonra post-modern darbe denmeye başladı zaten. Mucidi ben değilim ama... (Taraf Gazetesi, 2012)

Cengiz Çandar kendisiyle birlikte Mehmet Ali Birand hakkında çıkan andıçların asılsız olduğunu ve Sabah Gazetesi Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu'nun da buna inanmadığı halde aldığı banka kredilerinden dolayı karşı çıkamadığını ve yayınlamak zorunda kaldığını şöyle anlatıyor: “Beni kendi tarzlarına göre korumaya çalıştılar. Zafer, “Zerre kadar inanmıyoruz ama yayımlamaya mecburuz” dedi. Ben “niye” diye üsteleyince de “Bankam var” dedi. O günkü gazete benim gözümün önünde hazırlandı” (Taraf Gazetesi, 2012).

Çandar, Neşe Düzel'in “28 Şubat'ta medyanın rolü neydi?” sorusuna ise şöyle yanıt veriyordu:

Zafer Mutlu ve Ertuğrul Özkök merkez medyanın iki genel yayın müdürüydü. *Sabah* ve *Hürriyet*, 28 Şubat'ın meşrulaştırılması ve kamuoyuna enjekte edilmesinde başrolü oynayan iki ana gazete oldu. Zafer Mutlu andıcı, oradaki iftiraya inanarak yayımlamadı. Kendisini bunu yapmaya mecbur hissetti. Bir yandan da beni korumaya çalıştı. Özkök, “Bunun ayıbını hayatım boyunca taşıyacağım” dedi. Bakın... Bu konuyu medya etiği açısından tartışabilirsiniz ama bu kişileri, andıcı ve darbeyi yapanlarla aynı yere koyamazsınız. Çevik Bir'le, Erol Özkasnak'la ve Demirel'e aynı muameleye maruz bırakamazsınız onları. O zaman iş, cadı avına dönüşür. İş, McCartizm'e doğru kolaylıkla gider. (Taraf Gazetesi, 2012)

Çandar, *Hürriyet* Gazetesi eski Genel Yayın Yönetmeni ve köşe yazarı olan Ertuğrul Özkök'ün “Bunun ayıbını hayatım boyunca taşıyacağım” dediğinden söz etmişti. Özkök, Meclis Araştırma Komisyonu görüşmelerinde bunu şöyle dile getirmektedir :

Andıç meselesi. Sormadan ben söyleyeyim, hayatımın sonuna kadar taşıyacağım bir utanç, ne yapalım. Evet, dolduruşa geldik ve haberi verirken de -siz sormadan onu da söyleyeyim- çok acı çektim çünkü ikisi de çok iyi arkadaşımды ama kafamızda da şu vardı: “Kendi arkadaşları olunca vermiyorlar” diyorlardı, verdik. (TBMM, 2012c:12)

Özkök, Bugün Gazetesine 27 Nisan 2014 tarihinde verdiği röportajda “28 Şubat’ta askerinin attığı manşetleriniz oldu mu?” ve “Askerle ilişkiniz nasıldı?” Sorularına şöyle cevap veriyor:

28 Şubat’ta Türkiye’nin gazeteleri, bugün Erdoğan’a karşı olandan çok daha fazla direnme gücüne ve cesaretine sahipti. Asıl, “Erdoğan’a nasıl direniyorsunuz?” diye sorun bana. Askerler hiçbir zaman ellerindeki ekonomik enstrümanları, yargı enstrümanlarını, Erdoğan gibi kullanmadı! Benim askerle ilişkim yoktu. Buna inanmıyor kimse. Orgeneral mi, tümgeneral mi daha yukarıda, vallahi billahi iki sene önce, adamlar hapse girmeye başladıktan sonra öğrendim. (Bugün Gazetesi, 2014)

28 Şubat sürecinde ATV’de çalışan Oğuz Haksever bir Televizyoncu olarak süreci Cihan Dergisi röportajında sorulan “O yıllar Türk siyaseti açısından çok kritik yıllardı. Medyanın o dönemki hastalıkları nelerdi?” sorusuna şöyle yanıt vermiştir:

Askeri, ülkenin yapısı açısından siyasetçilerin önüne koymasıydı. Mutlaka askerî kanada dönülüp bakılırdı. Sırf bu yüzden belki de gazeteciliğin, haberciliğin temel düsturları unutuluyordu. Ortaya *andıç* atıldı diye *vay hainler* falan gibi neler yazıldığını biliyoruz. Çok enteresan, daha sonradan bunları yazanlar Basın Konseyi başkanlığı yaptı. Bana göre bu virüs gibi bir şey. Zıncı diye organizma zayıf düştüğünde, grip gibi hemen devreye giren bir virüs. Geçmişten gelen bir hastalık!.. Askerin elinde o virüsü canlandıran elektrik gibi bir şey vardı sanki. Bir dokunuyor; gazetecilik, habercilik falan filan pek çok şey bir kenara atılıyordu. (Cihan Dergisi, 2012)

Zaman Gazetesi kurucusu Alaattin Kaya ise, TBMM Meclis Araştırma Komisyonunda verdiği bilgide medyanın askerle olan yoğun iletişimine tanıklık ettiğini belirtmiştir:

.... tam ayrılacağım sırada da “Ama üzüleceğin bir şey söyleyeceğim.” dedi. Ben de şaşırdım ne söyleyecek acaba diye? “Zaman gazetesiyle ilgili yedi tane suç duyurusu var.” dedi. Şaşırdım zaten Zaman gazetesi bu konuda akredite olmanın ötesinde suç işleyecek kadar ordusuyla ters düşecek bir yapıya sahip değil, böyle bir şey yapması mümkün değil. Birisine telefon açtı, telefon açtığı şahsa sordu: “Kaç tane suç duyurusu var?” “Yedi Komutanım.” dedi. “Dosyayı getir.” dedi, biz bir süre daha sohbet ettik ama dosya gelmedi, biz tam çıktık artık unuttuk dosyayı filan ama Çevik Bir unuttu anlaşılan, kapıdan karşıda telefonla görüştüğü şahsı görünce “Ne oldu Kaya’nın dosyası?” “Efendim ben kendisine göndereyim.” dedi. Biz çektik gittik. Nasıl olsa gönderecek diye aradan yarım saat geçti Fatih Çekirge arıyor: Ağabey suç dosyasını aldın mı? Valla Fatih, sen de bil, sana bunu söyleyenlerden bilsinler, Zaman’ın suç

yapacağı hiçbir şey olmamıştır, çok berbat bir şey, yanlış bir hadise. Bir saat sonra Ertuğrul Özkök aradı, Özkasnak beni aradı, sakın Kaya'nın Genelkurmay'a gelişini haber yapmayınız dedi. Çok canım sıkıldı yani bana dosya verecekler arkasından da ona buna duyuruyorlar ve böyle bir uygulama getiriyorlar. Bu albay, bana dosya verecek albay da Halkla İlişkiler Daire Başkanı Hüsnü Dağ. Eski Yön sanıklarından, sonra öğreniyorum hadiseyi... (TBMM, 2012d:2)

Radikal Gazetesi Ankara Temsilcisi İsmet Berkan, Yeni Şafak Gazetesi'nin "*Soruşturmanın ucu medyaya gider mi?*" sorusuna yanıt verirken 28 Şubat'ın ana aktörlerinin medya olduğunu vurgulayarak çok açık şekilde kullandıklarını düşündüğünü belirtmektedir. "*Soruşturmanın içeriği konusunda tam bilgimiz olmadığı için bir şey söylemek zor. Kuşku yok ki, 28 Şubat'ın ana aktörlerinden biri de medyaydı ve medya olmasaydı 28 Şubat başarılı olamazdı. Medya neredeyse gönüllü olarak psikolojik harekâtın parçası oldu. 28 Şubat sürecinde hepimizin günahı var*" (Yeni Şafak, 2012).

3.4 Yorum ve Değerlendirme

Medya analizlerinin yorum ve değerlendirmesine geçmeden önce, TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu 28 Şubat alt komisyonu tutanaklarında yer alan AK Parti Kayseri Milletvekili Yaşar Karayel'in 28 Şubat sürecinde gazete haberlerini yorumlayış biçimini aktarmak yararlı olacaktır:

Burada bir döneme şahitlik etmiş gazetecileri ve o dönemin şahitlerini dinliyoruz, gelecek nesillere de sağlıklı bir doküman bırakalım ve Türkiye'de bir daha darbe ve demokrasiye zarar veren unsurlar olmasın gayreti içindeyiz. Bunun için o döneme ait baktığımız zaman 28 Şubat sürecinde Hürriyet grubuna ait gazetelerimiz var, büyük gazetelerimiz ve basınımızın da büyük çoğunluğunu bu grup yönlendiriyor. O dönemde kamuoyunu yönlendiren etkili manşetlerden birinci derecede sorumlu sizlerdiniz yönetici olarak.

Gene o dönemdeki bu manşetlerinize sizin Genelkurmayın o dönemdeki toplumsal ilişkiler bürosuyla paralel çalışmanız mı etkili oldu? Manşetlerin, haberlerin bu ilişkiler doğrultusunda atıldığı, özel haberlerin bu şekilde oluşturulduğu iddiaları, Refahyol'un kuruluşuyla başlayan süreçte siyasi iktidar aleyhinde etkili bir tutum geliştirilmiş, Refahyol'a ait neredeyse tüm haberlerde dil, üslup olarak yargılayıcı, küçümseyici, başarısız kılıcı, irticanın kaynağı, toplumun

geriye götürülmek istenmesinin görüntüsü Refah Partisi olarak gösterilmiş, Avrupa ülkeleri nezdinde Türkiye'nin bir şariat devletine doğru gidişi olduğu, böylece Avrupa Birliğiyle olan ilişkilerde de Türkiye'nin küçümsendiği, fotoğraf alt yazılarına varıncaya kadar böyle bir eylemin gözleendiği bütün şu andaki manşetlerin altlarında da görüyoruz biz, elimizdeki arşivlerden de bunu tespit ettik. (TBMM, 2012c: 5-6)

Yaygın Medya üzerinde yapılan "eleştirel söylem analizinde" görülmektedir ki 3 gazetede aynı şekilde Refahyol Hükümetini sürekli eleştiren, yargılayan ve uyaran bir tonda habercilik yapmıştır. Örneğin;

Hürriyet Gazetesi:

- ABD: İran'a Gitme (07 Ağustos 1996)*
- 70 Yıllık İmajımız Güme Gidiyor (14 Ağustos 1996)*
- Çiller BBC Muhabirine ağlamış (20 Eylül 1996)*
- Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin (20 Aralık 1996)*
- Kudüs gecesinden Hoca haberdar (7 Şubat 1997)*
- Asparagas Hükümeti/Oktay Ekşi (04 Ocak 1997)*
- Sokakta hiddet var (24 Şubat 1997)*
- Hoca direniyor (03 Mart 1997)*
- Gerekirse silah bile kullanırız (12 Haziran 1997)*

Milliyet Gazetesi:

- Ankara'ya yine İran uyarısı (08 Ağustos 1996)*
- Karadayı güvencesi (02 Ekim 1996)*
- Hoca hem oğlunun okulunda hem de gensoru görüşmesinde Atatürkçülük dersi aldı! Açılıştı soğuk duş! (17 Ekim 1996)*
- Arişet Devleti gibi (20 Ekim 1996)*
- Denk Bütçe güldürdü (17 Ekim 1996)*
- Gidin başkaları gelsin (14 Kasım 1996)*
- Hoca'dan Fasa fiso (20 Kasım 1996)*
- Koalisyon sallanıyor (08 Şubat 1997)*
- Kuran Kursunda ürküten yemin (01 Mart 1007)*
- 9 saatlik zirvede rejime ince ayar (01 Mart 1997)*

Sabah Gazetesi

Karadayı'dan Humeyni dersi (01 Eylül 1996)

Erbakan Devre Dışı (04 Eylül 1996)

Darbesiz indiririz (21 Eylül 1996)

Ordu rahatsız (13 Aralık 1996)

Refah'a 3 uyarı (01 Şubat 1997)

Tarihi toplantı 9 saat sürdü, Zehir Zemberek (01 Mart 1997)

Hoca devri bitti (19 Haziran 1997)

İçerik çözümlemesi yapılan Ana Akımı temsil eden dört gazetenin, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı hemen öncesi ve sonrasında yaptıkları toplam 120 haberde, kullandıkları başlıklar ve dil incelendiğinde Zaman Gazetesi dışındaki diğer gazetelerin, Hürriyet, Cumhuriyet ve Milliyet'in Refah Yol Hükümetinin görüş ve uygulamalarına olumsuz yaklaştığı ve irtica tehlikesine karşı darbe yanlısı bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Hürriyet gazetesinin bu dönemdeki haberlerinin yaklaşık %87'si olumsuzdur. Yani, hükümeti eleştiren, ordunun hükümete müdahale etmesini doğal karşılayan, dindarlığı olumsuz çağrışımlarla birlikte kullanan haberler yapmıştır. Refah Yol hükümeti, kabinedeki bakanları ve Refah Partili olan yöneticiler başta Erbakan olmak üzere daha fazla eleştiri almıştır.

Hürriyet Gazetesi diğer gazetelere oranla örneğin "Ordu Görevini Yapıyor" "Ordu'ya BM Övgüsü", "MGK Dünya Basınında: Askerler Kulak Çekti" başlıklı haberlerle daha ordu yanlısı bir yaklaşım göstermiştir. Medyanın siyaset üzerindeki gücünün arttığı ve gündemin neredeyse medya aracılığıyla belirlendiği bir ortamda Hürriyet Gazetesi'nin işlevi diğerlerine oranla daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri hiç bir şekilde olumlu yani hükümetin yaptığı iyi şeyleri alkışlayan, destekleyen bir haber yapmamışlardır.

Tarafsız haber oranı ise yaklaşık; Hürriyet'te %13, Cumhuriyet'te %20 ve Milliyet'te %3'tür.

Özellikle Milliyet Gazetesinin olumsuz ve irtica tehlikesi üzerine kurguladığı haber oranı ise %97 civarındadır ve Milliyet'e göre hükümet o dönemde neredeyse iyi olabilecek hiçbir iş yapmamıştır.

Cumhuriyet Gazetesi ise var olan gündeme paralel olarak, dinci harekete yönelik öteden beri süren muhalif tutumunu sürdürmüştür.

Zaman Gazetesi bu üç gazetenin aksine % 80 oranında hükümeti destekleyici, % 20 tarafsız haber yapmıştır. Zaman Gazetesi diğer gazete ve medya unsurlarının sürekli abartılı ve çarpık haber yaptığını vurgulamış ve adeta iktidar partisinin sözcüsü ve savunucusu durumundadır. Zaman Gazetesine göre de hükümet eleştirilecek hiçbir şey yapmamaktadır. Hükümeti eleştiren, sağduyulu haber hiç yapılmamıştır. Örneğin “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemleri ve sivil toplum örgütlerinin demokratik söylemleri Zaman Gazetesi tarafından olumlu yorumlanmamıştır.

28 Şubat sürecinde Medya siyaset gündeminde ciddi bir anlamda etkin olmuş ve gücünü arttırmıştır. Öyle ki medya artık yasama, yürütme ve yargıya ek olarak bir *dördüncü güç* olarak anılmaya başlamıştır. Medyanın kazandığı bu güç, 28 Şubat Post-Modern Darbesi sürecinde de kendisini oldukça açık bir biçimde göstermiştir. 28 Şubat'ın ortaya çıkmasına neden olan Refah Partisinin iktidarı boyunca İslami unsurları ön plana çıkaran icraatları ve iktidar partisi mensuplarının örneğin “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemine yönelik tavırları ya da açıklamaları “Mum söndü oynuyorlar” gibi, basın tarafından ciddi biçimde üzerine gidildiği görülmektedir. Ayrıca gazetelerin manşetlerine bakıldığında siyasetle ilgili haberlerin daha çok İslami ya da dinci kesimi konu alan başlıklardan ve başka ülkelerde meydana gelen aşırı İslamcı hareketlere dair olduğu görülmektedir.

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının ardından, Hürriyet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde öne çıkan darbe söylemine rağmen, Zaman Gazetesi, 2 Mart 1997 tarihli başlığını “MGK’de Sivil Asker Uzlaşması” olarak atmıştır. Diğer gazeteler, Başbakan Erbakan'ı kastederek “Hoca Direniyor” türünden bir üslupla, sonuçları daha sonra anlaşılacak bir dönemin yaklaşmakta olduğunu altını çiziyorlardı.

Tezin içerik çözümlemesi kısmında ana akım medyayı temsil eden farklı gazete ele alınmış olsa da iki farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri, hükümeti eleştiren ve asker müdahalesini destekleyen, Zaman Gazetesi ise hükümetin doğru yolda olduğunu ve darbenin gerekli olmadığını savunan taraflar olarak, ana akım medya içinde

değerlendirdiğimiz farklı dünya görüşlerini temsil eden gazetelerin tümünün de aynı olaylara iki uç noktadan bakabilmesi ilginçtir. Kimilerine göre Refah Partisi ve iktidarı hep hata yapmış, kimilerine göre ise hiç hata yapmamış, yanlış anlaşılmıştır.

Bu iki farklı bakış açısının da ortak noktası toptancı oluşlarıdır. Yani “bizdense ne yapsa doğrudur, bizim gibi düşünmüyorsa her şeyi yanlıştır”. Bu yaklaşım sağlıklı değildir ve toplumun ihtiyacı olan demokrasi kültürünü besleyecek unsurlar taşımamaktadır.

Süreçte, gazetelerin (Zaman Gazetesi hariç) tutumuna baktığımızda genel olarak MGK toplantısına neden olan gerginlikleri kabul eden, üstüne üstüne giden ve maalesef dolayısıyla darbeyi destekleyen bir görünüm sergiledikleri ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Refah Yol hükümetinin 28 Haziran 1996 tarihinde kurulmasıyla başlayan ve Genelkurmay eski Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun ifadesiyle "1000 yıl daha devam edecek olan" 28 Şubat süreci, Türk siyasi tarihinde olağanüstü bir dönemdir. Hükümet, ilk kurulduğu günden itibaren Genelkurmay ve medyanın büyük bir kısmının gözünde hep kaygı vericiydi. Özellikle Refah Partili yöneticilerin art arda yaptığı ve şeriat özlemini içeren açıklamalar, Genelkurmay Başkanlığı'nın çok sert tepki vermesine neden oldu. Cumhuriyeti ve lâikliği koruma görevini Anayasa'dan aldıklarını söyleyen askerler, siyasete müdahalelerde bulundu. Bu müdahaleler kimi zaman doğrudan verilen sert demeçlerle, kimi zaman medya ve köşe yazarları aracılığıyla, kimi zaman da sivil toplumun harekete geçirilmesi sağlanarak gerçekleştirildi.

Kimi ticari çevreler ekonomik politikalarda değişikliklerin ülkeye mali sıkıntı getireceğini söylerken, kendilerini devletin gerçek sahibi olarak tanımlayanlar-askerler ise ülkede yaşanacak olası eksen kaymasının rejimi tehlikeye sokacağını dile getirmişlerdir. İktidarda olanların sergiledikleri sıkıntılı tavırlar (örneğin Erbakan'ın Susurluk Skandalını hafife alması, Şevket Kazan'ın çeşitli ifadeleri gibi) katkısıyla toplumdan; üniversitelerden, esnaf ve meslek örgütlerinden ve STK'lardan da tepkiler yükselmiştir. Bütün tepkiler "laik düzenin tehlikede olduğu" korkusunda birleşmiş, hep bir ağızdan "demokrasi korosu" olarak adlandırılmış halde ordu göreve çağırılmıştır. Demokrasi korosunun paniklemede ve silahlı-demokratik olmayan yollardan medet ummasında medyanın katkısı ne yazık ki büyüktür.

Başbakan Necmettin Erbakan'ın ilk yurtdışı gezisini İran'a yapması hem yurtdışında başta ABD olmak üzere hem de yurtiçinde muhalefet, MİT Müsteşarlığı, diğer sivil toplum örgütleri gibi çevrelerce kaygıyla karşılanmıştı. İran'la görüşülen konuların içeriğinden çok, önyargılı kaygıları dile getiren ilk tepkiler medyaya yansımıştı. Refah Yol iktidarı boyunca hükümetin ne yaptığını anlamaya çalışmaktan çok olayların iç yüzü irdelenmeden pek çok haber yapıldı. Yıllar sonra medya patronları ve çalışanların açıklamaları da maalesef bunu destekledi.

Tez çalışmasında, 28 Şubat sürecinde siyaseti yeniden şekillendiren askerlerin kullandığı araçlardan biri olan medyanın rolünün etkin olup olmadığı konusu irdelenmiştir. Ana Akım ve Yaygın Medya Refah Yol Hükümetini sürekli eleştirmiş, hiçbir icraatını beğenmemiştir. Ordu'nun politik görüş ve yöntemleri bağlamında siyaset ve sosyal mühendislik enstrümanı olarak Ana Akım Medya ve Yaygın Medyanın etkisi olduğu görülmektedir. Tez çalışmamızın üçüncü bölümünde yazılı medya üzerinden yapılan analizlerde ortaya çıkan taraflı gazetecilik ve habercilik anlayışının var olduğunu; çeşitli raporlar, dönem bürokratlarının anıları ve medya mensuplarının yıllar sonra yaptıkları değerlendirmeler de desteklemektedir.

Çalışmanın analiz bölümünde yer alan varsayımlar temelinde bakıldığında ise şu sonuçlara varılmıştır:

1. Ana Akım Medyanın büyük çoğunluğu Zaman Gazetesi hariç, Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet Gazeteleri sürekli irtica tehlikesi vurgusu yaptığı görünmektedir. Zaman Gazetesi ise aksine böyle bir tehlikeden hiç bahsetmemiştir. Tüm gazeteler kendileri gibi düşünmeyen bir kitle olabileceğini hiç dile getirmemişlerdir. Yani irtica tehlikesi gören kesimin rahatsızlıkları ve irtica tehlikesi olmadığını düşünenlerin dayanakları üzerinden farklı haber ya da yorum medyada yer almamıştır.
2. Ana Akım Medya içinde yer alan Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerine göre Refah Yol Hükümetinin hiçbir uygulaması doğru değildir, iktidar yanlısı olan medya kuruluşlarına göre ise hükümetin her uygulaması doğrudur ve üstelik daha iyi işler yapması engellenmektedir.
3. TSK'nın Cumhuriyeti ve laik düzeni koruma hassasiyetine sürekli özel vurgu yapılmıştır.
4. Askeri ve siyasi liderlerin demeçlerine sıklıkla yer verilmiş, liderler ve yöneticiler adeta medya üzerinden haberleşir, tartışır hale gelmişlerdir.
5. Ülkede durumun iyi gitmediği ve irtica tehlikesine karşı darbenin kaçılmaz olduğu vurgusu sık sık yapılmıştır.
6. 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı öncesi çıkan haberlerde "Tarihi Toplantı", "Kritik MGK Bugün", "En Uzun Gün" gibi daha toplantı olmadan ve sonuçlanmadan bir takım olumsuz yorumlar yapılmıştır. Bu olumsuz yorumlar iktidarın TSK tarafından beğenilmeyen

icraatlarına yöneliktir.

7. MGK'nın 28 Şubat kararlarından sonra çıkan haberlerde direkt olarak post-modern darbeyi desteklenmesi de "Askerler Kulak Çekti", "Karar Hükümet İçin Suç Duyurusudur", "Askerin 20 Şartı", "Hoca Direniyor" gibi başlıklarla TSK Hükümet üstü bir konuma getirilerek siyasi hayatı düzenlemesi ve uyarması doğal karşılanmış ve desteklenmiştir.

Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Yol koalisyonunun ardından ANAP, DSP ve DTP tarafından yeni bir koalisyon hükümeti olan Anasol-D kuruldu. 28 Şubat 1997 tarihli 8, 5 saat süren Milli Güvenlik Kurulu toplantısının etkileri Anasol-D hükümeti boyunca güçlü bir şekilde hissedildi. Medya ve eski dönem hükümeti Refah Yol arasındaki hesaplaşma, tartışmalar devam ederken, ilginç bir şekilde köşe yazarları arasında özeleştiri ve itiraflar başladı. Refah-Yol döneminde, Komutanların bizzat gazetelerin yayın toplantılarına girdikleri ve manşetleri dahi belirledikleri, Genelkurmayda seçilmiş habercilerin eğitimlere katıldığı, beğenilmeyen haberler için uyarılar aldıkları gibi konular teker teker dile getirildi. Sonra ki yıllarda ise medya yöneticileri de bu itiraflara devam ettiler.

TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonları Gazetecilerle yaptıkları görüşmelerde sordukları sorulardan anlaşıldığı üzere ciddi anlamda bilgi ve belgeye ulaşmış durumdalar. Komisyon görüşmelerinde gazetecilerin bazıları çok samimi bir şekilde öz eleştiri yapsa da, kimisi Hürriyet Gazetesi eski Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök gibi halen etik değerlerden yoksun "habercilik" anlayışını savunmaktadır. Özkök, "70 yıllık imajımız güme gidiyor", "Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin", "Sivil toplum ayakta", "İlk hedef Kazan", "Erbakan devre dışı", "RP'nin ilham kaynağı Hamas", "Bakan değil militan Şevket Kazan", "Sokakta hiddet var", "Gözler cumada, rejime ve laikliğe yönelik tehditlerin masaya yatırılacağı MGK", "Şok mektup" Demirel'den Erbakan'a olan mektup, "Tahrikler bitmiyor, Refah Partisi türban, karayoluyla hac, kurban derileri krizi turmandırıyor.", "İki ayrı devlet gibi", "Erbakan geriyor", "Hoca direniyor", "Altı milyon imza", "Yeni kriz kapıda", "TOBB: Hükümet hemen bitmeli", "Şok brifing", "RP'den ağır tahrik", "Refahyol çöküyor", "Yapayalnız kaldılar", "Alternatif hazır", "Hükümet, savaş

açtılar”, “*Erbakan ettiğini buldu*” gibi attığı manşetleri “*gazeteci olarak çarpıcı başlık*” arayışı olarak tanımlamış ve demokratik toplumlarda gazeteciliğin böyle yapıldığını savunmuştu.

Birinci bölümde demokrasi kavramını tanımlarken bir kaç farklı uygulama şekli olduğundan söz etmiştik. Doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi en çok uygulanan yöntemlerdir ve ülkemiz temsili demokrasi ile yönetilir. Doğrudan demokrasinin uygulanmasına geniş coğrafik yapı ve nüfus fazlalığı engel olmaktadır. Ancak günümüz koşullarında medya halkın siyasi hayata katılımını sadece sandığa giderek oy kullanmanın ötesine geçirmiştir. Bilgi çağı ile internet ve kitle iletişim araçlarının çeşitliliğinin ve erişiminin artması ile bu durum daha da belirgin hale gelmiştir. 28 Şubat sürecinde ise medya halkı etkilemeyi başarmış, sivil toplum örgütleri vb. çevrelerin harekete geçmesini sağlamıştır. Görülüyor ki medya bugün ki konumu hem demokrasinin gelişmesinde olumlu hemde görünmeyen çıkar ilişkileri üzerinden haberi şekillendirdiğinde tehlikeli olabilmektedir.

Medya yasama, yürütme, yargı ile birlikte dördüncü kuvvet olma özelliğini korumalıdır. Habercilik yaparken nesnel davranmalı ve manipülasyondan kaçınarak halkı, tarafsız bir şekilde bilgilendirmelidir. Modern demokrasilerde, medyanın rolü küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Medya demokrasiye ve topluma olan sorumluluklarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmediğinde toplumda uzun süreli hasarlara neden olabilmektedir. 28 Şubat süreci için medyanın etik davrandığı söylenemez. Bu süreçte Türk medyası medya çalışanlarının daha sonraki yıllarda açıkça beyan ettikleri gibi iyi bir sınav vermemiştir. Askerilerin meşru hükümeti istifa noktasına getirebilmeleri için toplumun hazırlanmasında rol oynayan medya, manipülatif habercilik yaptığını bugün kabul etmiş ve “*hayatımın sonuna kadar taşıyacağım bir utanç*”, “*hepimizin günahı var*” diyerek hatalarını itiraf etmiştir. Medya, bir yandan basın meslek ilkelerini ve etiği hiçe sayarken, öte yandan demokratik kültürümüze de büyük zarar vermiştir. Gazeteci İsmet Berkan’ın, “*Medya olmasaydı 28 Şubat süreci de olmazdı*” şeklindeki tespiti dönemde medyanın üstlendiği aktif rolü net bir şekilde göstermektedir. Medya’nın asker yanlısı tavrı ile meşru hükümeti yalnızlaştırılmış, iktidardan siyasi yollarla-imiş gibi- düşürülmesi sağlanmıştır. Nitekim asker tarafından medya ve diğer kurumlara verilen irtica brifingleri bu sürecin devlet bürokrasisindeki yerini göstermektedir.

Medya, halkı kamuoyunu doğru bilgilendirmediği gibi; demokrasiye ve evrensel değerleri etik ilkeleri de bu süreçte hiçe saymıştır.

Bazı medya gruplarının devletin teşviki alması bir yanı çapraz tekelleşmeye girdiği görülmüştür. Yani farklı sektörlerde örneğin Sabah grubunun Etibank'ı satın alması gibi yatırım ve ticari ilişkiler kurulmuştur. Ticari olarak belli bir çıkar grubunun elinde toplanan medyanın toplumsal bağları çözülmesi ve güçlünün yanında yer alma tavrı bu durumda doğal sonuçtur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana üç darbeye birlikte, bir de siyasi literatüre *post modern darbe* olarak geçen 28 Şubat sürecini yaşamıştır Doğrudan silahlı gücün kullanılmadığı medyanın da içinde yer aldığı yoğun baskıyla Refah-Yol hükümeti devrilmiştir. Süreçte, şeriat isteyenler ve rejimle çatışmaya girenler marjinalize edilmiştir. Cumhuriyetin temel ilkelerine yönelik olan tehditler böylelikle engellemiştir. Öte yandan, Genelkurmay'ın siyasi hayatımıza yaptığı dolaylı müdahale, “demokrasi” nin tartışılmasını beraberinde getirmiştir. Milli irade ile hükümet etme işi verilen iktidarın devrilmesinde, ordunun söylem ve yönlendirmesi etkili olmuştur. Komutanlar görev yetkilerinin dışına çıkmış ve siyasete müdahale etmişlerdir. Bir bakış açısı bunun anayasaya aykırı olduğunu dile getirirken, başka bir bakış açısı ise TSK'nın İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesine göre müdahaleyi meşru saymıştır. Türkiye bu süreçte hiçbir yere varmayan kısır tartışmalara sahne olmuştur. Ülke, enerjisini, dikkatini iç meselelere çevirmişti, örneğin daha sonraki yıllardan birden ortadan kaybolan tarikat lideri ve müritleri ile uğraşmıştı. Toplumsal kutuplaşma yükselmişti.

Çalışmanın üçüncü bölümünde dört ana akım gazete incelenmesine rağmen medyanın sadece iki farklı tavır ve yaklaşım sergilediği görülmüştür. Toptancı bir şekilde hükümet ya iyidir ya da kötüdür. Kutuplaşmanın her iki cephesi de hükümet yanlısı olan ve olmayan gruplar toplumu etkilemek, değiştirmek, dönüştürmek ve kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek için medyayı kullanmıştır.

Medyanın aslında çok zorlu bir sınav verdiği söylenebilir çünkü her iki tarafın – hükümet ve ordu- arasında kalma sonucu tarafsızlık yeteneğini kaybetmiş ve manipülasyon aracı haline gelmiştir. Oğuz Haksever'in de ifade ettiği gibi gazetecilik, habercilik *bir kenara atılmış* güçlünden yana taraf olunarak ticari çıkarları korumak tercih edilmiştir.

Üçüncü bölümde yapılan analizlerde gazetelerin haberi ve bilgiyi okuyucularına nasıl aktardıkları görülmektedir. Gazetelerin hangi tarafta oldukları manşetlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Gazeteler kendi çıkarları ve ideolojileri doğrultusunda olan haberleri büyük puntolarla manşetlerine taşımakta ve epeyce üstünde durmaktadır. Tam tersine ideolojilerine uymayan haberleri ise kimi zaman tamamen görmezden gelmekte ya da çok az yer vermektedir. Durum böyle olunca okuyucunun ne hakkında, nasıl ve neyi düşünmesi gerektiğini şekillendirmiş olmaktadır. Çoğu zaman manşet fevran eden şekilde atılmasına rağmen haber içeriği okunduğunda durumun aslında o kadar vahim olmadığı görülmüştür. Ama ortalama bir okuyucunun manşet, alt başlık ve spotlar dışında fazla okuma yapmayacağını da bilincinde olan gazeteciler, bugün Meclis Araştırma Komisyonunda ya da çeşitli mülakatlarda manşetler sorulunca haber içeriklerinden örnekler vererek öyle demek istemediklerini söyleyerek kendilerini savunmuşlardır.

Analiz edilen gazetelerin haberi aktarırken kendi ideolojilerine yakın kişilerin sözlerini manşetlerine taşıdığı görülmüştür. Gazeteler, bunu inandırıcılıklarını artırmak için yaparken bir yanda da direkt olarak dile getiremedikleri söylemleri de başkaların üzerinden aktarmışlardır. Kimi zamanda gazeteler haberleri aktarırken fikirlerini açık bir şekilde ortaya koymuş ve bazı söylemlerinde kesin yargı içeren bir dil kullanmışlardır. Bunun yanı sıra doğruluğu kesin olmayan ve tartışmaya açık konularda ise cümleler edilgen yapıda kurulmuştur. Böylece gazete sorumluluğu almamış ve “aktarıldı”, “bildirdi”, “iddia edildi” gibi yapılar kullanarak sorumluluğu kaynağı belirsiz kişilere yüklemiştir. Böylece gazete kendini olayın dışında tutmaktadır. Gazetelerin kullandığı ifadeler, açıkça aktarmak istedikleri ideolojiyi ve asıl mesajı ortaya koymaktadır. Üçüncü bölümde yer alan içerik çözümlemesinde incelenen dönem olan MGK toplantısının 10 günlük öncesi ve sonrasında medyanın özellikle ve açık bir şekilde propaganda yaptığı görülmüştür.

28 Şubat sürecinin etkin gazeteleri olan Hürriyet ve Doğan Grubu, Sabah-ATV Grubu ve bu gazetelerde görev yapmış gazetecilerin, ayrıca Zaman Gazetesi'nin sahibi ve Genel Müdürü'nün verdiği bilgiler göstermiştir ki, asker 28 Şubat döneminde hiç olmadığı kadar medyayla iletişime geçmiş, gazeteciler karargâhlara çağrılmış, haber ve yazılara ilişkin talimatlar vermiş ve izlemenin yapıldığı net bir şekilde vurgulayarak “*gerekirse silah kullanırız*” tehditleri yapılmıştır.

Ayrıca asker-medya ilişkileri birlikte habercilik yapmaya dönüştürülmüştür. Sabah Gazetesi Ankara temsilcisi Fatih Çekirge, Hürriyet gazetesinden Sedat Ergin, Milliyet Gazetesinde Fikret Bila'nın kimi zaman özel haberlerinde, kimi zaman ortak haberlerinde “*adının açıklamasını istemeyen bir askeri yetkili*” ya da “*üst düzey bir askeri yetkili*” spotları kullanılarak hükümete yapılacak uyarıların iletiildiği görülmüştür. Halbuki demokratik bir ülkede askerin, hükümeti sürekli uyarması ve MGK toplantı ve kararlarında olduğu gibi yaptırım tehdidinde bulunması bir hayli abes ve kabul edilebilir bir davranış değildir. Ama durum Türkiye için aynı şekilde işlememiş hükümete muhalif gazeteler bunu gayet normalmiş, doğalmış gibi duyurmuş, haber yapmışlardır.

Medyanın büyük bölümü, demokrasi ruhunu yansıtacak bir tavırdan çok Refah Yol hükümetinin rejimi yıkabileceği tehlikesi üzerinden söylem oluşturmuştur. Askerin toplumu yenide şekillendirmesinde yararlandıkları bir siyaset mühendisliği aracı olarak bilinçli olarak rol alıp almadıkları ise net değildir. Ancak Ordunun mesajlarının net iletilmesini sağlamışlardır.

Bugün, pek çok uzman, devlet adamı ve gazetecinin 28 Şubat sürecinin ne olduğu konusunda bile tam olarak anlaşabildikleri söylenemez. Ertuğrul Özkök gibi kimi gazeteciler, darbe olmadığını, çünkü parlamenter rejimin devam ettiğini savunurken, Çandar, Berkan gibi farklı gazetecilerde hükümetin askerler tarafından istifaya zorlanmasının bir darbe olduğunu ve bu süreçte kendilerinin kullanıldığını ifade etmişlerdir. Yalnız darbe denince akla askerlerin silah zoruyla ülke yönetimine el koyması geldiği için 28 Şubat sürecinin klasik, Türkiye'nin bildiği darbeler gibi fiziki olmadığı da ortadadır. Müdahalenin araçları ve şekil değiştirmesi hükümete demokratik yollar dışında müdahale edilmediğini göstermemektir. Bu müdahale şeklinin değişikliği aslında siyaset mühendisliğinin ustaca kullanılış biçimi olarak algılanabilir.

28 Şubat süreci ile ilgili tartışmalar hala sürmektedir. Süreçte medyanın konumlanması ile ilgili özel bir dava açılabilirdiği kimi gazeteciler söz etmektedir. Ancak medyanın 28 Şubat sürecindeki rolünün etkilenen mi etkileyen mi olduğu açık değildir. Yani bilinçli bir şekilde toplumu yanılttılar mı, yoksa rejimin gerçekten de tehlikede olduğunu düşünerek mi habercilik yaptılar, bu konular ileriki yıllarda umarız açıklığı kavuşabilir. Bu süreç Türkiye medyasının habercilik etiği ve

demokratik değerlere sahip çıkma konusunda ders çıkartabileceği bir dönem olarak siyasi tarihimize önemli notlar düşmüştür. Özellikle bugün yargının ve TBMM'nin konu üzerinde duruyor olması umut vericidir.

KAYNAKÇA

- AGDAG, Bilal, (2010). “28 Şubat Askeri Müdahalesi ve Türk Siyasetine Etkileri: Türkiye’de Asker-Siyaset İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- ADİL, İdris, (1991). *Haberde Dışa Bağımlılık-Uluslararası İletişim Düzeni ve Ulusal Basının Dışa Bağımlılığında Türkiye Örneği*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- AKAY, Ali (1995). *Michel Foucault: İktidar ve Direnme Odaları*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık
- AKIN, Kenan, (2000). *Milli Nizam’dan 28 Şubat’a Olay Adam Erbakan*, İstanbul, Birey Yayıncılık.
- AKPINAR, Hakan, (2001). *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- AKSOY, Ergün, (2000). *28 Şubat’tan Balgat’a Mücahit*, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- ALTAN, Mehmet, “Albaylar Cuntası” <http://www.minidev.com/public/page.aspx?id=372>, (Erişim tarihi: 21.09.2013).
- ALTHUSSER, Louis, (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çeviren, Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki Yayınları.
- ARIKAN, Nuraydın, (2011). *28 Şubat Sürecinde Medya*, İstanbul, Metamorfoz Yayıncılık.
- ARSLAN, Ali, (2003). “Elit Teorisi Işığında Günümüz Türk Toplumunun Genel Bir Değerlendirmesi”, *Ankara, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, Güz.
- ARSLANEL, M., Nazan, ERYÜCEL, Ertuğrul, (2011). “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 15, sayı 2. 1-20.
- AZİZ, Aysel, (1988). “Kitleleşme İletişimde İçerik Çözümlemesi”, *Yıllık*, Ankara, A.Ü. Basın Yayın Yüksekokulu.
- BAĞÇE, Emre, *Devletin Tarihsel Aşamaları ve Dönüşen İşlevleri*, <http://www.siyasaliletisim.org/dr-bahadr-kaleaas/doc-dr-emre-bace/486-devletin-tarihsel-aamalar-ve-doenuen-levleri.html>, s.1, (Erişim tarihi: 11.07.2013).
- BANAR, F. Seçil, v. d. (2013). “Medya ve Etik”, Ed. Oğuz Ünlüer, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3008.
- BARAN, G. Aylin, (1997). *İletişim Sosyolojisi*, Ankara, Afşaroğlu Matbaası.
- BARANSU, Mehmet, OPÇİN, Tuncay, (2012). *PİRUS Devşirme Orduların Son Savaşı*, İstanbul, Karakutu Yayınları, 3. Baskı.

- BARRETT, Michele, (1996). *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, Çeviren Ahmet Fethi, İstanbul, Sarmal Yayınevi.
- BAYRAM, Sibel, (2008). “12 Eylül’ün Siyasal Hayatımıza Etkileri” (Yüksek Lisans Tezi), Sivas.
- BAYRAMOĞLU, Ali, (2007). *97 Askeri Müdahalesi: Postmodern Darbe: 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BECER, Emre, (1999). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Ankara, Dost Yayınları.
- BEKTAŞ, N. Tülay, (2000). “Medya Demokrasi İlişkisi ve Türk Medyasında Refah Partisi İmajı”, (Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- BERGER, Arthur Asa, (1993). *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, Çeviren Murat Barkan ve Diğerleri, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- BERTRAND Claude, Jean, (2004). *Medya Etiği*, Ankara, Başbakanlık BYEGM Yayını.
- BİCAN, Can, “Sosyal Mühendislik Saldırıları”, http://www.uekae.tubitak.gov.tr/uekae_content_files/EtkinlikWeb/SosyalMuhendislik_Saldirilari.pdf, (Erişim tarihi: 08.10.2013).
- BRAMS, Steven, *Political Engineering: The Design of Institutions*, http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/5397/v53.0810_brams_s05.pdf, 07.09.2013, s.1-8. [Erişim tarihi: 10.11.2013].
- BUGÜN GAZETESİ, “Ertuğrul Özkök ile Fatih Vural’ın Röportajı” 27 Nisan 2014. <http://gundem.bugun.com.tr/gulen-icin-cevik-biri-aradim-haberi/1078761>, (Erişim tarihi: 22.06.2014).
- BURAK, Begüm, (2011). “Osmanlı’dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri”, *History Studies*, cilt 3, sayı 1. 45-67.
- BÜYÜKKANTARCIOĞLU, S. Nalan (2012). *Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi*, Ömer Özer (Ed.), *Haberi Eleştirmek*, Konya, Literatürk Yayınevi.
- Büyük Larousse; (1986). “Haber tanımı” 12. cilt, İstanbul, Milliyet Gazetecilik A.Ş.
- CASSİRER, Ernst, (1984). *Devlet Efsanesi*, İstanbul, Remiz Kitabevi.
- CEMAL, Hasan, (2005). *Cumhuriyet Gazetesi’ndeki “İç Savaş’ın Perde Arkası-Cumhuriyeti Çok Sevmiştim!”*, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1. Baskı.
- CEYLAN, Yılmaz, (2012). Toplumsal Değerler ve Medya Etiği, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, sayı 7. 45-58.
- CİHAN Dergisi, “Oğuz Haksever röportajı- 28 Şubat kararlarını gördüğümde el insaf dedim”. 12 Aralık 2012. http://www.cihandergi.com/cihandergi/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=29840 (Erişim tarihi: 22.06.2014)
- ÇELİK, Necati, (2004). *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*, Ankara, Sinemis Yayınları.
- ÇİL Serdar, (2007). “Televizyon Haberlerinde Etik, Karşılaştırmalı Haber İçerik Analizleri”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

- ÇOBAN, Savaş, (2013). *Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya*, İstanbul, Parşömen Yayıncılık.
- DEĞİRMENCI, Aslan, (Şubat 2012). *28 Şubat'ın Çözülen Kodları: Belgeleriyle 28 Şubat*, İstanbul, Çıra Yayınları.
- DOLLOT, Louis, (1991). *Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- DONAT, Yavuz, “Örnek-2” Sabah Gazetesi. 21 Ekim 2011. <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/donat/2011/10/21/ornek-2> (Erişim tarihi: 16.10.2013)
- DÖKMEN, Üstün, (2001). *İletişim Çalışmaları ve Empati*, İstanbul, Sistem Yayıncılık.
- DÖNMEZER, Sulhi, (1993). “Silahlı Kuvvetler, Toplum ve Demokrasi”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sayı 3. 5-14.
- DÖRDÜNCÜ KUVVET, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, (1998), “Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 1996-1997 Çalışma ve Hesap Raporu”, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/medyapol.html> (Erişim tarihi: 10.06.2014).
- DURSUN, Çiler, (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*, Ankara, İmge Yayınevi.
- ENGELS, Friedrich, (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları.
- ERDOĞAN, İrfan, KORMAZ, Alemdar, (2005). *Öteki Kuram*, Ankara, Erk Yayınları.
- GAYBERİ, Meryem, “Manşetlerin 28 Şubat'ı” Aktüel Dergisi. 28 Şubat 2013. <http://www.aktuel.com.tr/Yazar/meryemgayberi/2013/02/28/mansetlerin-28-subati-413181553496> (Erişim tarihi: 30.06.2013)
- GİRGİN, Atilla, (2000). *Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i*, İstanbul, İnkılap Yayınları.
- GÖKÇE, Orhan, (2001). *İçerik Çözümlemesi Teori-Metod-Uygulama*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- GÖKÇE, Orhan, (2006). *İçerik Analizi; Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- GÜNTÜRK, Serdar, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasında 1982 Anayasası ve Toplum Mühendisliği*, http://www.ehuder.org/hasem/genel_resim/1320146711_1.pdf, (Erişim tarihi: 17.07.2013).
- GÜRELİ, Nail, (1996). “Basında Sorumluluğun Çeşitli Boyutları” *Yeni Türkiye 11*, Medya Özel Sayı I, Ankara.
- HALL, Stuart, (1999a). *Kültür, Medya ve İdeolojik Etki, Medya İktidar İdeoloji*, Derleyen Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınları.
- HALL, Stuart, (1999b). *İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü*, Der. ve Çev. Mehmet Küçük, Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı.

- HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1993). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi.
- HERMAN, Edward S., Noam Chomksy, (1998). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*, İstanbul, Minerva Yayınları.
- HERMAN, Edward S, Noam Chomksy, (2006). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*, İstanbul, Aram Yayıncılık.
- HEYWOOD, Andrew, (2013). *Siyaset*, Çev. Bekir Berat Özipek, v.d., Adres Yayınları, Ankara, 8. Baskı.
- HONGUR, Andaç, (2006). “28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar”, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- HORKHEİMER, Max, (1986). *Akıl Tutulması*, İstanbul, Metis Yayınları.
- ILICAK, Nazlı, “28 Şubat ve medya”. Sabah Gazetesi. 25 Mayıs 2013. <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/ilicak/2013/05/25/28-subat-ve-medya> (Erişim tarihi: 20.10.2013)
- ILICAK, Nazlı, “28 Şubat neden ve nasıl yapıldı?” Aykırı Sorular Programı. 11.03.2013.<http://tv.cnnturk.com/video/2013/03/11/programlar/aykirisorular/aykiri-sorular/2013-03-11T2045/index.html> (Erişim tarihi: 15.10.2013)
- IŞIK, Metin, (2002). *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Konya, Eğitim Kitabevi.
- İNCEOĞLU, Yasemin Giritli, ÇOMAK, Nebahat A., (2009), Metin Çözümlemeleri, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- İNSEL, Ahmet, (2004). *Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri: Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu*, Der. Ahmet İnsel- Ali Bayramoğlu, İstanbul, Birikim Yayınları, 1. Baskı.
- İRVAN, Süleyman, DURAN, Ragıp, İLKİZ, Fikret, (2003). *Medya Etik ve Hukuk*, İstanbul, Derleyen Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- KABASAKAL, Mehmet, (2008). *Sivil Toplum ve Demokrasi*, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, (Denetçi Yeterlilik Tezi), Ankara.
- KAHRAMAN, A. Burak, (2002). “*Siyasal Katılıma Etki Eden Sosyolojik Faktörler (Isparta Uygulaması)*”, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- KARADEMİR, Musa, *Toplum Mühendisliği-Beyin Yıkama Teknikleri ve Tavistock*, Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=800&cid=1900&bolge=0>, s.1, (Erişim tarihi: 17.10.2013).
- KARAHAN, Soyloğlu, Tuba, (2007). *Basında Manşetler ve Sosyo-Politik Gerçekliği Yansıtma Düzeyi: Son Dönem Türk Basını Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- KAYA, Serdar, (2011). *Endoktrinasyon ve Türkiye’de Toplum Mühendisliği*, Ankara, Nirengi Kitap, 2. Baskı.
- KOCABAŞ, Süleyman, (1998). *Refahiyol Hükümeti Sonunun Perde Arkası*, Kayseri, Vatan Yayınları.

- KÖKTÜRK, Abdullah, (2011). “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, cilt 7, sayı 13, s.73-97.
- LAÇİNER, Sedat, (16 Nisan 2013). “Hangi millet, hangi devlet?”, Star Gazetesi.
- MARDİN, Şerif, (2006). *Sivil Toplum, Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- MARDİN, Şerif, (2002). *İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Milat Gazetesi, “Nil Gülsüm’ün Ertuğrul Özkök ile röportaj: 28 Şubat Darbe Değildi”. 02 Haziran 2013. http://www.milatgazetesi.com/Ertugrul-Ozkok-28-SUBAT-DARBE-DEGILDI/43475#.UiHiaz_OBqE [Çevirimiçi 23 Haziran 2014]
- NALÇAOĞLU, Halil, (2003). *Medya ve Toplum İlişkisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve, Medya ve Toplum*, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, Ips İletişim Vakfı Yayınları.
- OPÇİN, Tuncay, (2004). *Şubat Uzar Bin Yıl Olur*, İstanbul, Selis Kitapları.
- OSKAY, Ünsal, (Ocak-Aralık 1980). “Popüler Kültür Açısında İdeoloji Kavramına İlişkin Yeni Yaklaşımlar”, *AÜ SBF Dergisi*, Cilt: XXXV, No: 1-4, s. 197-254
- ÖZER, Ömer (2001). *Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri*, Konya, Literatürk Yayınevi.
- ÖZGAN, Ali, (2008). “28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları”, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- ÖZKIR, Yusuf, (Kasım 2011). “27 Mayıs’tan 27 Nisan’a Asker-Gazete/ci İlişkisi” *İş Ahlakı Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, s. 91-114.
- ÖZTÜRK, Osman Metin, (2006). *Ordu ve Politika*, Ankara, Fark Yayınları.
- PARENTI, Michael, (1997). *Kirli Gerçekler*, Çev. Ali Tartanoğlu, Ankara, İmge Kitabevi.
- POSTMAN, Neil ve POWERS, Steve; (1996). *Televizyon Haberlerini İzlemek*, çev. Aslı Tunç, İstanbul, Kavram Yayınları.
- POYRAZ, Bedriye; (2002). *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik*, Ankara, Ütopya Yayınları.
- REILLY, Benjamin, (2006). “Political Engineering and Party Politics in Conflict-Prone Societies”, *Democratization*, Volume 13, Number 5, pp.811–827.
- REILLY, Benjamin, (2007). “Political Engineering in the Asia-Pacific”, *Journal of Democracy*, Volume 18, Number 1, pp. 58-72.
- REYİZOĞLU, Kurthan, (2003). *Medyada Etikçiler Tetikçiler*, İstanbul, Basın Birliği Derneği Yayınları.
- SATICI, Emre, “TAR905-Türk Demokrasi Tarihi I”, *Batı Dilleri ve Edebiyatı Programı-İngiliz Dili ve Edebiyatı Programı*, <http://web.beun.edu.tr/dersnotlariarsi/vi/fenedebiyatdersleri/yeni/Tarih-BolumuDersNotlari/ yrd-doc-dr-emresatici/TAR905-Turk-Demokrasi-Tarihi-I/Turk-Demokrasi-TarihiI.pdf>, s.1-20, (Erişim tarihi: 05.07.2013).

SCHNEIDER, Wolf, RAUE, Paul-Josef, (2000). *Gazetecinin El Kitabı*, çev. Işık Aygün, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı.

SHOEMAKER, Pamela, REESE, Setphen, (1997). *İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi: Medya, Kültür, Siyaset*, Der. Süleyman İrvin, Ankara, Bilim Sanat Yayınları.

SİMAVİ, E. (19 Nisan 1988).“Sayın Başbakan” (Başbakan Turgut Özal’a hitaben sürmanşetten yayınlanan Mektup), *Hürriyet Gazetesi*.

SKOCPOL, Theda, (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, çev. S. Erdem Türközü, Ankara, İmge Kitabevi.

SÖYLEMEZ, Alev, (1998). *Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği*, Ankara, Haberal Eğitim Vakfı.

TARAF Gazetesi,“ Cengiz Çandar röportaj: 28 Şubat darbesinde İsrail var”, 16 Nisan 2012. <http://www.taraf.com.tr/yazilar/neseduzel/cengiz-candar-28-subat-darbesinde-israil-var/2011/> (Erişim tarihi: 24.06.2014).

TAYYAR, Şamil, (2012). *Kıt'a Dur!* Timaş yayınları, İstanbul, 8. Baskı.

TBMM (2012a), “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, Dönem 24, S. Sayısı 376, Cilt 1, 2012, http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt_1.pdf, (Erişim tarihi: 20.07.2013).

TBMM, (2012b) “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe Ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim Ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu”, Dönem 24, S. Sayısı 376, Cilt 2, 2012b, http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss376_Cilt_2.pdf, (Erişim tarihi: 20.07.2013).

TBMM, “Darbeleri Araştırma Komisyonu Tutanakları”, (2012c). Komisyon (10/236), http://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/28_subat_alt_komisyonu/28_subat_alt_komisyonu/03.10.2012/Ertu%C4%9Fru1%20%C3%96zk%C3%B6k-03.10.2012.pdf (Erişim tarihi: 12.06.2014).

TBMM, “Darbeleri Araştırma Komisyonu Tutanakları”, (2012d). Komisyon (10/236), http://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/28_subat_alt_komisyonu/28_subat_alt_komisyonu/15.10.2012/Alaattin%20Kaya-15.10.2012.pdf (Erişim tarihi: 12.06.2014).

TBMM, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Veritabanı “1995 Yılı Seçim Sonuçları” http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1995, (Erişim tarihi: 24.12.2013).

TELLAN, Bülent, YAZICIOĞLU, Yıldız, YANARDAĞ, Volkan, (2000). *Türkiye’de Hükümet ve Medya İlişkileri Açısından Teşvik Politikası Uygulamaları* Siyasal İletişim: 1.Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri, Ankara, İletişim Dergisi Yayınları.

- TOCQUEVİLLE, Alexis de, (1995). *Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul, Kesit Yayıncılık.
- TOKGÖZ, Oya, (2000). *Temel Gazetecilik*, Ankara, İmge Kitabevi, 4. Baskı.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012, http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=152, (Erişim tarihi: 24.12.2013).
- Türk Dil Kurumu “İdeoloji”. www.tdk.gov.tr/index.php?option=TDK.GTS.529b99910d7fb0.77148958 (Erişim tarihi: 19.10.2013).
- UĞUR, Ufuk; (2006). *Türkiye’de Televizyon Haberlerinde Magazinleşme Olgusu* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- VAN DIJK, Teun A., (1999). *Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, Medya, İktidar, İdeoloji*, der. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınları.
- YAYLAGÜL, Levent, (2008). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Yeni Şafak Gazetesi, “İsmet Berkan röportajı: Medya olmasaydı 28 Şubat olmazdı” 16 Nisan 2012. <http://yenisafak.com.tr/roportaj/?i=378217> (Erişim tarihi: 15.06.2014).
- YETKİN, Murat, (26.02.2007). “10.Yılında 28 Şubat”, Radikal Gazetesi,
- YILDIRIM, Nezih, (2010). *Anılarla 28 Şubat*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım.
- YILDIRIM, Turan, (1998). *Demokrasi, Vatandaşlık Bilgisi*, Ed. Ayşe Tülin Yürük, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- YILDIZ, Nuran, (2010). *Türk Ordusunun Medya ve Siyasete Spin Etkisi: TANKLAR VE SÖZCÜKLER*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2. Basım.

Ek 1

TABLO 4: 28 ŞUBAT SÜRECİNDE GAZETE BAŞLIKLARININ ANALİZİ TABLOSU
18 ŞUBAT-10 MART 1997

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
18.02.1997	IŞIK SÖNDÜRENLERE GÖKÇEK DE KIZDI: EYLEMİN SORUMLULARI 68 KUŞAĞIDIR	ŞERİATÇI BASINA TAZMİNAT DAVASI	AYDINLIK EYLEMİNDE KARANLIK ÖLÜM	ALEVİLER'DEN KAZAN'A DESTEK
	GÖKÇEK: CHP darbe yaptırmak istiyor. Hukuk devletini yaptığı sokak eylemleriyle ortadan kaldırıyor. Eğer böyle bir eylemi biz yapsaydık görürlerdi o zaman nasıl ışık sönüyor. Ama biz kanun dışı eylemlere girişmeyiz. Zaten ışık söndürme eylemi de tutmuyor. Sadece CHP'liler katılıyor.	Şeriata karşı kadın yürüyüşünü düzenleyen kuruluşlar eyleme karşı kışkırtıcı yayında bulunan kışkırtıcı gazeteler hakkında dava açma kararı aldı.	Antalya'da "Bir dakika karanlık" eylemi sırasında gözaltına alınan emekli ziraat teknisyeni Celal Cankoru'nun, polis otosunda fenalaşıp hastanede ölmesi birçok kuşkuya yol açtı. Cankoru'nun eşi "Ona vurmayın, hasta" diye bağırmasına rağmen polislerin eşini copladığını iddia etti.	Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık eylemine yönelik olarak 'mum söndü' oynuyorlar ifadesi hakkında tepki toplayan Kazan'a Tunceli, Sivas, Hatay'dan gelen bir grup destek çıktı. Alevi oylarıyla iktidara gelenlerin bu durumu siyasete malzeme etmeye çalıştıkları vurgulandı.
18.02.1997	RP'Lİ GÜL: ABD TİPİ LAİKLİK İSTİYORUZ	ADALETE DEĞİL SİLAHLARA GÜVEN VAR	BATI'YA DERT OLDUK	TÜRKİYE SON KOZLARINI OYNUYOR
	Gül ABD gezisi öncesi açıklamasında "Amerikan tipi laiklik insanın ne kıyafetine ne düşüncesine yasaklama getiriyor. Biz de bunu arzu ediyoruz" dedi	Eski Adalet Bakanı Ali Yılmaz: "Güvenlik güçleri kişilerin canını, malını, namusunu korumada zafiyet gösteriyor. Polise ve adalete güven azaldıkça silahlanma artıyor." dedi.	İç sorunlar ve siyasi çekişmelerle boğuşan Türkiye, dışa yansıyan görüntüsü ile bir anda Batı'nın gündemine yerleşti. Daha önceleri Türkiye'yi kendine pek yaklaştırmak istemeyen ABD ve Avrupa şimdi "Aman yeni bir İran örneği yaşamayalım" telaşına kapıldı. Batı dünyası Türkiye'yi kaybetmemek için hangi adımları atması gerektiğini tartışıyor.	Türkiye AB'nin 1997 sonuna kadar açıklayacağı 2010 yılına kadar ki genişleme listesinde yer almak için tüm kozlarını oynuyor.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
19.02.1997	CANLI YAYINDA YALAN	ATATÜRK BÜSTÜNE BOYALI SALDIRI	ERBAKAN: KARGAŞA ÇIKARMAYACAGIZ	
	Medyayı yalan haber vermekle suçlayan Adalet Bakanı Kazan önceki gece Show TV'de milletin gözüne baka baka 3 büyük yalan söyledi. Mum söndü olayıyla ilgili Veziroğlu ve Aslan'ı arayıp onların bir alınganlığı olmadığını söyleyen Kazan, Veziroğlu ve Aslan tarafından yalanlandı.	Yozgat'ın Sarıkaya ilçesinde Belediye parkında bulunan Atatürk büstüne kimliği belirsiz kişiler tarafından boyalı saldırı yapıldı.	RP Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan, laikliğin din hürriyeti anlamına geldiğini belirterek, "Kendi inancımızı şiddet kullanarak kabul ettirmeye çalışmak, laikliğe aykisidir. Millet inancı ve başörtüsü ile uğraşmak yanlış ve gerici bir tutumdur... Laiklik adına din düşmanlığı yapılmayacaktır. Bunun aksine düşünenlerin devri bitmiştir"	
19.02.1997	TÜRKİYE LAİK KALMALI		TURKİYE'Yİ DEMİRLEYİN'	
	Refahiyol hükümetinin kurulmasından sonra Laikliğin altını çizmekten vazgeçen ABD Türkiye'deki son olaylardan sonra tutumunu değiştirdi. Albright NATO toplantısında Laikliğin önemini güçlendirerek tekrarladı.		ABD Dışişleri Bakanı Albright, AB Komisyonu'na "Laik Türkiye'yi Avrupa'ya iyi demirleyin" mesajını verdi. AB de, ABD'den Kıbrıs'ta çözüm için Ankara üzerinde etkinliğini kullanmasını istedi.	
20.02.1997	RP ŞİMDİ DE GATA'YA EL ATTI	DGM'YE SİYASİ BASKI VAR	CÜBBELİ YÜRÜYÜŞ	MESUT YILMAZ: İSLAMA SAYGI DUYULUR
	RP YAŞ kararları konusunda TSK'yle yaşadığı gerginlik henüz ortadan kalkmadan bu kez de GATA'dan atılan öğrenciler için getirdiği af önerisiyle yeni bir krizin işaretini verdi.	TBMM Susurluk araştırma komisyonu üyelerinden ANAP'lı Yaşar Topçu "İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesine siyasetin tepelerinden baskı var" dedi.	Adalet Bakanı toplumu tahrik edici davranışlarda bulunuyor, kamu vicdanını zedeliyor. Şeriat istekleri yükseliyor. Yargı çökertiliyor, savunma çökertiliyor, hukuk saf dışı birikiliyor. Bu ortamda hukukçulara, avukatlara ve barolara büyük görevler düşüyor. Hukukun güvencesi bizleriz."	Liderler gündemde yer alan konuları değerlendirdi. "M. Yılmaz: Laiklik dine baskı aracı değildir. Çiller: Laiklik siyasete alet edilmesin."

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
20.02.1997	ORDU'YA BM ÖVGÜSÜ		BAGHERİ: TÜRK HUKUMETİ KALMAM İÇİN YALVARDI"	KARARTMA EYLEMİ
	BM Genel sekreteri Kofi Annan dün ABD'de temaslarda bulunan Genelkurmay 2. başkanı Org. Çevik Bir'e "Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye'de demokrasiyi çok iyi dengelemektedir diyerek destek verdi.		Resepsiyona katılan bazı gazeteciler ile diplomatların, İran'a donup dönmeyeceği yolundaki sorularını yanıtlarken, "İran'a dönmem için beni Türk basını zorluyor" diyen Bagheri şunları söyledi: "Benim dönmemi Türk hükümeti istemiyor. Türk basını beni dönmem için zorluyor. Kalmam için Türk Hükümeti yalvardı. Simdi izin versinler gideyim."	Temiz toplum ve sürekli aydınlık için bir dakika karanlık eylemlerini provoke etmek isteyen yasa dışı sol örgütlerle bölücü örgüt PKK'nin cezaevi temsilcisi tarafından dışardaki militanlara gönderilen eylem planı ele geçirildi.
21.02.1997	İRAN KONUSUNDA ORDU-REFAH ÇELİŞKİSİ	REFAH-YOL TARTIŞILIYOR	CEVİK BİR: SİNCAN DEMOKRASİYE BALANSTİ	EYLEMİN TADI KAÇTI
	Devlet Bakanı Abdullah Gül Türkiye'nin İran'la ticari ilişkilerini geliştirmesinden yana tavır koydu. Genelkurmay 2. başkanı Çevik Bir ise İran'ın topraklarında PKK'yi desteklediğini ve Türkiye'ye fundamentalist ihraç ettiğini belirtti.	DYP Genel Başkanı, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'in RP desteğiyle yüce divandan kurtulmasından sonra "Refah-Yol devam edecek mi" bitecek mi tartışmaları alevlendi.	ABD'de temaslarda bulunan Türk heyetinde yer alan Orgeneral Çevik Bir, Sincan'da yankılanan tank seslerini "demokrasiye balans ayarı yaptık" şeklinde tanımladı.	Susurluk'un aydınlatılması için başlatılan 1dk. Aydınlık eylemi amacından sapıyor. Halkın demokratik tepkisi illegal gövde gösterilerine paravan yapılmak isteniyor.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
22.02.1997	DİNCİ KADRO MUHTIRASI	ŞERİATÇILAR AVUKATLARA SALDIRDI		DEMİREL: DARBE NEYİ HALLEDECEK?
	Sincan'daki Kudüs gecesinden 4 gün sonra İçişleri Bakanlığına bir yazı gönderen Demirel, belediyelerdeki kökten dinci kadrolaşmanın derhal incelemesini istedi.	Sivas katliamı davasında sanıklar yine olay çıkardı. Önceki oturumda ölenlerin yakınlarına küfreden sanıklar, dünkü oturumda da şeriatçı basınla ağzıyla müdahil avukatlara küfretti.		Darbenin telaffuzun bile tasvip etmeyen Demirel "darbe neyi halledecek, hür ve serbest olmaya alışacaksınız" dedi.
23.02.1997	AYDINLIK EYLEMİNE PKK BENZETMESİ	ERBAKAN ŞERİATI SAVUNDU	YOLU TIKAMAM	YILMAZ BASKIYA GÜVENİYOR
	Erbakan, son günlerde tırmanışa geçen toplumsal muhalefetin dış kaynaklı olduğunu öne sürdü. Daha önce bu konuda "fesat, haset, parazit" değerlendirmeleri yapan Erbakan eleştiri dozunu artırarak muhalif eylemler konusunda 'iç bağlantılı dış mihrakların PKK tahriki benzeri çalışmaları nitelemesini yaptı.	Başbakan Necmettin Erbakan şeriatın İslami kurallar bütünü olduğunu söylerken Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit'in de kendileriyle aynı görüşte olduğunu savunurken " üç beş gazetenin yazdıkları ya da bir kısım azınlığın yaptıkları, tepkileri toplumu bağlamaz" dedi.	ANAP Lideri Mesut Yılmaz, RP'si bir hükümet için çağrıda bulunarak, böyle bir hükümete ön şartsız katkı yapmaya hazır olduklarını açıkladı.	Mesut Yılmaz'ın danışmanı İğdir milletvekili Adil Aşırım hükümetin meclis dışı güçlerin baskısıyla demokratik yollardan yıkılacağını savundu.
24.02.1997	SOKAKTA HİDDET VAR	ABD REFAH'A DESTEK VERMEDİ	YETKİM OLSA SEÇİME GÖTÜRÜRÜM	REFAHYOL'DA GÜÇ BİRLİĞİ
	Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel; "sokakta, bu hükümet olmasın, kim olursa olsun deniyorsa, darbe tartışılıyorsa bu bir hiddetin eseridir" dedi.	Refah-yol'un Türk Amerikan ilişkilerini yumuşatmak, örtülü silah ambargosunu sona erdirmek ve hükümete destek sağlamak amaçlı Washington çıkarması sonuç alamadan noktalandı.	Cumhurbaşkanı Demirel: "Varlığını cumhuriyete borçlu olan hür medyaya, hür yargıya, siyasetçiye sesleniyorum gelin Anayasa'nın tarif ettiği Türkiye Cumhuriyeti'ne, Türk demokrasisine sahip cimmin."	Kapusuz: Yılmaz yıkımcı. Akşener: ANAP'ın milliyetçiliği gitti solu kaldı.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
25.02.1997		ÇEVİK BİR'E DESTEK	'İRTİCA PKK'DAN TEHLİKELİ'	YILMAZ: TANKİ GÖREMEYE-CEK KADAR KÖRLER
		Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Çevik Bir'in "Atatürk devrimler, laiklik ve demokrasi konusunda ödün vermeyecekleri yönündeki uyarısını Refah-Yol'un ortağı DYP destekledi. YDP lideri Hasan Celal Güzel ise Bir'in açıklamalarına sert tepki göstererek Türkiye'de son aylarda demokratik rejimin yerini militarist antidemokratik rejimin aldığını belirtti.	MGK'nin Cuma günü toplantısı son aylardaki en önemli toplantı niteliği taşıyor. Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya'nın önerisi MGK gündeminin baş maddelerinden biri olarak müzakere edilecek: "Aşırı dinci akimlerin devletin geleceğini tehlikeye düşürmemesi için hükûmete tavsiye kararı alınmalı"	ANAP lideri rejimin tehlikede olduğunu söyledi. "Sorunların çözümü meclis dışında bazı kurumlarda aranıyorsa rejim tehlikededir. Askeri darbe ise çare değil"
26.02.1997	RAHAT BATMASIN	ERBAKAN TEHDİT EDİYOR.	1 DAKİKA EYLEMİ ABD'YE DE SICRADI	LAİKLİK VE DEMOKRASİ DAVETİ
	Laikliği ve demokrasiyi asıl kendilerinin savunduğunu söyleyen Erbakan gerici akımlara karşı sürdürülen muhalefeti bölücülükle suçladı. "oturun oturduğunuz yerde size rahat batmasın. Laiklik davranış biçimidir. Bunun için dinin yerine laiklik konulamaz"	RP lideri partisinin grup toplantısında konuştu. Laik cumhuriyet isteyenleri din düşmanlığı yapmakla suçlayan Erbakan: "Din düşmanları bir tarafta inanca saygı duyanlar bir tarafta. Oturun oturduğunuz yerde rahatlık batmasın, laiklik elinizde kalır." dedi.	Amerika Atatürk Derneği'nce (ASA) düzenlenen eylem, 2 Mart 14.00'de (TSİ 21.00), Beyaz Saray önündeki Lafayette Park'ta gerçekleştirilecek. Başkan Hüdayı Yavalar, Türkiye'ye şeriat düzeninin gelmesine ve ülkenin ortaçağ karanlığına gömülmesine izin vermeyeceklerini söyledi.	RP Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan, "Ben, laikliği ve demokrasiyi savunuyorum, böyle düşünmeyenleri, laiklik ve demokrasiye davet ediyorum. Ve de kendilerine sesleniyorum: Oturun oturduğunuz yerde, rahatlık size batmasın." dedi.
26.02.1997			SİVİL DAYANIŞMA	ÇELİK: GEREKEN DERS ALINDI
			Büyük sivil toplum örgütleri Türk - İş, DİSK ve TESK demokratik ve laik bir rejim için bir araya geldi. Temsilciler Cumhurbaşkanı Demirel, TBMM Başkanı Kalemli ve Başbakan Yardımcısı Çiller'le görüşerek "Laiklik ve demokrasi sahipsiz değil"	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik, hükûmetin, "son zamanlarda ülkede olup bitenlerden gereken dersi çıkaracağını" söyledi. Rejim bunalımı oluşturarak hükûmeti

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
27.02.1997	ERBAKAN'A MEKTUP	FAŞİST SALDIRIYA PROTESTO	İŞTE İRTİCA RAPORU	MGK'NİN GÜNDEMİ RUTİN
	Cumhurbaşkanı Demirel Erbakan'a mektup yazarak rejim konusundaki endişelerini dile getirdi. "laik demokratik cumhuriyet hedeflerinden saptığımız yolunda yaygın kanılar var" diyen Demirel, mektubun bir kopyasını da Orgeneral Hakkı Karadayı'ya yolladı.	İstanbul Üniversitesinde 23 kişinin yaralandığı saldırının ardından faşist saldırıları kınamak için İletişim Fakültesi önünde toplanan 2 bin öğrenci slogan ve pankartlarla merkez kampüse doğru yürüyüşe geçti.	Milliyet, yarın yapılacak Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı'nda ele alınacak raporu ele geçirdi	DYP Kilis Milletvekili ve eski Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş, MGK'nin yarın ki gündeminde olağanüstü bir gündem olmadığını söyledi. MGK'nin rutin toplantılarından birini yapacağını söyleyen Güreş, şöyle konuştu: "MGK'nin çalışma sistemi hakkında bilgi sahibi olmayanlar, bu toplantıyı olağanüstü gibi gösteriyorlar."
27.02.1997	SESLERİ KESMEYE ÇALIŞIRSANIZ VAHŞET GÖRÜSÜNÜZ	POLİS SALDIRGANLARA GÖZ YUMUYOR	YETERKİ DARBE OLMASIN	PROVAKATÖRLER İŞ BAŞINDA
	Tayyip Erdoğan: 27 Mart 1994 yerel seçimleri öncesi "Biz sessiz yağınların sesi, kimsesizlerin kimi olarak geleceğiz, demiştik. O şekilde geldik. Bu ülkede sesi kısılmak istenenler var. Eğer sesler dayatma mantığıyla esilmeye çalışılırsa, bazı yabancı ülkelerde gördüğümüz vahşet Türkiye'de de görülebilir"	Demokratik kitle örgütleri ve siyasal partiler polisin olay sırasındaki tavrına tepki gösterdi. İstanbul Üniversitesindeki sol görüşlü öğrencilere yönelik satırlı, sopalı faşist saldırıya tekiler sürüyor.	ANAP Lideri Mesut Yılmaz, darbenin önlenmesi geniş tabanlı bir uzlaşma hükümeti carisi yaptı. "Bütün kavgaları ve anlaşmazlıkları askıya alıp, darbe olmaması için işbirliği arıyorum. Çağrıya cevap gelmezse, olacıklardan ANAP sorumlu tutulamaz"	İstanbul Üniversitesinin çeşitli fakültelerinde meydana gelen olaylardan sonra dün de değişik üniversitelerden toplanan sol görüşlü öğrenciler üniversite kampüsünde gösteri yaptılar.
27.02.1997	SENDİKACILAR ENDİŞELİ	DARBEME ÖNLEM ÇAĞRISI		
	RP'nin laiklik karşıtı çıkışlarından rahatsız olan sendika temsilcileri Demirel ve yardımcısı Çiller'i ziyaret ederek sıkıntılarını dile getirdi. Sendikacılar Çiller'e RP'ye tavır koy yoksa darbe olur uyarısında bulundu.	Mesut Yılmaz rejimin uçurumun kenarında olduğunu belirtti. Yaptığı konuşmada parlamento kulislerinde dile getirilen 'darbe' imalarını güçlü bir olasılık olarak seslendirdi. Siyasi tıkanıklık ve rejimin tehlikede olduğunu ve bunun sorumlusunun da Refah-Yol iktidarı olduğunu söyledi.		

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
28.02.1997	KRİTİK MGK BUGÜN	ŞERİATÇILAR YİNE OLAY ÇIKARDI	EN UZUN GÜN	MGK TELKİNDE BULUNAMAZ
	Milli güvenlik kurulu en kritik toplantısını bugün yapıyor. Kurul üyesi kuvvet komutanlarının tümü, laiklik konusunda konuşmak için söz istedi.	İBDA/C davasının duruşmasında sanıklar mahkeme heyetine ve gazetecilere saldırdı. Kararın okunması sırasında "Allahsızlar, hepinizi geberteceğiz" diye bağırarak mahkeme heyeti ve basın mensuplarına saldıran sanıklar jandarma ve polisler tarafından engellendi.	MGK bugün yapacağı "tarihi toplantıda" radikal dinci akimlerin rejime tesirlerinin önlenmesi için hükûmetin gerekli önlemleri almasını isteyecek. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın isteği doğrultusunda, "Türkiye'deki radikal dinci akimlerin rejime tesirleri" MİT Müsteşarlığı'nın hazırladığı rapor ele alınacak.	Siyasette bütün gözler yarın yapılacak Milli Güvenlik Kurulu toplantısına çevrilirken, ANAP genel sekreteri Yasar Okuyan, 'MGK Meclis'e ya da siyasi partilere telkinde bulunamaz' dedi.
28.02.1997	DEMİREL'İN ERBAKAN'A YAZDIĞI MEKTUP ANKARA'DA BOMBA GİBİ PATLADI. HÜRRİYET DÜN MEKTUBU ELE GEÇİRDİ.	ŞERİATIN PANZEHİRİ ÖRGÜTLENME	BAYAZİT: ERBAKAN LAİKLİĞE BİÇAK CEKTİ	CHP'DEN DARBE YAKLAŞIMI
	Mektuptan: Devletin nitelikleri ve devletin temel yapısına yönelmiş tehdit ve tehlikeler toplumda ve devletin kurumlarında rahatsızlık yaratmaktadır. Köktenci cereyanlara karşı fevkalade hassasiyet vardır. Dikkatinize sunuyorum: laik düzeni korumak için kanunlar aynen uygulanmalıdır.	DİSK genel başkanı Budak merkez sağ ve sol partilerin siyasi partiler yarasını, seçim yarasını demokratikleştirip üzerinde anlaşabilecekleri bir seçim tarihi belirlemeleri gerektiğini söyledi.	MGK eski Genel Sekreteri emekli Orgeneral Doğan Bayazıt, Refahyol hükûmetinin uygulamalarıyla ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, "layık olmayan kişilerin birtakım görevlere gelmesinin Türkiye açısından iyi olmadığını" ifade etti.	CHP Başkan Yardımcısı Ali Topuz MGK toplantısında Erbakan'ın askerlerden zılgıt yiyeceğini öne sürdü. "rejim sorunu normal yollardan tedavi edilmezse birileri gelip Çiller ve Erbakan'ı operasyona tabi tutacak.
28.02.1997	TARİHİ MGK TOPLANTISI			
	RP ile ordu ve sivil toplum arasındaki yüksek tansiyon bugünkü MGK toplantısına tarihi bir nitelik kazandı. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının tümü alışılmışın dışında laiklik üzerine birer konuşma yapacak.			

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
01.03.1997	REKOR MGK'DE TARİHİ KARAR: NE DARBE, NE ŞERİAT.	MUHTIRA GİBİ TAVSİYE	HERSEY KONUSULDU	MGK'DA YOĞUN GÜNDEM
	Cumhuriyet tarihinin en kritik MGK toplantısından "Atatürk ilke ve devrimlerinden ödün verilemez kararı çıktı. RP'nin laiklik karşıtı uygulamaları sert bir dille eleştirilip endişeler dile getirildi.	Cumhurbaşkanı ve kurulun asker üyelerinin, devletteki şeriatçı kadrolaşma ve girişimlerden rahatsızlık duydukları, Başbakanlıkta cuma namazı kıldıktan sonra MGK'ye giden Erbakan'ın Türkiye'de faşist laik düzen var diyerek özetlediği yaklaşımlarına tepki gösterdikleri bildirildi.	Radikal dinci faaliyetlere ilişkin MİT raporunun ele al indiği tarihi MGK toplantısı dün yapıldı. MGK toplantısı ali silmişin dışında, kalabalık basın grubu tarafından izlendi. Televizyonların canlı yayın araçları Köşk'ün 1 Notlu protokol kapısında yer aldı. Medyanın yoğun ilgisi üzerine MGK toplantılarında daha önce yaklaşık bir dakika olan görüntü alma suresi ilk kez beş dakikaya çıkarıldı.	Üst düzey askerlerin de katıldığı dünkü MGK toplantısı 9 saat sürdü. Toplantıda laiklik vurgusu yapıldı.
01.03.1997		ÜNİVERSİTEDEN DEMOKRASİ UYARISI.	ANKARA TAHRAN'A SERT MESAJ VERDİ	BAŞBAKAN ULUSA SESLENDİ
		Öğretim üyeleri laiklik, demokrasi ve özerklik için 3 Mart'ta Anıtkabirde buluşacak. Öğretim elemanları laik ve demokratik Türkiye'nin ödünsüz savunucuları olarak demokratikleşme yolunda atılacak her adımın yanında olacaklarını açıkladılar.	Türkiye'deki laik sisteme ve Genelkurmay ikinci Başkanı Org. Çevik Bir'e yönelik sözleri nedeniyle Dışişleri Bakanlığı tarafından "istenmeyen kişi" ilan edilen İran'ın Erzurum Başkonsolosu Said Zare, "Sözlerim hem yanlış tercüme edildi, hem de çarpıtıldı" dedi. Zare, "İran ile Türkiye arasındaki ilişkilere zarar vermek amacıyla bazı medya kuruluşlarından yararlan ildiğini" da öne sürdü.	Başbakan Necmettin Erbakan dün gece "İcraatın içinden Programı'nda hükümetin icraatlarını anlattı. Erbakan, "Hükümet halkımıza hizmet için kurulmuştur. Bugüne kadarki çalışmalarıyla ilk defa denk bütçe yapmayı başardı. Köylümüzün esnafımızın, memurumuzun, işçimizin, emeklilerimizin, yoksullarımız ve özürlülerimizin refah seviyesini yükseltmek için büyük hamle ve atılımları başardı. " şeklinde konuştu.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
02.03.1997	YILMAZ: KARAR HÜKÜMET İÇİN SUÇ DUYURUSUDUR	ERBAKA'IN MGK TAKIYYESİ	12 MART'CI BATUR: İNİSİYATİF ASKERDE	MGK'DE SİVİL ASKER UZLAŞMASI
	Yılmaz: "Ortada eylem vardır. Buna kalkışanlar ve göz yumanlar vardır. MGK hükümetin faili olduğu suçları tespit etmiştir. En önemli sözcük yaptırım ve talihsiz bir ifadedir."	RP'lilere göre bildiriyle bölücülük faaliyetlerine son verilmek isteniyor. "toplantıda tam bir görüş birliği vardı, bildiri mükemmel" diyen Erbakan MGK toplantısında Laik- Anti-laik ayrımıyla yapılan bölücülük faaliyetlerine son verilmesi gerektiği üzerinde durulduğunu" söyledi.	12 Mart Muhtırasını veren komutanlardan, dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı emekli Orgeneral Muhsin Batur, MGK toplantısını değerlendirirken "inisiyatifin askerlerde olduğu belli. Hükümet bunu kabul etmiş görünüyor. Kabul edilmese bildiri yayınlanmazdı" dedi.	DYP'liler önceki gün tarihinin en uzun güncel toplantısını yapan MGK'nin iktidar ortakları ile askeri uzlaştırdığı kanaatindedir. MGK'nin anayasal çerçevede Refah-Yol hükümetinin değerlendirmesini yaptığını kaydeden DYP'li yöneticiler askerin RP'yi sert bir dille uyardığını öne sürüyorlar.
02.03.1997	MGK DÜNYA BASININDA: ASKERLER KULAK ÇEKTİ		MGK-REFAH PROTOKOLÜ (Komutanlar Erbakan'ı Başbakan'a Şikâyet Etti)	ERBAKAN'DAN PARTİSİNE KESİN TALİMAT: " SUNİ GERGİNLİKLER ORTADAN KALDIRILACAK TANSİYON DÜŞÜRÜLECEKTİR.'
	Tarihi MGK toplantısı dünya basınında da yankılandı. Komutanların laikliğe ilişkin uyarılarına geniş yer veren dünya basınında "askerler başbakan Erbakan'ın kulağını iyice çekti. Refah-yol hükümetine son uyarı "yorumları yapıldı.		Tarihi MGK'da bazı komutanlar, laiklik konusunda RP Genel Başkanı Erbakan'ı, Başbakan'a olarak yine Erbakan'a şikâyet etti. Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan'ı savunmak isteyen Çiller'i susturdu.	MGK toplantısında kurul üyelerinin bütün konularda tam mutabakata vardıklarını söyleyen Erbakan gerekenin yapılacağını, muhalefet partileriyle işbirliğine gidileceğini açıkladı.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
02.03.1997	ASKERİN 20 ŞARTI			DOĞAN GÜREŞ'TEN ZİRVE TEKLİFİ
	Erbakan; MGK toplantısından çıkan 20 maddelik listeyi sert bularak yumuşatmak istedi.			Eski Genelkurmay Başkanı ve DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş, Meclis'te grubu bulunan siyasi parti liderlerine çağrıda bulunarak zirve önerisinde bulundu. Güreş, Kanal 6 Televizyonu'nda yayınlanan Ceviz Kabuğu programında bir soru üzerine, "Darbe hiçbir kanunda yoktur. Hiçbir şekilde yasal değildir. TSK'ya böyle bir görev yüklemek doğru değildir." diye konuştu.
03.03.1997	HOCA DİRENİYOR	ŞERİATÇI EĞİTİM DORUKTA	KILIÇ'TAN MEKİK DİPLOMASISI	BASIN YİNE ABARTIYOR
	Erbakan'ın 20 maddeden oluşan listenin bazılarının umursatılması istemli ısrarı devam ediyor.	MGK uyarısına kadar geline süreçte kökten dinci eğitim Cumhuriyet tarihinin rekoruna ulaştı. Resmi kuran kursu sayısı 3bin 600 şubesiyle birlikte 8bin 50'ye ulaşırken bu kurslarda öğrenim gören öğrenci sayısının 2 milyona ulaştığı belirtiliyor. Kuran kurslarının zorunlu eğitim kapsamına alınması için kökten dinci çevrelerce büyük baskı kuruldu.	MGK Genel Sekreteri Kilci, Başbakan Erbakan ve yardımcısı Çiller'le MGK bildirgesini değerlendirecek. Komutanların laiklik karşıtı irticai akımlardan rahatsız olduğunu kaydeden askeri kaynaklar, "Artık strateji değişti. Komutanlar bundan böyle muhtıra şeklinde mektup vermeyecekler. MGK bildireleriyle muhtıra çalıştırılacak"	MGK'nin çalışmalarıyla ilgili basında çıkan haberlerin doğru olmadığını savunan Erbakan, RP'nin Türkiye'deki demokrasi, huzur ve barışın teminatı olduğuna dikkati çekti. Erbakan: "MGK'nin bu olağan çalışmasından özel bir takım maksatlar çıkarmak isteyenlerin umutları boşa çıkmıştır."

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
03.03.1997	YA UY YA DA ÇEKİL	ERBAKAN MGK'YE MEYDAN OKUDU	İMZA GERİLİMİ	HER HÜKÜMETE TAVSİYE VERİLİR
	DSP Lideri Ecevit ve CHP Lideri Baykal dün başbakan Erbakan'a ya laik devleti içinize sindirin ya da çekilin dedi	İstifa etmem diyen Başbakan MGK'nin hükümete hiçbir konuda dayatmada bulunamayacağını belirterek darbe söylemlerinin gündemden düştüğünü söyledi.	MGK'nın tavsiye paketini beğenmeyip "imzalamıyorum" mesajı veren Erbakan, liderle turuna çıkıyor. Muhalefet ise istifa istiyor.	Refah-Yol hükümetine verilen tavsiyelerin ilk olmadığı yeni kurulan her hükümete MGK Siyaseti Belgesi yoluyla benzeri tavsiyelerin veya "ayarların" yapıldığı bildirildi.
04.03.1997	ERBAKA: "MGK YASA DAYATAMAZ"		GÜREŞ: UYMAZLARSA BOZULUR	DARBECİ SENDİKACIYA SENDİKACI TEPKİSİ
	Erbakan dün MGK'ye karşı sertleşerek "yasaları TBMM yapar; MGK şu yasaları yapın şeklinde ne meclise ne hükümete dayatmada bulunamaz" dedi		MGK sonrasında Başbakan Yardımcısı ve DYP Lideri Tansu Çiller'le görüşerek, tavsiyelerini ileten Doğan Güreş, "MGK kararları, tavsiye değil, hükümete bildirimdir. Anayasa'ya göre de hükümet bu bildirim öncelikle dikkate almak zorundadır" dedi.	TÜRKİŞ Genel Sek Denizer'in "Darbe gerekiyorsa destekleriz." beyanını sendikacılar tarafından talihsiz ve bir sendikacıya yakışmayan bir açıklama olarak değerlendirildi. Hava-İş Sendikası Bşk. Atila Ayçin, açıklamanın işçi sınıfını ve TÜRKİŞ'i bağlamayacağını ve Denizer'in görüşlerine katılmalarının mümkün olmadığını söyledi.
04.03.1997	HÜKÜMETİ BOZALIM		DYP: ÇEKİLİRİZ	
	DYP'li milletvekilleri ülkenin çok daha kötü şartlara sürüklenmesinden çekindiklerini belirttiler.		Çiller, Erbakan'a şart koştu: "MGK kararlarına uy"	

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
05.03.1997	6 MİLYON İMZA	MGK ANAYASA'YI ZORLUYOR	ÇİLLER 'DEVAM' DEDİ. MUHALEFET GENSORUDA BİRLEŞTİ.	ÇİLLER'DEN İLGİNÇ MESAJ
	30 milyonluk kitleyi temsil eden 6 milyon üyeli; Türkiye'nin en büyük 3 esnaf ve işçi konfederasyonu MGK kararlarına tam destek verdi	ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz bildirisinin tam anlamıyla bir muhtıra olduğunu söyledi. Yılmaz "MGK'nin anayasada tarifi bellidir. Kendilerini Bakanlar Kuruluna eşit göremezler" dedi.	Milli Güvenlik Kurulu'nun, "yaptırım" tehditli bildirisi nedeniyle zor günler geçiren Refahiyol hükûmeti, TBMM'deki gensoru sınavında terledi. Refahiyol'da uzlaşma arayışı var. Erbakan imza krizinin biteceğini söyledi. ANAP da frene basıyor.	Hükümete devam mesajını tekrarlayan Çiller "Bizans oyunlarına gelmeyiz" diye konuştu. DYPL'i milletvekilleri de 'üç-beş kişi istiyor diye hükümet düşmez" görüşünde.
05.03.1997		HÜKUMET DAYAK YEDİ	BAYKAL: HUKUMET TOKAT YEMİS KAYMAKAM GİBİ	
		Deniz Baykal partisinin grup toplantısında "hükümet kendi dışında bir siyasal yönlendirmeyi kabul etmek durumunda kaldı. Ortada darbeyi yenmiş bir hükümet vardır. Bu hükümet tokat yemiş kaymakam gibi tokat yiyen kaymakam bulunduğu yerde kaymakamlık yapamaz"	Yaşananların sürpriz olmadığını belirten CHP Lideri, "Hükümet, kendi dışındaki bir siyasal yönlendirmeyi hazmetme, kabul etme durumunda kaldı" dedi.	
05.03.1997		ŞERİAT PROPAGANDASI CEZASIZ		
		DGM savcısı Yüksel yasal boşluk nedeniyle rejim karşıtı konuşmaların arttığını söyledi. Yüksel: "şeriatçılara karşı elimizde şu anda 312/2. madde var onu da almaya çalışıyorlar. Alırlarsa silahlı çete haline gelmeyen dinci örgütler hakkında soruşturma yapamayacağız"		

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
06.03.1997	ORDU GÖREVİNİ YAPIYOR	ŞERİAT İRTİCADIR	HOCA İMZALADI	
	Anayasa Mahkemesi başkanı Yekta Güngör Özden İstanbul Üniversitesi'nin "hukuk devleti günü" töreninde yaptığı konuşmada "silahlı kuvvetler olağan görev sınırları içinde" diyerek MGK bildirisinin yerindeliğini anlattı.	Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden TSK'nin görev sınırlarını aşmadığını söyledi. Şeriatı getirmeye yönelik çalışmalar irticai faaliyetlerdir. Bu yüzden TSK tam olarak görev alanının içindedir.	MGK kararlarına beş gündür direnen Başbakan Erbakan gerilimi bitirdi ve kararlara imza attı.	
06.03.1997				MUHTIRA GİBİ
				ANAP grubu ve MKYK üyelerinin 6 saat süren toplantısında; MGK'nın 28 Şubatta yaptığı toplantısından çıkan sonuç "Muhtıra" olarak değerlendirildi.
07.03.1997	YENİ KRİZ KAPIDA	İKİYÜZLÜ SİYASET		ÖZAL, DEMİREL'İ SUÇLADI
	Hükümetin örneğine rastlanmamış bir kararla MGK kararlarını TBMM'ye taşıma girişimi yeni bir krizin sinyalini verdi.	Seçimlerden önce "RP'ye karşı laikliğin güvencesi benim diyen Çiller soruşturmalardan sonra kurtulabilmek için RP ile koalisyon yapmaktan çekinmedi.		MGK Kararların Y. Bozkurt Özal krizin sebebi olarak Demirel'i gösterdi. Özal; askerlerin Demirel'in oyununa geldiğini iddia ederek MGK kararlarının zorla imzalatılmasıyla dünya kamuoyunda Türkiye'nin küçük düşürüldüğünü savundu.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
07.03.1997		REFAH-YOL MECLİSİ KULLANIYOR		
		MGK kararlarının TBMM'de görüşmeye sunulması tartışmaları üzerine CHP lideri Baykal hükümetin tutumunun anayasal laubalilik olduğunu vurgulayarak "Hükümet Meclisin arkasına saklanmasın" dedi.		
08.03.1997	KARARLARI UYGULAYIN	HÜKÜMET YOKUŞA SÜRÜYOR	YENİ İMAM DA SİYASİ	ERBAKAN: DEMOKRATLAR GÖREV BAŞINDA
	MGK'nın anayasal bir kuruluş olduğunu hatırlatan Demirel bu kurulda alınan kararlara uyulmaması halinde devletin yürümeyeceğini, uygulamayanların da sorumluluk altında olacağını söyledi.	RP MGK kararlarının tamamını değil istediklerimizi uygulayacağız mesajı vererek savunma yapmaya başladı.	RP Genel Merkezi yanındaki Hamidiye Camii imamı Ali Küçükeli hakkında DGM Savcılığı'nın soruşturma başlatıldı, çünkü Cuma vaazını RP Rize Milletvekili Şevki Yılmaz'ın danışmanı olan Selim Cerrah verdi. Vaazında şunları söyledi: "Herkes kafasına göre bir tahrik yapıyor. 'Din sudur' diye. İslam Allah'ın kanunlarıdır. Darbeci pasalar da fetva veriyor, ötekiler de fetva veriyor."	Emir değil: hükümet MGK kararlarını emir telakki etmez. Kararların demokrasiye aykırı olmayanlarını uygulayacağız. Muhtıra yok: Kararlar Bakanlar Kurulunda görüşülecek. Muhtıra yok darbe yok. Asker sivile tabidir.
08.03.1997	ERBAKAN'A GÖRE KARADAYI BASINA ŞAKA YAPMIŞ			
	Erbakan, Karadayı'nın "Türk basınıyla iftihar ediyorum" sözlerinin şaka olduğunu ve bu sözlerin taşlama amaçlı söylendiğini iddia etti. Erbakan ayrıca basının Ordu'ya atfederek bir sürü yalan ortaya attığını savundu.			

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
09.03.1997	EĞİTİME MGK İLKELERİ	RP DYP'Yİ DE UYARDI	DEMOKRASİ MESAJI: ORDUDAN KARARLILIK MESAJI	SENDİKACILARA DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ
	Erbakan'ın imzaladığı MGK'nın 18 kararlarından eğitimle ilgili üç maddesinde MEB'in durumu eleştirilerek "yetkileri etkisiz hale getirilmiştir deniliyor." Kuran kurslarının denetlenmesi, 8 yıllık temel eğitim ve Tevhid-i Tedrisat kanununun uygulanması başlıkları altında toplanan bu maddelerde açıkça İmam Hatip liselerinden bahsedilmiyor. Ancak dünyanın hiçbir demokrasisi kendi rejimine düşman yetiştiren bir sistemi uygulamaz" sözleri dikkat çekiciydi.	RP iktidar ortağını "uygun bulunmayan MGK kararları dikkate alınmaz" diyerek uyardı	Genelkurmay Başkanlığı, TSK'nin siyasi polemiklere konu edilmesini üzüntü verici bulurken, Türkiye'nin "Çağdaş medeniyet yolunda azimle ilerlemesine hiç kimsenin engel olamayacağını bildirdi. Açıklama, Refahyol Hükümeti'ne yeni bir uyarı olarak yorumlandı.	İşçi sendikaları ve konfederasyonlar derneği demokrasi sınavında sınıfta kaldı. Son bir ay içindeki söylemleriyle darbe yanlısı bir tutum izlediler. Söz konusu sendikacılar sık sık askeri yetkililerle bir araya gelmekten ve askeri darbeye zemin hazırlayacak beyanatlar vermekten çekinmediler.
09.03.1997		ORDU ELEŞTİRİLERDEN RAHATSIZ	AŞIK'TAN DARBE TAKVİMİ	RP'YE VURMA REÇETESİ
		MGK Kararlarından sonra ordu ve TSK'nın hedef haline getirilmesi üzerine Genelkurmay sert bir açıklama yaptı. "Çağdaş uygarlık yolunda yürümeye kimse mani olamaz."	ANAP'ın İstanbul'daki Merkez Karar ve Yönetim Kurulu toplanışının başına kapalı bölümünde konuşan Trabzon Milletvekili Eyüp Aşık'ın "Mayıs ayında darbe olabilir. Bu yönde duyularım var. Durum kritik" dediği öğrenildi.	Yılmaz ve parti yöneticilerine RP ile nasıl mücadele edilmesi gerektiğini öngören rapor sunuldu. Raporla RP'nin kendisini merkez sağın varisi olarak görmek istediği savunulurken, RP'nin tarikatların desteğini alma girişiminin önlenmesi istendi.

Tarih	HÜRRİYET	CUMHURİYET	MİLLİYET	ZAMAN
10.03.1997	ASKERİ KIZDIRAN SİYASETÇİ ŞİİRİ	ORDU'YU ZORLAMAYIN	REFAHYOL'UN UNUTTUGU GÜNDEM	HÜKUMET DİMDİK AYAKTA
	RP'li TBMM başkan Vekili Yasin Hatipoğlu'nun Türk ordusunun iki üst komutanını ağır dille eleştiren şiir yazması, ordu ve RP tartışmasını yeniden alevlendirirken ordu hükümet ilişkilerini de gerginleştirdi.	Cumhurbaşkanı Demirel orduya yapılan eleştirilere sert tepki göstererek : "TSK'yi kendini savunma mecburiyetinde bırakmayın" dedi.	Türkiye, MGK kararları ve darbe söylentileriyle çalkalanırken, hükûmet; basta Susurluk olay ile "iç politikayı", AB ve Kıbrıs ilişkileriyle "dış politikayı", ve tüm göstergelerde hızla düşüşe geçen "ekonomiyi" tamimiyle unuttu	Devlet bakanı Lütfü Esengün: "son olaylar ülkede kimsenin kafasını karıştırmasın" deyip medyaya da çatarak "ülkede son günlerde bir takım huzursuzluklar oluşturulmak isteniyor, kafanız karışmasın, hükümet uyum içindedir, medyaya itibar etmeyin" dedi.